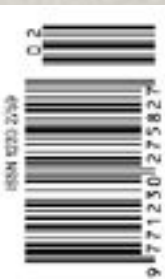

2
2018
(156)

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Cena 6,00 zł
(VAT=5%)

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

ЗМІСТ ★ SPIS TREŚCI

Ю. Гаврилюк, «Жив колісь я в рудонній хаті» Наша поезія протів не нашої політики 2	Л. Лабович, «Ми з тобою як риба з водою» Світ риб в українських говірках Підляшшя 33
Г., «Гілочка» на фестивалях у Тересполі та в Латвії 3	Л. Лабович, «Ой буде, буде туй буяронці...» Весільє в Черемсі-Селі 37
О. Вандиловська, У латиському Вентспілс – Фестиваль сала з підляськими акцентами 4	Ю. Тюхтій, «Життя як хвиля та морська буває...» 39
ЮГ., Березнева Шевченкіана: Керелівка 5	Ю. Гаврилюк, З «Хронологіону» 2017 40
«Буслові лани» ще раз 9	І. Киризиук, З циклу «Притча Підляшшя» 43
L. Łabowicz, Czy w Białymstoku powstanie klasa ukraińska? 10	Л. Лабович, З хроніки подій над Бугом і Нарвою 45
Г. Купріянович, Люблинські відзначення 70-х роковин акції «Вісла» 11	Наша обкладинка Молода з села Керелівка, в якому виростав Тарас Шевченко. Фотографія Григорія Шевченка, зроблена у 1907-1909 рр. (з колекції Миколи Бабака). «Жив колісь я в рудонній хаті...». Стор. II: Найстарша підляська хата, перенесена з Добриводи к. Кліщель до с. Буди к. Біловезжі (на дерев'яних елементах димника збереглися написи з датами «1836» і «1843»). Стор. III: Дерев'яні хати у селах Чорна-Церковна (Сім'ятицький повіт) і Спичкі (Більський повіт) Стор. IV: Весна прийшла – березовий пролісок у Вурлянській гміні. Фото Ю. Гаврилюка
С. Савчук, Минуле по-своєму згадане і віршем описане 15	
(рд), Березнева Шевченкіана: Перший біографічний фільм про Тараса Шевченка 22	
Н. Григорук, Вечуркі – про життя й любов, смерть і кров! 23	
Б. Стельмах, Не словом – але ділом: книжкою! 25	
В. Waszkiewicz, Pradziadek Antoni i Wielka Wojna 28	
С. Савчук, Поезія обмита сльозами – вірші та спогади Юзефи Тюхтій 31	

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Андрій Єскатеринчук, Людмила Лабович. **Співпрацівники редакції:** Іван Киризиук, Христина Костевич, Агнешка Парфінюк, Микола Рощенко, Славомир Савчук, Леокадія Саєвич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису відзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Річна передплата на території Польщі коштує 50,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Банк рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Друк: Andare. Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-95 Warszawa. Nakład: 1600 egz.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia
ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 85-730-25-23
www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. nacz.), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmila Łabowicz. **Współpracownicy redakcji:** Jan Kiryziuk, Krystyna Kościwicz, Agnieszka Parfieniuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 50.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 8.50 zł). Roczna prenumerata zagraniczna – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

35 літ тому пошла у світ колективна заява, што притуляне до Біловезької пуци Пувнуочне Пудляше то не оно край первісно-го ліса й зубруов, але й живого українсько-го слова, якоє всупереч історичним вітрам і границям, надалі звучит у розмові і пісні, до того ще й укладається в поетичний радок. За приказкою «Язык до Кійова заведе», можна сказати, што вкунцьові й пудляшан саме язык, а властіво мова, якая з того языка спливає – завелі в українську літературу.

35 літ тому poszła u swiēt kolektywna zajawa, szto prytulane do Biłoweżkoji puszczy Puwnuoczne Pudlasze to ne ono kraj perwisnoho liśa j zubruow, ale j żywoho ukrajінського слова, jakoje wsuperez istorycznym wiētram i hraniciam, nadali zwuczyt u rozmowi i piēśni, do toho szcze j ukladajet’sia w poetycznyj radok. Za prykazkoju «Jazyk do Kijowa zawede», można skazati, szto wkuncioniowi j pudlaszan same jazyk, a włastiwo mowa, jakaja z toho jazyka spływaje – zaweli w ukrajінську literaturu.

«Жив колісь я в руднуй хаті»

Наша поезія протів не нашої політикі

Березень – місяць паметі Шевченка, якій привітав і по-прощав світ чуть не пуд тею самою денною датою. Квітень – місяць раз холодний, іншим разом теплий, за каждым разом починаючий весняное зазелінюванне й розцвітанне. Такім бив і квітень 1983 року, коли на його початкові йшов – з Більська й Біловежи – над Буг перший рейд «Пудляше», а пуд кунець одбилось у Кракові закуончинне першого Конкурсу молодих творцюов української культури з участю пудляських поетув. Троху послі, але ще того самого 1983 року, з’явився перший випуск поетичного альманаху «Наш голос».

Продовженне на 17 стор.

Вerezeń – miēseć pameti Szewczenka, jakij prywitaw i poproszczaw swiēt czut’ ne pud teju samoju dennoju datoju. Kwiēteń – miēseć raz chołodnyj, inszym razem teptyj, za każdym razem poczynajuczujj wesnianoje zazeliēniuwannie j rozcwitannie. Takim byw i kwiēteń 1983 roku, коли na joho poczatkwowi jszow – z Biēłska j Biłoweży – nad Buh perszuj rejđ «Pudlasze», а pud kuneć odbyłoś u Krakowi zakuonczynnie perszoho Konkursu mołodych tworciuoow ukrajінської kultury z uczastiu pudlaśkich poetuw. Trochu posli, ale szcze toho samoho 1983 roku, zjawiwsia perszuj wypusk poetycznoho almanachu «Nasz hołos».

Prodożwienne na 17 stor.

*25 квітня 1983 року у Кракові: учасники, організатори і гості першого Конкурсу молодих творцюов української культури
25 kwіtnia 1983 roku u Krakowi: uczastniki, orhanizatory i hosti perszoho Konkursu mołodych tworciuoow ukrajінської kultury*

«Гілочка» на фестивалях у Тересполі та в Латвії

У зимові канікули наш черемшанський ансамбль «Гілочка» не сидів без діла – провів цей час дуже цікаво. 27 січня ми поїхали до Тересполь, де відбувався XXIII Міжнародний фестиваль східно-слов'янських колядок.

Відтак, з 9 по 11 лютого, відбулася поїздка до Латвії, в якій взяло

участь 10 учнів, які співають у «Гілочці» та вивчають українську мову як рідну. Молода команда, що представляла як Черемху, так і взагалі Підляшшя, завітала до портового міста Вентспілс, щоб взяти участь у кулінарному фестивалі, який проводить місцева українська організація «Кобзар».

Під час виступу групи мешканці Вентспілс могли чути пісні з нашого регіону, а також спробувати традиційні страви з Підляшшя. Важливим елементом поїздки також було встановлення співпраці з культурними центрами Латвії. Організаторами цієї поїздки були Союз українців Підляшшя, фінансову підтримку надало також Товариство приятелів скансену у Козликах.

Протягом трьох днів перебування на латвійському узбережжі наша група мала змогу відвідати багато цікавих та просто чудових місць у Вентспілсі. Звісно, були на пляжі та дивились Балтійське море, відтак оглянули перевалочний та пасажирський порти, замок рицарського ордену мечоносців кінця XIII століття, старе місто, яке забудоване невисокими дерев'яними будинками, гірськолижний схил та аквапарк. Відвідали також місто Кулдіга, що відоме з Вентського водоспаду, найширшого в Європі, який розташований на річці Вента, а потім були у порті й місті Лієпая.

Дещо втомилися, але повернулися додому задоволені й повні вражень.

Г.

У латиському Вентспілс – Фестиваль сала з підляськими акцентами

10 лютого 2018 року в місті Вентспілс пройшов третій фестиваль сала. Організатор – українське товариство «Кобзар» і безпосередньо голова товариства – Марія Антонова. Цього разу свято проходило на міській площі біля центрального ринку. Скажу відразу – фестиваль вдався. Команди з азартом прикрашали свої столи різними виробами з сала. Було на що помилуватися і захопитися. Картини з сала. Різні вироби і бутерброди. Сало і солоне, і копчене, і часником шпиговане. Цього разу фестиваль можна назвати міжнарод-

ним, тому що були гості з Польщі – український юнацький фольклорний ансамбль «Гілочка» – керівник пані Ірена Вишенко. Також в концерті брали участь – латиський фольклорний ансамбль «Лаіра», ансамбль української пісні «Мрія», білоруський ансамбль «Журавинка», співачка Катерина Варкалова, юний талант Сандіс Цауне, ансамбль сеньйорів «Слов'яни», бард – Олександр Мірвіс. Комісії було нелегко вибрати переможців. Команди були в основному з Вентспілса. Але були і рижани – «Два Миколи», з капітаном Іриною Ду-

куле. Гран-прі присвоєно композиції з сала українського товариства «Кобзар». Жителі Вентспілса з захопленням взяли участь в конкурсі – голосували за команди, пригощалися, танцювали і співали. Було дуже весело і дружно!

Ольга ВАНДИЛОВСЬКА
Голова Об'єднання українок
Латвії

*Фото з сайту Об'єднання українських товариств Латвії
ukrlatvian.lv*

Związek Ukraińców Podlasia w 2018 roku dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji realizuje następujące zadania:

1. Działalność Związku Ukraińców Podlasia
2. Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo”
3. Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”
4. Zimowisko integracyjne dla dzieci i młodzieży
5. Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł”
6. Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską
7. Działalność amatorskich zespołów artystycznych

Демонстрація у Києві в березні 1918 року на підтримку української державності та Берестейського миру. Фотографія з колекції Імперського воєнного музею Лондона (Великобританія)

Березнева Шевченкіана: Керелівка

Шевченкові місяці – березень і травень, адже дві крайні дати біографії Кобзаря це 9 березня 1814 року, коли він народився, й 22 травня 1861 року, коли його тіло поховали на Чернечій горі коло міста Канів.

Майбутній письменник і художник свої наймолодші роки провів у Звенигородському повіті Київської губернії (зараз це Черкаська область). Народився він у селі Моринці, як третя дитина селян-кріпаків Григорія і Катерини Шевченків – після сестри Катерини (1804 р.н.) та брата Микити (1811 р.н.). Згідно з родинними переказами, Григорій Шевченко – коваль та стельмах (займався також чумацтвом), був нащадком козака Андрія, який на початку XVIII століття прийшов із Запорізької Січі, а батьки його дружини Катерини (дівоче прізвище Бойко) були переселенцями з Прикарпаття. В деяких документах родина виступає з прізвищем Грушівські або Шевченки-Грушівські, звідти й заголовок «Тарас Шевченко-Грушівський». Хроніка його жит-

тя», який перший ґрунтовній біографії поета дав Олександр Кониський (Львів, 1898-1901).

Моринці були рідним селом Тарасової матері, але 1816 року сім'я переїхала у садибу, куплену у селі Керелівка, звідки походив Григорій Шевченко. Тут народилися молодші

рідні Тарасові сестри – Ярина (Ірина; 1816), Марія (1819) та брат Йосип (1821). Хату, в якій провів дитинство, Тарас Шевченко намалював 1843 р., під час першого повернення в Україну, описав також у повісті «Княгиня»: «І от стоїть переді мною наша бідна, стара біла хата, з потем-

Так своїх батьків, Катерину і Григорія, намалював з пам'яті Тарас Шевченко

*Хата Шевченків у Керелівці. Рисунок Тараса Шевченка (вересень 1843 р.)
Брати Тараса Шевченка – Йосип та Микита (світлина 2-ї пол. XIX ст.)*

нілою солом'яною стріхою і чорним димарем, а коло хати на причілку яблуня з червонобокими яблуками, а коло яблуні квітник, улюбленець моєї незабутньої сестри, моєї терплячої, моєї ніжної няньки! А біля воріт стоїть стара розлога верба з засохлою верхівкою, а за вербою стоїть клуня, оточена стіжками жита, пшениці і всілякого, різного хліба; а за клунею косогором піде вже сад, ... а за садом левада. А за левадою долина, а в долині ледь чутний, стиха дзюркотючий струмок, обставлений вербами й калиною та огорнутий широколистими, темними зеленими лопухами; а в цьому струмку під навислими лопухами купається опецькуватий білявий хлопчик, а скупавшись, перебігає він доли-

ну і леваду, забігає в тінистий сад і падає під першою грушею чи яблунею і засинає справжнім непорушним сном...».

Взимку 1823 р. батьківську хату залишила Катерина – старша сестра й нянька Тараса, з якою він ходив до Мотронинського монастиря, бував у Чигирині (теплі спогади про сестру залишив у повісті «Княгиня»). Катерина вийшла заміж за селянина із Зеленої Діброви Антона Красицького – серед їхніх нащадків також проявились творчі таланти, адже онук Фотій Красицький (1873-1944) – класик українського малярства і графіки, а правнук – Дмитро Красицький (1901-1989), письменник, літературознавець, автор численних публікацій про великого родича, дея-

кий час також директор Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка у Києві. Згадаймо, що Ф. Красицький це також автор портрета Михайла Грушевського, який помістили ми на обкладинці числа «НБіН» (5/2016) присвяченого його 150-річчю (крім цього, уродженцями Зеленої Дуброви були Петро і Феофан Лебединцеві – саме вони спричинились до цього, що майбутній історик і голова Української Центральної Ради народився у Холмі).

Влітку 1823 р. померла Тарасова мати й Григорієві Шевченкові прийшлося шукати нової господині та хоч якої опікунки дітям – незабаром одружився з удовою Оксаною Терещенко, яка мала своїх троє та яка жорстоко поводитися з нерідними дітьми. Ще восьмирічним хлопцем, восени 1822 р., Тарас почав учитися грамоти в місцевого дяка, пізнавав також ширший світ, адже разом з батьком чумакував – бував у Звенигородці, Умані, Єлисаветграді (тепер Кропивницький). Однак весною 1825 р., застудившись під час поїздки до Києва, помер також Григорій Шевченко – умираючи й віддаючи свої передсмертні розпорядження, мав він між іншим сказати: «Синові Тарасові із мого хазяйства нічого не треба; він не буде абияким чоловіком; з його буде або щось дуже добре, або велике ледащо, для його моє наслідство або нічого не буде значить, або нічого не допоможе». І справді – батьківське переконання, «що за ралом Тарас не ходитиме й звичайною людиною не буде»

Батьківщина Тараса Шевченка на карті середини XIX ст.

Територіальний і духовний центр України – Черкащина – поєднав села Моринці, Шевченкове, Будище, Вільшану у Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка». У цих середньонадніпрянських селах із славною історією та могутнім духовним потенціалом пройшли дитячі роки Кобзаря українського народу – Тараса Григоровича Шевченка. У Моринцях він вперше подав голос, у Керелівці зростає, формувався як особистість, у Будищах – в маєтку Енгельгардта – козачкував, а з Вільшани зробив перший крок до визнання, до світової слави. Тричі повертався до рідної Керелівки, аби пройтися стежинами свого дитинства, схилити голову перед могилами батьків, зустрітися з братами і сестрами. Над усе мріяв жити в Україні, але не судилося...

По смерті Шевченка люди їхали у Керелівку, на батьківську садибу Пророка українського народу. До маленького зошитка, першої Книги вражень, вони записували свої відчуття духовного піднесення, енергетики цих місць. Залишали в ній також багато побажань з приводу створення на цій святій для кожного українця землі музею чи облаштування «хоч маленької музейної кімнати». В 1935 році розпочалося будівництво музею. У 1939 році до 125-річчя з дня народження Кобзаря відкрили літературно-меморіальний музей.

175 роковини з дня народження українського Генія, а також своє 50-річчя літературно-меморіальний музей зустрів оновленим. В той час було проведено реконструкцію та капітальний ремонт приміщення. Просто неба на подвір'ї від-

творили в дійсних розмірах хату батьків Шевченка, збудувавши її за кілька десятків метрів від місця, де вона стояла насправді. Там же, де стояла батьківська хата – постань 13-літнього Тараса в бронзі. Босоногий, з чобітками за плечима, в полотняній одежині, з розумними, ясними очима – він мандрує в далекі світи, ніби щойно вийшов з батьківської хати.

1992 року літературно-меморіальний музей Т.Г.Шевченка ввійшов до складу новоствореного Державного історико-культурного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка», який об'єднав села дитинства Кобзаря.

Національний заповідник
«Батьківщина Тараса Шевченка»
batkivshhyna-tarasa.com.ua

Фотографію зроблено у Керелівці на садибі батьків Тараса Шевченка. У праці краєзнавця Б. К. Іщенка знаходимо: «А млинове колесо встановлене на місці хати у 1908 році. Камінь цей узяти у родича Тараса Григоровича – Петра Шевченка (Мірошника). На ньому один із відвідувачів, петербурзький художник, написав олійними фарбами текст: Тут була хата Тараса Гр. Шевченка». (Із книги «Григорій Шевченко – майстер фотоживопису, спадкоємець Шевченкового роду»).

(П. Зайцев), виявилось оправданим, а садибу у Керелівці успадкував найстарший з синів – Микита, який також чумакував з батьком та був ще добрим теслюю і стельмахом.

Отже, своєї власної хати в Україні Тарас Шевченко ніколи так і не мав, тому по його смерті друзі, знайомі, і ті, котрі знали життєвий шлях поета та його геніальну творчість, їхали у Керелівку. До речі, село взяло назву від Керелівого лісу, який тут ріс ще у XVII ст., але у XIX ст. в офіційних документах, через схожість з іменем Кирило, стали її звати Кирилівкою, все ж і сьогодні люди старшого віку кажуть Керелівка, так писав і сам Шевченко.

Микита Шевченко помер 1870 р., а садиба у Керелівці перейшла у власність його сина Прокопа. Хата, в якій Тарас провів дитинство, та в якій останній раз перебував у липні 1859 р., не збереглася. Простояла вона орієнтовно до 1890 р., коли влучила в неї блискавка – тоді в ній вже ніхто не жив. Як згадувала дочка Прокопа Людмила Шевченко: «Від пожежі заціліли дві посмале-

ні ікони, стіл і дубовий ослін, на якому малим спав Тарас Григорович, і навіть останній раз, коли приїжджав у Керелівку, просив сестри постелити на «складнім полу», щоб пригадать дитячі літа. Ці речі і досі знаходяться в тій садибі у мого брата Харитона Прокоповича [...] на погорілиці пороблено грядки та насаджено було шовковиць та вакацій». О. Кониський, який оглянув вже згарища, писав: «хата Шевченкових батьків, як знати по останкам печища і ін., що я бачив р. 1892, була невеличка, звичайна хата селянина, ступнів 7-8 в довжину, до ступнів шести завширшки».

Прокіп Шевченко мав задум збудувати на місці хати «капличку», де зберігалася б книга для записів відвідувачів, яких ставало все більше. Все ж щойно перед самою смертю, у 1908 р., він вкопав там млинове колесо, на якому один із відвідувачів написав «Тут була хата Тараса Гр. Шевченка» (зараз цей камінь експонується у фойє літературно-меморіального музею, який був відкритий у 1939 р., до 125-ї річниці з дня наро-

дження поета). По правді коли приїдемо до Керелівки, яка від 1929 р. офіційно зветься Шевченкове, окрім мурованого музейного будинку побачимо на терені садиби хату під стріхою, але це тільки копія, яку поставили 1989 р.

Оригінальні види Керелівки та інших сіл на батьківщині Кобзаря, якими були вони на початку XX ст., отже не дуже ще змінилися від доби його життя, зафіксував син Прокопового брата Петра – Григорій Шевченко (1868-1941). Навчався він у Одесі, де одружився, відтак близько 1889 р. повернувся у Керелівку. Як пише черкаський художник Микола Бабак, автор книжки «Григорій Шевченко – майстер фотоживопису, спадкоємець Шевченкового роду», за родинними переказами, одного разу, коли якийсь панок замовив Григорієві Петровичу намалювати свій портрет, митець виконав роботу старанно й реалістично, але замовникові вона не сподобалася, бо йому хотілося бачити себе красивішим і мужнішим. Після цього випадку Григорій Шевченко начебто

залишив пензель і фарби, купив фотоапарат на тринозі й решту свого життя присвятив улюбленій справі – фотографії. Він робив фоторепродукції портретів відомих письменників, художників, артистів, мистецьких полотен та друкував їх у вигляді поштових листівок».

Загалом Григорій, чи – як він сам підписувався у записках для друзів – Грицько Шевченко, випустив близько двохсот «поштівок». Спершу була це серія «Види і типи Малоросії», відтак серія «Родина Тараса Гр. Шевченко» (понад 150 зображень) – тут слово «родина» вжите в такому самому «приватному» сенсі, як і можна його почути на Підляшші – батьківська земля.

На жаль, попри величезну роботу, яку виконав Григорій Шевченко, також як «шевченколюб», статті про його особу не вдалося знайти ні в «Енциклопедії українознавства», ні у «Шевченківському словнику». На щастя, поверненням із забуття спадщини Тарасового родича активно зайнявся Микола Бабак, який зібрав велику колекцію не лише поштових карток, але й оригінальних фотографій Григорія Петровича, та зайнявся їх популяризацією. Отже, під грифом «Видавничі проекти Миколи Бабака» вийшов великий альбом «Сільська фотографія Середньої Наддніпрянщини кінця ХІХ – ХХ ст.» (колективна монографія: М. П. Бабак, О. С. Найден, В. К. Бо-

рисенко та ін., Київ, ТОВ «Інтертехнологія-Черкаси», 2014, 720 стор.), а на інтернетних сайтах, також у Фейсбуці, з'явилася чимала кількість сканів фотографій Григорія Шевченка та випущених ним поштових карток (багато з них прокоментовані фрагментами з невиданої ще книги «Григорій Шевченко – майстер фотоживопису, спадкоємець Шевченкового роду»). 2016 року у Національному музеї Тараса Шевченка у Києві презентувалась також виставка «Українська сільська фотографія (з приватної колекції Миколи Бабака)». Найцікавіші з них знайдете також на сторінках цього й наступних чисел нашого часопису.

ЮГ

«Буслови лапи» ще раз – „Busłowy łapy” jeszcze raz

У Дитячому садочку «Лісова поляна» в Більську плекаються місцеві традиції та звичаї. Як кожного року, перед святом Благовіщення Богородиці діти разом з бабусями печуть на заняттях з української мови «буслови лапи». Особливим переживанням є це для найменших, які перший раз мають безпосередній контакт з тістом і мукою.

W naszym przedszkolu kultywowane są tradycje, zwyczaj i obrzędy lokalne. Jak co roku przed świętem Zwiastowania N.M.P. przedszkolaki wspólnie z babciami na zajęciach języka ukraińskiego pieką „busłowy łapy”. Szczególnym przeżyciem jest to dla maluszków, które po raz pierwszy mają bezpośredni kontakt z ciastem i mąką.

Przedszkole nr 9 Leśna Polana w Bielsku Podlaskim

Czy w Białymstoku powstanie klasa ukraińska?

W Szkole Podstawowej nr 9 w Białymstoku, w samym centrum miasta, trwają starania, aby zorganizować klasę ukraińską. Aby zaczęła funkcjonować, potrzeba minimum siedmiorgo dzieci, których rodzice zapiszą do klasy pierwszej. Czy taka klasa ruszy od września 2018 r. – zależy od tego, czy znajdą się chętni uczniowie.

Inicjatorką powołania do życia klasy ukraińskiej jest dyrektor Szkoły Podstawowej nr 9 w Białymstoku, pani Edyta Haraburda. Nieprzypadkowo pomysł pojawił się właśnie w tej szkole.

– *Podlasie to region wielokulturowy* – mówi pomysłodawczyni. – *Oprócz tego w szkole od 2013 r. odbywają się popołudniowe zajęcia z języka ukraińskiego dla dzieci z całego miasta. Kierując się tym oraz zainteresowaniem rynkiem pracy, pomyśleliśmy, że dobrze byłoby utworzyć klasę ukraińską.*

Klasa ukraińska miałaby być skierowana nie tylko do przedstawicieli mniejszości ukraińskiej w Białymstoku, ale też do coraz liczniejszej rzeszy Ukraińców, którzy przyjeżdżają do stolicy województwa podlaskiego. W Szkole Podstawowej nr 9 w Białymstoku uczy się obecnie około 10 dzieci z Ukrainy. Szkoła organizuje im dodatkowe zajęcia języka polskiego. Oprócz tego dyrektor szkoły widziałaby w tej klasie uczniów z polskich rodzin, których rodzice uznaliby, że warto uczyć się języka ukraińskiego.

– *Myszę, że jest to budowanie kompetencji przyszłościowych dla młodzieży* – podkreśla.

Klasa ukraińska nie różniłaby się od innych klas funkcjonujących w szkole. Dodatkowo byłyby w niej jedynie prowadzone lekcje języka ukraińskiego w wymiarze trzech godzin tygodniowo. Ponadto dzieci mogłyby brać udział w licznych zajęciach pozaszkolnych, związanych z promocją tradycji, muzyki, kuchni ukraińskiej.

– *Klasa z językiem ukraińskim będzie miała taką samą podstawę programową edukacji wczesnoszkolnej, jak każ-*

da inna klasa w Szkole Podstawowej nr 9, oprócz klasy z elementami Montessori – wyjaśnia dyrektor szkoły. – *Każdemu uczniowi oferujemy złożony wachlarz różnorodnych zajęć dodatkowych. Postawiliśmy tutaj na jedną rzecz, którą jest programowanie i kodowanie, co jest bardzo istotnym elementem dzisiejszej edukacji. Również dzieci z klasy ukraińskiej będą się tego uczyły.*

Szkoła Podstawowa nr 9 w Białymstoku oferuje swoim uczniom bogatą

bazę sportową. Atutem jest z pewnością jej położenie w samym centrum miasta.

Aby zachęcić do zapisywania dzieci do klasy ukraińskiej, są prowadzone spotkania z rodzicami. Jedno z nich odbyło się w międzyprzedszkolnym punkcie nauczania języka ukraińskiego, który od kilku lat działa przy Przedszkolu Samorządowym nr 26 Integracyjnym w Białymstoku.

Zakończenie na str. 16

Zainteresowani mogą kontaktować się bezpośrednio ze szkołą:
Szkoła Podstawowa nr 9 im. 42 Pułku Piechoty w Białymstoku, ul. Legionowa 7,
15 – 281 Białystok, tel. 85 742-06-09, e-mail: szkola@sp9.bialystok.pl
www.sp9.bialystok.pl www.facebook.com/SP-9-177189732772150/

Spotkanie z rodzicami w Przedszkolu nr 26 Integracyjnym w Białymstoku. Dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 9 w Białymstoku: Katarzyna Kisielewska-Martyniuk i Edyta Haraburda

Люблинські відзначення 70-х роковин акції «Вісла»

«Внашій Любеліщині сумні дні настали, коли наші люди на захід їхали» – ці слова пісні, яку співали депортовані в акції «Вісла», прозвучали 19 листопада 2017 р. під час відзначень 70-х роковин акції «Вісла», що відбулися саме в Люблині – місті, якого назва записалася у цій пісні. Проте ці відзначення пройшли в Люблині не лише тому, що це місто було адміністративним центром регіону, у склад якого у час акції «Вісла» входили Холмщина і Південне Підляшшя, та який у польській традиції стали називати «Lubelszczyzna».

Можна назвати ще кілька причин, чому саме в Люблині необхідно було нагадати цю сумну сторінку історії. Адже саме через Люблин їхала значна частина транспортів депортованих в акції «Вісла», зокрема з Холмщини та Південного Підляшшя. У Люблині знаходився – як його називали у термінології організаторів акції «Вісла» – «punkt przeadresowania», звідти керували транспорти депортованих у передбаченому напрямку до «stacji rozdzielczej» – на північ (Ольштин), північний захід (Щецінек), захід (Познань) або південний захід (Олесниця). Також у Люблині приймалися рішення щодо ситуації українського населення Холмщини і Південного Підляшшя, адже був він столицею воєводства, у склад якого входила ця територія. У люблинському архіві є також документи, що стосуються акції «Вісла».

Проте найважливішою причиною того, що саме в Люблині проведено відзначення 70-х роковин акції «Вісла», було те, що у цьому місті з 50-х років поселялися люди, які зазнали акції «Вісла» та їхні нащадки. Поселялися з різних причин. Робили це передовсім тому, що хотіли бути ближче рідних земель, а було це найбільше місто поруч Холмщини і Південного Підляшшя. Одні влаштувалися тут на роботу, коли, наприклад, хотіли бути ближче своїх батьків, які повернулися в рідне село на Володавщині. Інші з північних чи західних земель саме до Люблина прибували на навчання, адже після війни створено тут кілька вузів, а після нього вже тут залишалися. У результаті в Люблині поселилися сотні, якщо не тисячі жертв акції «Вісла» та їхніх нащадків.

Саме тому Люблин у 50-ті чи 60-ті роки став важливим центром українського життя в Польській Народній Республіці, коли з 1956 року дозволено на певні форми української активності. Активну діяльність проводив місцевий гурток Українського Суспільно-Культурного Товариства – єдиної легальної української організації у цей час. Існували тут багаточисленні українські ансамблі, були навіть українські передачі у Радіо Люблин. Звичайно, лише частина «ludzi z akcji „W”» – як тоді говорилося – включалася в українське життя. Інші, мабуть більшість, зі страху

перед польським оточенням та комуністичною владою, після травматичного досвіду депортації і цькування за їхнє походження, вирішила не зберігати своєї традиції і не передавати її своїм нащадкам. Навіть ті, які включилися в українське життя і зберігали свою ідентичність, переважно не змогли в існуючих тоді обставинах передати своїм дітям культурної спадщини предків. Дехто зміг зберегти віру предків, втрачаючи майже повністю культурну спадщину, інші втрачали все – і свою мову, культуру, традицію, і свою церковну ідентичність. Відтак, у 70-ті роковини акції «Вісла» в Люблині жили, мабуть, тисячі нащадків жертв акції «Вісла», проте більшість з них навіть про це не знає або витісняє цю пам'ять як непотрібну або небезпечну.

Люблинські урочистості до 70-х роковин акції «Вісла», організовані українським православним середовищем, були одними із останніх у 2017 році. Організатором заходів, котрі відбулися у неділю 19 листопада 2017 р., стало Українське Товариство, організація, яка гуртує українців, що живуть в Люблині, Холмі та інших містах регіону, у цьому числі жертви акції «Вісла» та їхніх нащадків.

Листопадіві відзначення 70-х роковин акції «Вісла» в Люблині почалися молитвою за її жертви. З проханням про молитву за постраждалих члени Товариства звернулися за Божественною Літургією та панахидою у церкві

православної парафії свт. Петра (Могили) в Любліні, яка свого часу була створена для української православної громади міста. Панахиду за жертви акції «Вісла» совершили після Літургії настоятель парафії о. прот. Мирослав Вишневський та о. Алім Русінович. За богослужінням молилися члени української православної громади Люблина – вірні парафії.

Другою частиною відзначень був Концерт-реквієм у 70-ті роковини акції «Вісла», проведений у Районному будинку культури кооперативу «Чехув», де вдалося найняти приміщення. Організатором концерту, що відбувся пополуноді 17 листопада, було Українське Товариство, яке організувало захід у співпраці з Сяніцьким відділом Об'єднання українців у Польщі. Концерт реалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та завдяки підтримці Міста Люблин у рамках відзначень 700-річчя міста в 2017 році. Хоч МСВіА відмовилося фінансувати в 2017 році проекти національних меншин, яких метою було відзначення роковин акції «Вісла», люблінський концерт був профінансований з фондів МСВіА, оскільки був вписаний як один із заходів до ширшого, цілорічного проекту на українські культурні ініціативи в регіоні. Організатори сподівалися, що супровідним заходом буде презентація виставки «Сумні дні настали... Акція „Вісла” (1947) та її наслідки для Православної Церкви», яка була виготовлена в 2017 році до 70-х роковин акції «Вісла» з благословення православного архієпископа Люблінського і Холмського Авеля, на жаль не вдалося реалізувати цього задуму.

На концерті зібралася не лише українська православна громада Люблина. Особливо важливою була присутність нечисленних вже свідків-жертв акції «Вісла». Кілька таких осіб змогло прибути на концерт, не лише з Люблина, але також і з Холма. Важливою була також присутність дітей та внуків жертв акції «Вісла». На жаль, на концерт прибув невеликий відсоток з-посеред нащадків цієї депортаційної акції, які живуть у Любліні.

На концерті численно була представлена Православна Церква. Особисто прибув Високопреосвящен-

ніший православний архієпископ Люблінський і Холмський АVELЬ. Прибуло також православне духовенство з Люблина та Холма: настоятель православної парафії свт. Петра (Могили) в Любліні о. протоіерей Мирослав Вишневський, о. д-р Андрій Конахович з кафедральної парафії Преображення Господнього в Любліні, о. Даміан Швець з Православної Парафії свт. Петра (Могили) в Любліні, о. протодиякон Вадим Штембурський з кафе-

дральної парафії св. Івана Богослова в Холмі.

На концерт прибуло трьох українських дипломатів. Надзвичайного і Повноваженого Посола України в Республіці Польща Андрія Децицю представляли перший секретар та керівник консульського відділу Світлана Криса та перший секретар Посольства Лілія Фуртус. Була також присутня консул Світлана Горбовська з Генерального консульства України в Любліні.

На жаль, не були представлені польські державні власті, які про бойкотували скорботний захід української громади. Не знайшов також можливості взяти участі у ньому президент міста Люблина Кшиштоф Жук, ні жоден з його заступників, власті міста представляв працівник Канцелярії президента Здзіслав Недбала. Єдиною державною структурою представленою на заході був Інститут національної пам'яті, голову цієї установи д-ра Ярослава Шарка представляв д-р Маріуш Сава з люблінського відділення ІНП.

На заході були також присутні представники української громадськості у Польщі з-поза Люблина: голова Сяніцького відділу Об'єднання українців у Польщі Марія Білас, заступник голови Сяніцького відділу ОУП Маріанна Яра, голова гуртка ОУП в Мокрому Ярослав Машлюх та члени управи Холмського відділу Товариства: Надія Жуковська та Анна Дарморост.

На жаль, не дуже численно була представлена польська громадськість Люблина, навіть ця, яка декларує відкритість і розуміння для ситуації та історичної пам'яті українців у Польщі. Серед нечисленних польських гостей був голова Товариства «Спільне коріння» Збігнев Войцеховський.

Більшість учасників концерту склали представники української громади Люблина, не лише ті, яких родинним досвідом була акція «Ви-

сла». Були вірні обох православних парафій – свт. Петра (Могили) та кафедральної Преображення Господнього, а також члени греко-католицької спільноти. Слід відзначити, що прибула на концерт делегація українців з Холма. На жаль, відзначення роковин акції «Вісла» не зацікавили студентів з України, які численно навчаються в люблінських вищих навчальних закладах. Прибули також гості з Лемківщини – з Мокрого, Морохова, Щавного, Сянока – члени ансамблю пісні і танцю «Ослав'яни» Об'єднання українців у Польщі з Мокрого та члени співочого ансамблю «Сьпіванка» при Товаристві «Баладгора» у Мокрому.

На екрані були висвітлені слова пісні «В нашій Любельщині сумні дні настали...», був також розміщений знак-символ акції «Вісла». Концерт почала ведуча – Катерина Купріянович, внучка жертви акції «Вісла».

Привітала вона офіційних гостей та нагадала мету концерту. Згодом до слова запрошено – як голову Українського Товариства і члена Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин – автора цих рядків. Після слова від імені організатора концерту, у якому накреслено значення і мету поминального заходу, ведуча представила програму концерту і знову запросила на сцену автора цих слів, цього разу з доповіддю «Акція „Вісла” (1947) – генеза, проведення та наслідки». Доповідь супроводжувалася мультимедійною презентацією.

Художню програму концерту-реквієм підготували гості з Лемківщини, а поповнили її молоді артисти з Люблина. Ідея показати в Люблині програму у виконанні артистів з Мокрого і Морохова виникла після урочистостей, які відбулися 29 квітня 2017 р. Саме тоді проведено інавгурацію Православною Церквою у Поль-

щі відзначень 70-х роковин акції «Вісла» у селі Шавне на Сянїччині, звідки від'їхав перший транспорт в рамках депортаційної акції. Цього ж дня відбувся також скорботний концерт у сусідньому селі Мокрому, що спонукало до запрошення місцевих артистів до Люблина.

Авторкою художньої програми була Марія Білас, з музичного боку програму підготувала Маріанна Яра. Виступали під час концерту три ансамблі: ансамбль пісні і танцю Об'єднання українців у Польщі «Ослав'яни» з Мокрого (керівник ансамблю Мажена Онишканич), співочий колектив «Сьпіванка» при Товаристві «Баладгора» з Мокрого (художній керівник Маріанна Яра) та український дитячий ансамбль «Люблинська веселка» при Українському Товаристві (художній керівник Магдалина Яким'юк). Спочатку виступила «Люблинська веселка», яка проспівала кілька пісень. Згодом прекрасні пісні та танці у виконанні ансамблів «Ослав'яни» та «Сьпіванка» перепліталися з декламацією поезії гостями з Лемківщини. З віршами та піснею «В нашій Любельщині сумні дні настали...» виступили також українські діти з Люблина, яких підготувала до виступу вчителька української мови Леся Соболевська. Клямрою для програми був наратив Марії Білас, яка гарно і зворушливо розповідала про драматичні події з-перед 70 років.

Під час концерту настрої пісень переходили від радісного до сумного, скорботного, що показувало досвід людей, які несподівано для себе стали жертвами депортації, мусили залишити все своє, попрощатися з рідною землею – чи то Лемківщиною, Холмщиною чи Підляшшям. Учасники концерту мали нагоду почути два варіанти пісні про депортацію, яку співали на зовсім інших мелодіях і з дещо зміненими словами депортовані з Холмщини і Підляшшя («В нашій Любельщині сумні дні настали...») та з Лемківщини («Там в горах Карпатах сумні дні настали...»). В очах багатьох глядачів концерту з'явилися сльози... Трагізм згадуваних подій наповнював серця жалем за знищеним світом Лемківщини, Холмщини, Підляшшя, за знищеними долями тисяч людей... Проте в од-

ній із останніх пісень концерту вказали перспективу і наголошували, що попри все можливе є відродження: «Приїжджайте браття до дому, / Де є гнізда наших прадідів, / Приїжджайте співайте по-свому, / Щоб світ бачив, народ наш віджив...».

Концерт закінчився величним духовним гімном України «Боже Великий Єдиний...» у виконанні артистів з Мокрого, Морохова і Сянока. У такому піднесенні завершилася художня програма люблинського концерту-реквієм...

Зі словом до учасників концерту звернулися запрошені гості. Першим виступив православний архієпископ Люблинський і Холмський Амель. Архієпископ Холмщини і Південного Підляшшя нагадав, що «кінчається вже цей 2017 рік, на протязі котрого Бог звелів нам відзначити 70-у річницю цієї великої трагедії, котрою є акція „Вісла“». Ієрарх наголосив, що «ці чергові річниці потрібно є для нас нагадувати, щоб суспільство, з котрим ми спілкуємося, розуміло, чому ми сьогодні є в такому зрештованому стані, що нас є мало». Нагадав відзначення роковин акції «Вісла» у Люблинсько-Холмській єпархії. Підкреслив, що на люблинському концерті це саме «молоде покоління зі сльозами на очах оспівує ці події з-перед 70 років. Яка прекрасна програма підготовлена „Ослав'янами“, котрі з Сянїччини приїхали до Люблина. Я вам земно кланяючись, дякую за цю велику справу, котору ви робите для увіковічення цієї великої, а як жахливої, події, якою була акція „Вісла“. Нехай Господь благословить вічний спокій для тих всіх жертв акції „Вісла“, а для нас, нащадків цієї великої трагедії, нову перспективу нашого життя». Від імені української держави зі словом до учасників звернулася перший секретар та керівник консульського відділу Посольства України в Республіці Польща Світлана Криса. Передаючи вітання від Надзвичайного і Повноваженого Посла України в Республіці Польща Андрія Дешиці, підкреслила, що українська громада не повинна «ніколи забувати того, що було колись», а повинна передавати традиції молоді. Останнім виступив працівник мерії міста Люблина Здзіслав Недбала.

Він передав вітання від президента міста Кшиштофа Жука, підкреслив, що Люблин саме відзначає 700-річчя магдебурзьких прав. Підкреслив, що «масові переселення характерні тоталітарним системам». Нагадав, що президенти Польщі різних політичних течій засудили акцію «Вісла».

На завершення концерту до присутніх ще раз звернувся автор цих рядків. Було це нагодою висловити подяку всім причетним до проведення люблинського концерту-реквієм 70-х роковин акції «Вісла» та підвести підсумки.

Акція «Вісла» не є історичною подією, яка відійшла у минуле і про яку можна забути. Ця драма українського населення Південного Підляшшя, Холмщини, Надсяння, Бойківщини та Лемківщини через свої наслідки надалі триває. Саме вона формує сучасний стан українства та Православної Церкви на територіях, звідки і куди були депортовані мешканці цих регіонів. У її результаті десятки тисяч людей втратили шанс пізнати культуру і віру своїх предків, втратили можливість жити у своїй рідній традиції...

Своєрідним підтвердженням цього стали люблинські відзначення 70-х роковин – і молитва у церкві, і концерт-реквієм. Враховуючи існуючі обставини – і в церковному, і в громадському житті Люблина – ці відзначення були великим досягненням і символом збереження пам'яті попри все. Проте участь у цих заходах взяв лише невеликий відсоток мешканців Люблина, які є жертвами акції «Вісла». Йдеться тут не лише про цих нечисленних живих, які зазнали депортації і були її жертвами в прямому розумінні. Йдеться також і про тих, які можливо про акцію «Вісла» і не чули або не свідомі того, що вона торкалася їхніх предків, але котрі в результаті цієї депортації не пізнали своєї культури, традиції, мови, віри. Це також справжні жертви акції «Вісла». Саме їхня доля і самосвідомість показує, що акція «Вісла» великою мірою досягла мети, для якої була проведена. Історія української громади Люблина це – на жаль – підтверджує...

Григорій КУПРІЯНОВИЧ
Фотографії Марії
та Григорія Купріяновичів

Минуле по-своєму згадане і віршем описане

Володимир Сосна – народний поет з Пашкувщини, народився в 1937 році. Пише вірші передовсім місцевою українською говіркою, але іноді також по-білоруському та польському. Описує в них своє життя, працю, світ традиційного села, який відходить у небуття. Рідною мовою свого села поділився з нами споминами та думками про найважливіші для нього речі.

Дитинство

Я може мієв тогди п'ять чи шість літ, але помню всьо. Тіє хати низенькі, соломою криті і так став'яни, що хата стоїт оддільно. Стяг був довгий – од гуліці все стоялі кони, за куоньми комора, за коморою сієни, а за сієньми вже була обща одна комната; а вже за тею комнатою – то там овечкі, тоє-сьоє... Хатка була низенька, окна малютки були – в'ядомо. Пліта була цегляна, а печи були пшеважне з гліни.

В Пашкувщини було 18 участкув поля – 12 гектари участок був. Булі черзеполося. Кольонії то вже в 1936 рокови зробілі.

Дзісїяй якби споганути тоє жице, но то видавалосе, же то не до витшимања було, але як чоловік жив і вуон не бачив ліпшого, то був задовольни – тієшилися тим жицьом. Щоправда, тоє жице інакш виглядало чим дзісь – була єдносць, була згода – йшов один до другого, помагалі, дарілі чим моглі.

Війна

Прийшла война. В 1944 рокови булі і жертви – 9 душ забіло. То було 20 ліпца. Дєсь по обієди стрельба втихла і люди вишлі з схрону, який булі за забудованями. Один таїї, Яконюк, сієв на столок і взяв свої

дієвчинкі на колієна. А було так, що совієти од Малінник стоялі, а ніємці за горою – од Топчикал і Спічкуов. А тут, відно із школи, наглядав розвідчик німецькій і побачив рухі тих люди. Вуон може не розбірався, думав що то солдати і пустив одного снарада, той упав од схрону може сто метри, а потуом другім як поправив і 9 душ одразу пропало. Треба було викопати яму, їх у пшещерадла позавівалі, а пройшло акурат мієсець – 20 серпня і їх ховалі.

27 ліпца приїжджают танком ніємці, було їх може двох чи трох – вієхті у руках і пуд кажду стрієху клалі. Село згорієло, осталоє оно 5 хат, що булі криті дахуовкою. В сьому кунціє тож не згорієлі. А був таїї Глінка Артем – просив, коб не палілі, то взялі його забілі. Упав той чоловік зараз коло пожара і так обгориєв, як головня. Долучилі його до тих, що булі вже поховани.

Усьо в пень згорієло і люде осталиє без нічого. Але якоє так – той туди, той сюди. Матуля була з Парцьова, то ми там перебраліє. Одному такую хату, як на Сібіри ставляють – з круглякуов, швагор з Рудутув за коротке врем'я поставив. Там може

зо штири сієм'ї жило. Жорна булі у сієньох, то я поментаю як дзісь – і години не ставалі – тож туолько сієм'юв і всьо ж треба було – і собіє, і для зверини нашикувати, то кругли суткі все мололі.

Після війни

Жице було тяжке. Подумати – коліє вже ходілі і жар бралі оди од другіє: возьме жар, перенесе – і в себе паліт. Запалкі то кололі на двоє. А поментаю, таїї дядько Федька Сойка то кресиво зробив. Нікто не повієрит, що то не було дєсь пара вієкув тому. Дядько шматку спалів і мієв такую скриночку, тую шматку слаяну тримав і таїєх два камені, як то казалі – «коза». Міжи тих камені кладе тую шматку спаяну і кусок серпа, пара раз потягне і папероса прикурував.

Але так люде з бєгєм часу повсталі на ногі. Що ратувало – нектори виїжджалі «в Росію» і продавалі хати. Так і моїє батькі купілі у Рудутах хату, то ще вона дєсь у Дідюль може і по дзісь день стоїт. До виїздзув то ходілі солдати руські і агієтєровалі, а одьон прийшов до батька, бо тоже дєсь рвався – вибирався ієхати. Кажє солдат – «Куда ти поєдєш? Ти пішиє на тие Зємє Одзискане, а туди не єдь». – І так батько затримався. А там, як заїєхалі люде, бо то з Малінник дядько поїєхав, тут продав всьо, а там біда була! Розказував, що заїєхалі на мієсцьє, а везлі з собою дужо: мієлі муку, мієлі сало, мієлі всьо. І так состав оставілі і пушлі люде шукати собіє якоєсь мієсця, а їх пришлі і обобралі. І зобачилі, що там біда, розпіліє, навіть од бабув хусткі і платьєа кралі. Пережилі так само. Але потуом, якоє так само як в нас – наладілось.

А так то тяжко нам жилосє. Хвороби опановалі – як то по-пуольську – сьєвєжб. В одного хата згорієла, але пієч осталася, то там цієле село хлієб пєкло.

Народна влада

Як вже то троха люди сп'ялися, то зачалі їх окладати податками. Батько мієв троху буольш земліє, то якієсь «фори» називалі. Приїжджают поборци – забірают, берут ровера мого, а я вже заробив на його. Я, як злапався за той ровер, а був в светри, то мніє пообривалі рукави. Але забралі: поїхалі вони до Бієльська – взялі трох міліціантув, з Гайнувкі трох – і приїжджає до батька шестьох міліціантув: «I со, ran utrudnia szupności gobić?». Батько каже: «В мене хліви одомкньони, а син боронився, бо то його».

Забраліся закладати ще колхоз в Пашкуовщини. Закладают колхози, ну то не орут поля того, що записався – їдут просто орати в нас, на кольонію. Хтось каже для дієда: «Іван, твою кольонію орут!». Пошов той Іван – в'ядомо, тож то був царській солдат, вуон нічого не боявся – люог перед трахтором і каже: «Як задушиш – то заореш!». І тогди вишлі і пересталі.

Вірші-спомини

Я не знаю, чи я в тому жицю що минув і як тоє жице йшло – як на городах робилі, як усютко то виглядало, що там росло – так по колеї каждую вієщ я запаментав. Так само паментаю, як дзієсь, таким подростком – стоїш за воротами, розгледаєшся а тут вечориє, тут уже покудієльніці зачинают іти, і на вечуркі ходилі, чути там десь жорна крутят, там ціпами молотят і я помалу так про тоє вієрши зложив.

Споровато я того напісав. Я не є по якімсь ліцеум, чи по студіум. Жартамі сказати – я у школі не барзо учився. Але так усьо згадую – тиї децкі і школьні года, колегув. Пішу, а потум думая – то всьо на ниц, алі потум читаю – щось тут байкі виходит, чуєте, і я тоє всьо списую.

Зайдеш на могілки – куолько там уже люди лежит.

Так по коліє ходиш, і так дописуєш, дописуєш, то ще тут додаси прирону, напишеш – як тут хороше.

Друга справа – перейшов село з апаратом. Постановив собіє здойняти каждую посесию. Пара добрих лієт перейшло і вже дивишся на тиї здимки – вже інакши хати – там перекрылі етернітом, там поставилі окна плястікови.

Чи на одпуствах биваю – на Ганну, чи на Івана – там описуєш, як то колієсь виглядало – саміи железнякі стоялі.

Пристрасть

Тоє пісанє то як налуг у чоловієка – уже його тягне – аби зачати, якби пустив якуюсь тасьму – їдут споміни з пшежиця. А друга пас'я моя то фотографія. І кажде так дієло. Зганеш тоє поле: мидлі, козельці, як їдут женціє співаючи – усе малінницькі ішли до Спичкуов, бо там, в'ядомо, крупнієйши господаріє. Як глянеш на поля, зганеш тиї кони – де не поглянув всюди видно кони:

Допчут копитами по узкому загони, Ратай за ручкі тримався, Поглядав на кони, не налюбовався...

– і так далей, далей – там картофлі садят, там гнуой возят. А я так тоє всьо кладу на бумагу, вершом усьо укладаю, а як там воно закончиться – може по всьому оно у коминови?

Записав Славомир САВЧУК

Польське Радіо Білосток

Фото автора статті

PS: Сумніви Володимира Сосни розвіянні вже віддавна. Його вірші були публіковані в різних часописах та виданнях. Постійно з'являються також на сторінках «Над Бугом і Нарвою» і є поетичним, ностальгійним записом не лише минаючого «руського» минулого підляського села, але також його української говірки.

Czy w Białymstoku powstanie klasa ukraińska?

Zakończenie ze str. 10

– Ponieważ nasza szkoła przekształciła się z Gimnazjum nr 2 w Szkołę Podstawową nr 9, to tak sobie pomyśleliśmy – dlaczego by nie – mówiła na spotkaniu w przedszkolu wicedyrektor Katarzyna Kisielewska-Martyniuk. – Skoro są szkoły, w których jest nauczany język białoruski jako język mniejszości narodowej, to dlaczego by nie wprowadzić klasy ukraińskiej. Organ prowadzący wyraził zgodę na prowadzenie takiej klasy ukraińskiej.

Dyrektor Katarzyna Kisielewska-Martyniuk, ucząca języka polskiego i francuskiego, podkreślała korzyści, jakie niesie ze sobą znajomość kilku języków. Rodzice, których dzieci uczą się już języka ukraińskiego, doskonale rozumieją, jaką wartością jest jego znajomość. Niestety, w Białymstoku takich osób jest niewiele. Łącznie w trzech białostockich punktach nauczania – w Niepublicznej Szkole Podstawowej św. Cyryła i Metodego, a także w dwóch punktach – międzyprzedszkolnym przy Przedszkolu nr 26 Integracyjnym oraz międzyszkolnym przy Szkole Podstawowej nr 9 – języka ukraińskiego

uczy się łącznie 39 dzieci, z czego jedynie kilkoro to dzieci migrantów z Ukrainy. Taka liczba można uznać raczej na umiarkowany sukces. Zorganizowanie klasy ukraińskiej przy białostockiej „dziewiątce” z pewnością poszerzyłoby propozycję dla rodziców, którym zależy, by ich dzieci znały język swoich przodków. Czy uda się trafić z propozycją do tych białostoczian, którzy przyjechali z ukraińskojęzycznych wsi Podlasia, a także do coraz liczniejszej rzeszy migrantów z Ukrainy?

Rekrutacja do klasy ukraińskiej trwa do końca lipca 2018 r. Jeśli się nie uda w tym roku, dyrektor Haraburda zapowiada, że spróbują za rok.

Zainteresowani mogą kontaktować się bezpośrednio ze szkołą:

Szkoła Podstawowa nr 9
im. 42 Pułku Piechoty w Białymstoku
ul. Legionowa 7, 15 – 281 Białystok
Telefon: 85 742-06-09
e-mail: szkola@sp9.bialystok.pl
www.sp9.bialystok.pl
www.facebook.com/SP-9-177189732772150/

Ludmiła LABOWICZ
Fot. autorki artykułu

«Жив колісь я в руднуй хаті»

Наша поезія протів не нашої політики

Продовженне з 2 стор.

Початок видавання «Енеїди» Котляревського то 1898 руок, зложена «Руською Труойцою» у Львові «Русалка Дністрова» вийшла друком 1837 року, 1840 року побачив світ перший Шевченкув «Кобзар» – тогди ще невеличкій, бо всього з вусьміма поетичними творами. Коб українським «Нашим голосом» промовіло Пувнуочне Пудляше – земля у якуой, за словами поетеси Євгенії Жабінської, живут «люде з добрим поглядом сумних очи», пришлось ще ждаті й ждаті. Не дівно, бо вельмі довгі час основна націетворча сіла – інтелігенція, яка виходіла з нашої українськомовної стихії, просто пристосовувалася до ситуації, формованої політикою державних націй, котори володілі Пудляшом.

Ще й нініка тут актуальни слова Михайла Драгоманова з написаного 1878 р. – 140 літ тому! – «Переднього слова» до альманаху «Громада» про «письменних людей», якіє на світ дівляться через призму «казенних меж й поділів», бо вони «тепер мало мають спільного з мужиками, а більше з начальством, і вивчені по чужих школах, для служби чужим царствам і панствам». Тому, коб у нашуй пудляській «мезопотамії» (в міжрічові Буга і Нарви) могла з'явітися українська література й українська національна свідомість, треба било чекаті, аж з'явіться гурт «письменних людей», якіє не будут за всяку ціну пристосовуватись до політичного наказу чи просто ситуації. Люді, которих «душу» формовало ще традиційне народне («мужицьке») середовище з його живою українською мовою й всімі архетипами, якіє передавалісь од покоління до покоління. А одночасно люді, якіх «інтелект» складався вже за схематі думання типовимі для «національно свідомого» модерного інтелігента – тимі самими зрештою, якіє масово популяризовала, м.ін. через школу, газети, телевізію, пуольська література і вся «національна міфольгія», оспівуюча пуольських політичних і культурних діячуов XIX – початку XX століть, якіє змагалісь протів русифікації й германізації. Тут однак било троху наодворуот, бо коли пуольську літературу в тамтому часі творила шляхта, прагнула «жебы те кієгі зблэдзіли под стреху» (А. Міцкевіч), то наша література саме «з-пуд стріхі» вийшла. (Признаюсь, што і я сам перший своуй вірш зачав фразою «Жив колісь я в руднуй хаті...», а далей ще пудкреслів «стріхою покритуй», хоч то біла чиста *licentia poetica*, бо моя рудна хата напавду біла вже пуд дахуовкою).

На Пувнуочному Пудляшові гурт люді, якіє одважилісь «поставіти слово протів політики» і якіє «народне сільське» своїх батькуов-дідуов зачали творчо використовувати у будованню власного «національного містового», почав формоватись у 1970-1980-х роках. В одному місці зобрав їх у 1983 році перший рочнік «Нашого голосу», на якого обкладинці намальована сільська хата, пудкреслююча факт, што початкі «пісання по-својому» білі передусім афірмацією села, у якому всьо «свое!» могло свобуодно буйати, коли у місті розчинялося у «несвојому!» – пуольському. Можна ще – коли парафразовати приказку

Prodożwennie z 2 stor.

Początek wydawniania «Enejidy» Kotlarewśkoho to 1898 ruok, złożana «Ruśkoju Truojcioju» u Lwowi «Rusalka Dnistrowa» wyszła drukom 1837 roku, 1840 roku pobaczyw swiēt perszyj Szewczenkuw «Kobzar» – tohdy szcze neweliczkij, bo wsioho z wuśmima poetycznymi tworami. Kob ukrajinskim «Naszym hołosom» promowiło Puwnuoczne Pudlasze – zemla u jakuoj, za słowami poetesy Jewheniji Żabinskoji, żywut «lude z dobrym pohladom sumnych oczu», pryszłosia szcze żdati j żdati. Ne diwno, bo welmi dowhi czas osowna nacijetworcza siła – intelihencija, jakaja wychodiła z naszoji ukrajinskomownoji stychiji, prosto prystosowuwałaśia do sytuacji, formowanoji politykoju derżawnych nacji, kotory wołodiłi Pudlaszom.

Szcze j ninika tut aktualny słowa Mychajła Drahomanowa z napisanoho 1878 r. – 140 liēt tomu! – «Perednioho słowa» do almanachu «Hromada» pro «pyśmennyh ludej», jakije na swiēt diwlat'sia czerez przyzmu «kazennyh meż j podiliw», bo wony «teper mało majut' spilnoho z muzykami, a bilsze z naczalstwom, i wywczeni po czużych szkołach, dla służby czużym carstwam i panstwam». Tomu, kob u naszuj pudlaśkuj «mezopotamiji» (w miżričzowi Buha i Narwy) mohła zjawitisia ukrajinska literatura j ukrajinska nacionalna swiēdomost', treba było czekati, aż zjawit'sia hurt «pyśmennyh ludej», jakije ne budut za wsiaku cinu prystosowuwatiś do politycznoho nakazu czy prosto sytuaciji. Ludi, kotorych «duszu» formowało szcze tradycijne narodne («mużyćkie») seredowiszcze z joho żywoju ukrajinskoju mowoj u wsiemi archetypami, jakije peredawaliś od pokoli'nna do pokoli'nna. A odnoczasno ludi, jakich «intelekt» składałsia wże za schemami dumannia typowymi dla «nacionalno swidomoho» modernoho intelihenta – tymi samymi zresztou, jakije masowo popularyzowała, m.in. czerez szkołu, hazety, telewiziju, puolśka literatura i wsia «nacionalna mifolohija», ospiwujucza puolśkich politycznych i kulturnych dijaczuow XIX – początku XX stoliēt', jakije zmahalisia proti w rusyfikacji j hermanizacji. Tut odnak było trochu naodworuot, bo koli puolśku literaturu w tamtomu czasi tworzyła szlachta, prahnuca «żeby te księgi zblędziły pod strzechy» (A. Mickiewicz), to nasza literatura same «z-pud strichi» wyszła. (Pryznajuś, szto i ja sam perszyj swouj wi'rsz zaczął frazoju «Żyw koiś ja w ruodnij chati...», a dalej szcze pudkreslił «strichoju pokrytuj», choc to była czysta *licentia poetica*, bo moja ruodna chata naprawdu była wże pud dachuowkoju).

Na Puwnuocznomu Pudlaszowi hurt ludi, jakije odważyliś «postawiti słowo proti w polityki» i jakije «narodne siłskoje» swojich bat'kuow-diduow zaczęli tworczo wykorzystowuwati u budownniu własnoho «nacionalnoho mistowoho», poczał formowatiś u 1970-1980-ch rokach. W odnomu mi'sci zobraw jich u 1983 roci perszyj rocznik «Naszoho hołosu», na jakoho obkłađyneci namalowana siłskaja chata, pudkreslujucza fakt, szto początki «pisannia po-swojomu» byli peredusiēm afirmacijeju seła, u jakomu wsio «swoje!» mohło swobuodno bujati, коли u mi'sti rozczynialosia u «neswojomu!» – puolśkomu. Można szcze – коли parafrazowati przykazku

про Гогольову «Шинель» і російську літературу – афористично сказати, што українськомовна пудляська література вийшла з дядькувського кожуха. Так як і «всеукраїнська», бо того найнеобхуднішого, а одночас найвишуканішого елементу зимової одежи традиційного «пудляша», не цурався і Шевченко, якій, пока став випускником художньої академії, то так само як і буольшость авторув «Нашого голосу» – босонуож розхлюпував калюжи на сільськоу гуліці. Кажут, што в той час кожухі носілі й містови елеганти, все ж вуон, фотографуючись з друзями, наложив його демонстративно.

Шевченко напращу народівся у хаті критуй солом'яною стріхою, до того в соціополітичних обставинах, які 1911 року так описував у вступі до «Історії українського письменства» Сергій Єфремов: «Усе розгубив був український народ на довгому й важкому шляху своєму до теперішнього становища (...) Ім'я навіть своє втратив (...) зробився нацією без прізвища, нацією просто „людей“, ще гірше – нацією „дядьків”». Єфремов то у 1917 році одін із найактивніших діячов Української Центральної Ради (послі створення Генерального секретаріату займав посаду Генерального секретара міжнародних справ), а ще вважається його «хрещеним батьком» Української Народної Республіки – саме вуон запропонував і першим використав сюю назву. Але в далекуй од Кійова, хоч пішком дойти однак можна було, Більськоу околиці мало што в той революційний час змінялося. Можна би сказати, што не сівши у 1917-1918 роках на поїзд «українська нація», которий од'їжджав із надто далекого перону, пудляські «дядькі» далей перліся вперед своїм скрипучим «етнографічним» возом-железніаком, а їхні духовно-культурні потреби оставалі «чисто фізіологічними» – по-своёму поговорити й поспівати, в церкві помолітиса (тут навіть не по-своёму). Тому тоє, што українці над Дніпром чи над Дністром проходілі у XIX – початках XX століть, нам прийшлося проходіти в остатніх десетіліттях – займаючися «запуозняним націетвореннем», а всьо, што запуозняне – мнуого тяжше й мнуого повульніше.

«Пішу таким язиком, яким говорю на штодня з близькіми» – то короткі авторські коментар до надрукованих 1986 року у варшавському українському тижневікові «Наше слово» віршув більщанкі Софії Сачко. З одного боку зусім аполітичний, з другого – революційний. Бо од другої половини XIX століття, коли з повстанням у Більському повітові густої мережі російських шкоул (церковно-парафіяльних і шкоул «грамоти») серед нашого народу поширилася письменность, мова, якою читалі всі, а одініці пробувалі самі штось творити, біла все принесяна здалека, чужая. Спочатку, зрозуміло, біла то мова російська, послі 1919 року – пуольська, а з 1939 року – дойшла, хоч оно як формальний додаток, ще й білоруська.

Все ж, зопхнутий в ізоляцію од української національної культури, не такій то й велікі за куолькостю, бо орієнтовно 100-тисячний, українській етнос Пувнуочно-Пудляша, заховав своу творчий потенціал. Проявився вуон тоже у поезії рудною мовою, котора, коли навесті думку Т. С. Еліота, дає найліпшу можливість висказати свої найглибші почуття. Саме такій емоційний імператив керовав цитованою на початку Євгенією Жабінською, яка у половині 1980-х почала писати рудною говуоркою: «Я колісь писала по-пуольську, ще в початковуй школі, по-

pro Hoholowu «Szynel» i rosyjsku literaturu – aforystycznie skazati, szto ukrajinskomowna pudlaszka literatura wyszła z diad'kuw'skoho kozucha. Tak jak i «wseukrajinska», bo toho najneobchudnijszoho, a odnoczas najwyszukanijszoho elementu zimowoji odezy tradycijnoho «pudlasza», ne curawsia i Szewczenko, jakij, poka staw wypusknikom chudożnioji akademiji, to tak samo jak i buolszost' autoruw «Naszoho hołosu» – bосonuoż rozchluпуwaw kaluży na sil'skuoj hulici. Kažut, szto w toj czas kozuchi nosili j mistowy eleganty, vse ž wuon, fotohrafujucyż z družiami, nałozyw joho demonstratywno.

Szewczenko naprawdu narodivsia u chati krytuj sołomjanoju stri'choju, do toho w sociopolitycznych obstawinach, jakije 1911 roku tak opisuwaw u wstupi do «Istoriji ukrajinskocho pyśmenstwa» Serhij Jefremow: «Use rozhubyw buw ukrajins'kyj narod na dowhomu j wažkomu szlachu swojemu do teperisznioho stanowyszcz (...) Imja nawit' swoje wtratyw (...) zrobysia nacjeju bez przyszczecz, nacjeju prosto „ludę”, szcze hirsze – nacjeju „diad'kiw”». Jefremow to u 1917 roci odin iz najaktywnijszych diaczuw Ukrajinskoji Centralnoji Rady (posli stworennia Heneralnoho sekretariatu zajmaw posadu Heneralnoho sekretara miżnacionalnych spraw), a szcze wważajet'sia joho «chreszczonym bat'kom» Ukrajinskoji Narodnoji Respubliki – same wuon zaproponuwaw i perszym wykorzystaw siuju nazwu. Ale w dalekuj od Kijowa, choc pizskom doiti odnak možna bylo, Bil'skowuj okolicy malo szto w toj rewolucyjnyj czas zminialosia. Možna by skazati, szto ne si'wszy u 1917-1918 rokach na pojizd «ukrajinska nacija», kotoryj od'jizdzaw iz nadto dalekoho peronu, pudlaszki «diad'ki» dalej perlisia wpered swoim skrypuczym «etnohraficznym» wozom-żelizniakom, a jichni duchowno-kulturny potreby ostawali «czysto fiziolohicznymi» – po-swojomu pohoworyti j pospiwati, w cerkwi pomolitisia (tut nawit' wże ne po-swojomu). Tomu toje, szto ukrajinci nad Dniplom czy nad Dnistrom prochodili u XIX – początkach XX stoli't', nam pryszlosia prochoditi w ostatnich desetili'tiach – zajmajuczysia «zapuoznianym naciejtwarenniem», a wsio, szto zapuozniane – mnuoho tiazsze j mnuoho powulnijsze.

«Piszu takim jazykom, jakim howoru na sztodnia z bliżkimi» – to korotki awtor'ski komentar do nadrukowanych 1986 roku u warszaw'skomu ukrajinskomu tyżnewikowi «Nasze slowo» wi'rszuw bilszczanki Sofiji Saczko. Z odnoho boku zusi'm apolitycznyj, z druhocho – rewolucyjnyj. Bo od druhoji polowiny XIX stoli'ttia, koli z powstawanniom u Bil'skomu powi'towi hustoji mreży rosyjskich szkoul (cerkowno-parafijalnych i szkoul «hramoty») sered naszoho narodu poszyrylasia piśmennost', mowa, jakoju czytali wsi, a odinici probuwali sami sztoś tworyti, była wse prynesiana zdaleka, czużaja. Spoczatku, zrozumi'lo, była to mowa rosyjska, posli 1919 roku – puol'ska, a z 1939 roku – dojszła, chocz ono jak formalnyj dodatok, szcze j biloruska.

Wse ž, zopchnutyj w izolaciju od ukrajinskoji nacionalnoji kultury, ne takij to j weliki za kuolkostiu, bo orijentowno 100-tysiacznyj, ukrajins'kij etnos Puvnuocznoho Pudlasza, zachowaw swuoj tworczyj potencjal. Projawiwsia wuon toze u poeziji ruodnoju mowoj, kotora, koli nawesti dumku T. S. Eliota, daje najlip'szu možliwost' wyskazati swojie najhlybszy pocuttia. Same takij emocyjnyj imperatyw kierowaw cytowanoju na poczatku Jewhenijeju Żabinskoju, jakaja u polowiny 1980-ch poczala pisati ruodnoju howuorkoju: «Ja kolis' pisala po-puol'sku, szcze w poczatkowuj szkoli, potum

тум пробувала по-білоруську. Але то все не било тоє, все здавалось чужое. Потум зачала писати по-нашому і тут однайшла. Познала, яка наша мова є хороша і зовсім не убога – як некотори кажут» («Основи», 1987).

Зверненне до руодної мови, одкиданне чужих «пудказок», для молодої поетеси стало тоже першим кроком до українського національного самовизначення. То зрештою свого роду закон, який буольш як од двох століть супроводжує процес одроджування націй, якіє билі зопхнуті у політичне небитте. Такім шляхом йшли і наддніпранські українці, котори у першуй половині XIX ст. од нова муслілі визначити свою мовну і культурну незалежність, якую, здавалося, за момент знічит удар російської імперської

probowała po-biłoruśku. Ale to wse ne było toje, wse zdawałoś czużoje. Potum zaczęła pisati po-naszomu i tut odnajszaś. Poznała, jaka nasza mowa je chorosza i zowskiem ne uboha – jak nekotory każut» («Osnowy», 1987).

Zwernennie do ruodnoji mowy, odkidannje czużych «pudkazok», dla mołodoji poetesy stało toże perszym krokom do ukrajinskocho nacionalnoho samowyznaczennja. To zresztoju swoho rodu zakon, jakij buolsz jak od dwoch stolićt' suprowodźuje proces odrodźuwannja nacij, jakije byli zopchnuty u polityczne nebyttie. Takim szlachom jszli i naddniprański ukrajinci, kotory u perszuj połowini XIX st. od nowa musiłi wyznaczyti swoju mownu i kulturnu nezależnosť, jakuju, zdawałosia, za moment zniszczyt udar rosijskojki imperśkojki

Березнева Шевченкіана: Керелівка і Моринці

*Хата під солом'яною стріхою у Керелівці і велика родина у Моринцях – батьківщина Тараса Шевченка на поштової картці
Видавництва Григорія Шевченка та оригінальній фотографії його ж авторства (з колекції Миколи Бабака).*

культури (при виникненню якої немало потрудилися й самі українці, як хоч би той Гоголь). Саме такіе побоювання мучили Петра Гулака-Артемовського (1790-1865), одного із перших поетув, якіе писали «живою» українською мовою: «Думка про те, що, напевно, недалекий той час, коли назавжди зникнуть не лише сліди малоросійських звичаїв і старовини, а й сама мова зіллється з величезною рікою могутньої і панівної російської мови, не залишивши по собі жодних слідів свого існування, породжує в мені такий відчай, що є миті, коли мені хочеться відмовитися від усіх своїх намірів і сховатися у мирному затишку простого селянина, щоб зловити останні звуки рідної мови, що вмирає з кожним днем».

Сві́дком того стану духа Гулака-Артемовського бив уродженець Пудляша, Ігнатій Данілович (1787-1843), професор Віленьського, а з 1825 року Харківського університету (потім перший декан юридичного факультету Київського університету). Здобитком їхнього знайомства і дружби була м.ін. зустріч поета із Адамом Міцкевичом, якій у грудні 1825 року переїжджав через Харків. Зустріч романтикув одбилася у квартири Даніловича, якій із пуольським «віщунном» познайомівся ще у Вільні, а єнім результатом став м.ін. вельмі вдалий переклад українською мовою Міцкевичової балади «Pani Twardowska» (як «Твардовський»). Данілович пробував ще заохотити приятеля до праці над перекладом інакших творув Міцкевіча. Гулак-Артемовській однак не взявся за тоє діло, бо задумав створити українській словник, для «уратованя мови од загібелі». «Переконую, – писав Данілович у своєюй кореспонденції, – коб єї радшей пісаннїями пудтримував, і вже переклав вуон «Рибак» Гете на малоросійську мову».

Такоє ж передчуттє загібелі руодної мови примусіло взятися за перо і Софію Сачко, про што сама розказувала Тересі Заневській: «Колісь, петнадцетилітньою, читала Расула Гамзатова. Саме тогди з'явілося в мене такоє шокующе і пекуче одчуттє, што от кругом мене є люде, што мінає всьо їхне життє не записане тею мовою. І почалося пісаннє, утривалюваннє світу і мови, якіє з кожним дньом гінулі» (публіковалося пуольською – переклад Ю.Г.).

І так, у 1970-х роках у Білльську й околиці з'явілися перши молодіє люде, котори своїє думкі й одчування стали записувати словами руодної мови – зрозуміло у єйнуй версії «з батькувського порога», бо українська літературна мова була для їх невідома. До того перши їхні творчи спроби друкувалися на сторуонках білостуоцьких білоруськомовних видань – тижневика «Ніва» й руочніка «Беларускі калляндар», якіх редактори вважали, што мова жителюв Білльщини – білоруська. Першим, у грудньові 1971 року, показався зо своїмі українськомовними віршами Іван Кіризиук (1949 р. народження), потім приєдналіся до його Зося (Софія) Сачко (1955 р.н.) й Ирина Боровік (1956 р.н.). У 1982 рокові своїє віршіє Іван Кіризиук став друкувати на сторуонках українського тижневика «Наше слово» (Варшава). Руок пунзієй, разом з Іваном Ігнатюком (1928-2013), проживаючим у Любліні, але родом з Полуденного Пудляша (с. Данці в гм. Ганна, пов. Володава), якій добре вже знав літературну мову й мієв машину до пісаннє (друкувальну машинку), стали вони випускати машинописний, розмножуваний на ксероксі шторуочнік «Наш голос», на якого сторуонках запрезентовалися нови молодіє автори.

kultury (przy wyniknieniu jakoji немало potrudilisia j sami ukrajinci, jak choc by toj Hohol). Same takije pobojuwania muczyli Petra Hułaka-Artemowskocho (1790-1865), odnoho iz perszych poetuw, jakije pisali «żywoju» ukrajinskoju mowoju: «Dumka pro te, szczo, napewno, niedalekij toj czas, koły nazawždy znyknut' ne łysze slidy małorosijskich zwyczajiw i starowyny, a j sama mowa zillet'sia z welyczeznoju rikoju mohutnioji i paniwnoiji rosijskoji mowy, ne załyszyszwy po sobi żodnych slidiw swoho isnuwannia, porodżuje w meni takyj widczaj, szczo je myti, koły meni choczet'sia widmowytysia wid usich swojich namiriw i schowatysia u myrnomu zatyszku prostoho selanyna, szczoob złowyty ostanni zwuky ridnoji mowy, szczo wmyraje z kożnym dnem».

Swídkom toho stanu ducha Hułaka-Artemowskocho byw urodżeneć Pudlasza, Ihnatij Daniłowicz (1787-1843), profesor Wilenskocho, a z 1825 roku Charkuwskocho uniwersytetu (potum perszjy dekan jurydycznoho fakultetu Kijuwskocho uniwersytetu). Zdobytkom jichnioho znajomstwa i družby była m.in. зустріч poeta iz Adamom Mickiewiczom, jakij u hrudni 1825 roku perejǳzaw czerez Charkuw. Зустріч romantykuw odbyłasia u kwartyry Daniłowicza, jakij iz puolskim «wiszczunom» poznajomiwsia szcze u Wilni, a jejinyim rezultatom staw m.in. welmi wdałjyj perekład ukrajinskoju mowoju Mickiewiczowoji balady «Pani Twardowska» (jak «Twardowskij»). Daniłowicz probuwaw szcze zaochotiti pryjatela do praci nad perekładom inakszych tworuw Mickiewicza. Hułak-Artemowskij odnak ne wziawsia za toje diło, bo zadumaw stworyti ukrajinskij słownik, dla «uratowania mowy od zahibeli». «Perekonuju, – pisaw Daniłowicz u swojuoj korespondenciji, – kob jeji radszej pisanniami pudtrymuwaw, i wże perekław wuon «Rybaka» Gete na małorosijsku mowu».

Takoje ż peredczuttie zahibeli ruodnoji mowy prymusiło wziatysia za pero i Sofiju Saczko, pro szto sama rozkazuwała Teresi Zaniewskuj: «Koliś, petnadcetili'tnioju, czytała Rasuła Gamzatowa. Same tohdy zjawilosisia w mene takoje szokujucze i pekucze odczuttie, szto ot kruhom mene je lude, szto minaje wsio jichnie żyttie ne zapisane teju mowoju. I poczałosia pisannie, utrywaluwannie swi'tu i mowy, jakije z każdym dniom hinuli» (publikowałoś puolskoju – perekład Ju.H.).

І так, у 1970-х роках у Білльску й околиці з'явілися першы мо́лодыє люде, котори своїє думкі ж одчування стали записувати словами руодної мови – зрозуміло у єйинуй версії «z bat'kuwskocho poroha», бо українська літературна мова була для їх невідомо. До того першы їхні творчы спроби друкувалися на сторуонках білостуоцьких білоруськомовних wydań – тыżnewика «Niwa» ж руочніка «Biełaruski kalendar», jakich redaktory wważali, szto mowa żyteluw Biłszczyzny – білоруська. Perszym, u hrudniowi 1971 roku, pokazawsia zo swojimi ukrajinskomownymi wi'rszami Iwan Kiryziuk (1949 r. narodżennia), potum pryjednalisia do joho Zosia (Sofija) Saczko (1955 r.n.) ж Iryna Borowik (1956 r.n.). У 1982 rokowi swojiє wi'rsziє Iwan Kiryziuk staw drukowati na storuonkach ukrajinskocho tyżnewika «Nasze slowo» (Warszawa). Ruok puzni'j, razem z Iwanom Ihnatiukom (1928-2013), prożywajuczym u Lublini, ale rodом z Połudennoho Pudlasza (s. Danci w hm. Hanna, pow. Wołodawa), jakij dobre wże znaw literaturnu mowu ж miєw maszynu do pisannia (drukuwalnu maszynku), stali wony wypuskati maszynopisnyj, rozmnożuwanyj na kseroksi sztoruocznik «Nasz hołos», na jakoho storuonkach zaprezentowalisia nowy mołodyje awtory.

Таким чином склався колективний творчий маніфест, што притуляне до Біловезької пуци Пувнуочне Пудляше то не оно край первісного ліса й зубрув, але й живого українського слова, яке всупереч історичним вітрам і границям, надалі звучит у розмові і пісні, до того ще й укладається в поетичний радок. Як пудкреслювали у вступному слові редактори альманаху: «Всіх нас єднає гаряча любов до мови наших батьків і дідів, до мови, яку ми самі називаємо „руською“, „нашою“ або „простою“, а яка є в дійсності діалектом північноукраїнського наріччя української народної мови».

Разом світ побачило 6 випускув «Нашого голосу», видаваних напувлегальним способом – «на правах рукопису», які дозволяли тираж до 100 примірників. Протягом літ 1983-1988 на

сторонках альманаху надруковани білі твори одинадцяти поетув з Пувнуочного Пудляша, уроджаних і вихованих у Більську або Більськоувй, Ботькувськуй, Вурлянськуй і Чижувськуй гминах, які писали українською мовою: згаданих вже І. Кіризиюка, С. Сачко й І. Боровік, а тоже Юрія Гаврилюка (1964 р.н.), Євгенії Жабінської (1966 р.н.), Петра Кіризиюка (1955 р.н.), Євгенії Овсянюк-Мартинюк (1956 р.н.), Галіни Пасічник (1964 р.н.), яка друковалася тоже пуд псевдонімом Ольга Пудляшанка, Юрія Трачука (1957 р.н.), Степана Троця (1964 р.н.) й Івана Хвасцевського (1963 р.н.). Полуденне Пудляше, окруом І. Ігнатюка, представлялі Степан Сидорук (1919-2012) й Олександр Гаврилюк (1911-1941). Тогди вже ми знали, што по-нашому писав тоже відувець Василь Білокозовіч (1899-1981), бо його вірші знайшли в «Нашум слові» (1957) і «Українському календарові» (1960). А ще оказалось, што перше оповіданне Василя Петручука (1926 р.н., с. Грабувець у гм. Дубічи-Церковни) тоже било написане й надруковане в «Ніві» по-својому (послі зачав вуон свої твори присилати й до «Над Бугом і Нарвою»).

Парафразуючи досюоль ще живу ю на Пудляшу приказку «Язык до Кіюва заведе», можна сказати, што вкунцові й пудляшан саме язык, а властіво мова, яка з того языка спливає – завелі в українську літературу. Для одних остала вона твораною з потреби серця «поезією коренюв» й короткім епізодом, інакши однак одважились виїти на широкі води всеукраїнського літературного процесу, якого участнікі понад два століття тому покінулі архаїчну й мало кому зрозумілу, бо ж імітуючу ще епоху Кіювської Русі, книжну мову – й взялися за живое писанне по-својому. Спочатку здавалося тоє биті цікавіною, але послі, у наслідуваньові 11 Псалму, прозвучало Шевченкове «на сторожі коло їх поставлю слово!» – коб наше слово бороніло перед не нашою політикою...

Тарас Шевченко. Графіка Олени Кульчицької (Перемишль, 1920 р.)

Юрій ГАВРИЛЮК

Takim czynem sklawsia kolektywnyj tworczyj manifest, szto prytulane do Biłoweżkoji puszczy Puwnuoczne Pudlasze to ne ono kraj perwisnoho liśa j zubruw, ale j żywoho ukrajinskocho słowa, jakoje wsuperecz istorycznym wiтраm i hraniciam, nadali zwuczyt u rozmowi i piśni, do toho szcze j ukladajet'sia w poetycznyj radok. Jak pudkresluwali u wstupnomu slowi redaktory almanachu: «Wsich nas jednaje harjacza lubow do mowy naszych bat'kiw i didiw, do mowy, jaku my sami nazywajemo „ruškoju“, „naszoju“ або „prostoj“, a jaka je w dijsnosti dialektom piwnicznoukrajinskocho nariczczia ukrajinskoji narodnoji mowy».

Разом світ побачило 6 випускув «Нашого голосу», видаваних напувлегальним способом – «на правах рукопису», які дозволяли тираж до 100 примірників. Протягом літ 1983-

-1988 на сторонках альманаху надрукованы были творы одинадцяти поетув з Пувнуочного Пудляша, уроджаних і вихованих у Більську або Більськоувй, Ботькувськуй, Вурлянськуй і Чижувськуй гминах, які писали українською мовою: згаданих вже І. Кіризиюка, С. Сачко й І. Боровік, а тоже Юрія Гаврилюка (1964 р.н.), Євгенії Жабінської (1966 р.н.), Петра Кіризиюка (1955 р.н.), Євгенії Овсянюк-Мартинюк (1956 р.н.), Галіни Пасічник (1964 р.н.), яка друковалася тоже пуд псевдонімом Ольга Пудляшанка, Юрія Трачука (1957 р.н.), Степана Троця (1964 р.н.) й Івана Хвасцевського (1963 р.н.). Полуденне Пудляше, окруом І. Ігнатюка, представлялі Степан Сидорук (1919-2012) й Олександр Гаврилюк (1911-1941). Тогди вже ми знали, што по-нашому писав тоже відувець Василь Білокозовіч (1899-1981), бо його вірші знайшли в «Нашум слові» (1957) і «Українському календарові» (1960). А ще оказалось, што перше оповіданне Василя Петручука (1926 р.н., с. Грабувець у гм. Дубічи-Церковни) тоже було написане й надруковане в «Ніві» по-својому (послі зачав вуон свої твори присилати й до «Над Бугом і Нарвою»).

Парафразуючы досюоль ще живу ю на Пудляшу приказку «Язык до Кіюва заведе», можна сказати, што вкунцові й пудляшан same язык, а властіво мова, яка з того языка спливає – завелі в українську літературу. Для одних остала вона твораною з потреби серця «поезією коренюв» й короткім епізодом, інакши однак одважились виїти на широкі води всеукраїнського літературного процесу, якого участнікі понад два століття тому покінулі архаїчну й мало кому зрозумілу, бо ж імітуючу ще епоху Кіювської Русі, книжну мову – й взялися за живое писанне по-својому. Спочатку здавалося тоє быти цікавіною, але послі, у наслідуваньові 11 Псалму, прозвучало Шевченкове «на сторожі коло їх поставлю слово!» – коб наше слово бороніло перед не нашою політикою...

Юрій НАВРІЛЮК

Березнева Шевченкіана: Перший біографічний фільм про Тараса Шевченка

18 жовтня 1926 року у Києві показаний був перший український «фюріс» – двосерійний «Тарас Шевченко» (120 хвилин), складений із багатьох новел, що ілюструють життя поета (починається з років дитинства та закінчується сценою його смерті).

Фільм, якого виробництво здійснила 1-а кінофабрика Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ) в Одесі, був одним із найдорожчих на той час. Художнє оформлення виконав Василь Кричевський, для підготовки до зйомок були залучені спеціалісти з історії, етнографії, літературознавства, в тому числі проф. Сергій Єфремов, редактором був поет Михайль Семенко.

Стрічка, довжиною 5.179 метрів, була ще німою – показувалася із субтитрами (написами) українською мовою, відтак і російською (перший показ у Москві – 31 січня 1928 р.).

Режисером фільму був росіянин Петро Чардинін (1872-1934) – один із піонерів кінематографії, який спочатку працював у Москві (перша стрічка була знята 1909 р.), з 1920 р. в Західній Європі (Італія, Франція, Німеччина), а в 1923-1932 рр. в Одесі. Роль Тараса Шевченка зіграв Амвросій Бучма (1891-1957), який походив зі Львова, де виступав на сцені з 1905 р., але професійну акторську освіту здобував у Києві, куди потрапив під час Першої світової війни, відтак, з 1922 р. був провідним актором новаторського театру «Бе-

резиль», яким керував Лесь Курбас. Натомість «Тарасом в дитинстві» був Василько Людвинський. Також 1926 р. на екрани увійшов скорочений варіант фільму – під заголовком «Тарасове життя» або «Маленький Тарас», що був орієнтований на дитячу аудиторію.

Попри примусову політичну орієнтацію фільму (для прикладу: «Українська буржуазія прагне використати талант Шевченка у своїх цілях») мав він успіх в Україні та за кордоном і став найуспішнішим кінопроектом 1926 року. Як бачимо зі збереженого плакату – 1928 року оглядали його також українці Перемишля та надсянських сіл, а на певно й інших районів Галичини.

У 2014 р., до 200-річчя від дня народження, Національний центр Олександра Довженка на замовлення Державного агентства України з питань кіно, видав колекцію відреставрованих фільмів про Тараса Шевченка. Окрім стрічки з 1926 року до збірника увійшло ще 6 фільмів із 1951-2007 рр., в тому числі «Наймичка» (1963) та «Сон» (1964), в якому у постать Тараса Шевченка втілювався Іван Миколайчук. (рп)

Кадри з фільму:
Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Київ

Повідомлення!

В суботу 17-го листопада 1928 р. і в слідуючих днях
В САЛІ КІНОТЕАТРУ „РЕДУТА“
в Перемишлі при вул. Костюшки ч. 5.
(Народний Дім — проти Староства)
БУДЕ ВИСВІТЛЕНО

найбільший і найкращий український фільм
П. 3.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

величаву історичну ДРАМУ в 12 діях, виконаний
в роботі українській „Вуфку“ в Києві.

Сценарій: Панченко М. — Режисер: Чардинін.
В головних ролях: М. Людвинський і А. Бучма.

Під час фільму відбудеться одночасно КОНЦЕРТ
музично-вокальний. Виступ українського хору,
ЗМІЩЕНА ОРХЕСТРА.

Дводенні вистави в суботу і неділю о 3, 5, 7 і 9-тій
вечером, в будні о 5, 7 і 9-тій вечером.

УВАГА: Для шибі і селянства будуть відбудуватися вистави
цього фільму щоденно перед полуднем від п'ятниці 16. ц. ж.
Для селянства з околиці будуть улаштувані дві вистави
перед полуднем в п'ятницю 16. ц. ж. і в вісторок 20. ц. ж. о год.
10. рано і 12. в полудні!

Українці! Обов'язок кожного з Вас, як що він сідомий
і сля свого Народу, побачити і пізнати життя
найбільшого Пророка й Мученика України!

З життя взятє! – історії з Курашева Z życia wzięte! – historyji z Kuraszewa

Вечуркі – про життє й любов, смерть і кров!

Weczurki – pro życie j lubow, smert' i krow!

Люді в Курашеві, котори розказували найцікавійши історії в моюю молодості (дітинстві), то било кількох. Одін з їх то Олексієй Оніщук, котори вже в 1940 рокові бив учителем. Його називали по батькові Оноприюв. Як приходів до мойого діда на вечуркі, то нам, дітям по 6-7 літ, било барзо цікаво послушати його розказув.

Приходів до діда тоже Павлючук Йосіп (Куприянув). Вуон барзо мнуого читав всяких газет, муог ровером поїхати до Бієльська по газету, як у Гайновці не било. Вуон перши у Курашеві засадів сад – яблїни, груши й інші фрукти. То бив городнік на цілу околицю.

В тих літах 1946-1947 не било ані світла, ані радіва. То на тих вечурках сиділи до години 24-ої – а так накурат, што нам, дітям сидячим на печі, не било чим дихати, ну а двери до сіні не можна било одчиніти, бо ж буде зімно спати.

Ну й муой дід Андриєй Гольонко, якого по гулічному називали Віват, бо вуон до каждого сказаного говорив «...ну і віват, конець». Вуон бив не виучани, але умієв читати і писати, то йому Йосіп приносів уже прочитани газети і вуон читав. А на тих вечурках то вуон потрапів розказувати такія анігдоти, што вони билі ще цікавійши чим з газет. Бо вуон бив музикантом, іграв на скрипці і одограв 109 весілюов; казав, што на каждом весілі то «залатвляв по двіє дружкі», а ще де і як. Уживав такіх слуов, што нам, дітям, непонятно било про што йде. Але так всіє сміяліся, што некотори, як хтось з'їв з горохом, то голосно пернув, а ми на печі тоже сміяліся – не з того розказу, оно што Піліп голосно пернув. Але то была такая тогди культура, што ніхто не зворочав увагі. А дідови розкази билі цікавійши од газети.

Іван Артишук то бив уже молодши од тих дідуов. Вуон бив цікави й розумни чоловік з іншої сторони. Бо у його мусів биті порадок на пудвуорку – при хлівах і у клуні, і кругом його забудованя. У його всьо мусіло мієти своє мієсце – якієсь решета чи шопелькі билі повішани на гождіках; чи мієтли зробляни з берози – тоже билі на своюом мієсці. А у клуні й хлівах сусіди не бачили ніколи павутіни, мусіло биті всьо обметяне. Чужия жункі все брали його за приклад, казали своїм музикам – іді, побач, якій порадок у Івана, а у тебе соломи і гною цієли пудворок. Ну, конечно, Іван бив і хороши. Ну й син Дмитро такі удався – хоч уже вієк пудбили, але порадок стараєтьсє такі утримати, а то дітям важне.

* * *

Люди в Kuraszewi, kotory rozkazuwali najcikawiejszy historyji w mojuoj młodości (ditinstwi), to było kilkoc. Odin z jich to Oleksiej Oniszczyk, kotory wże w 1940 rokowi byw uczytelem. Joho nazywali po bat'kowi Onopryjuw. Jak przychodiw do mojoho diada na weczurki, to nam, dzieciom po 6-7 lat, było barzo ciekawo poslušati joho rozkazuw.

Przychodiw do diada tożє Pawluczyk Josip (Kupryjanuw). Wuon barzo mnuoho czytaw wsiakich hazet, muoh rowerem pojechał do Bielska po hazetu, jak u Hajnowci nie było. Wuon perszy u Kuraszewi zasadiw sad – jabłyni, hruszy j inszy frukty. To byw horodnik na cielu okolicu.

W tych latach 1946-1947 nie było ani światła, ani radiwa. To na tych weczurkach sidieli do godziny 24-oji – a tak nakurat, szto nam, dzieciom siediaczym na peczy, nie było czym dychati, nu a dwery do sini nie można było odczyniti, bo ż bude zimno spati.

Nu j muoj diad Andryej Holonko, jakoho po hulicznomu nazywali Wiwat, bo wuon do każdego skazanoho howoryw «...nu i wiwat, koniec». Wuon byw nie wyuczany, ale umiєw czytati i pisati, to jomu Josip prynosiw užє przeczytany hazety i wuon czytaw. A na tych weczurkach to wuon potrapiw rozkazuwati takija anihdoty, szto wony byli szcє cikawiejszy czym z hazet. Bo wuon byw muzykantom, ihraw na skrypci i odohraw 109 wesiluow; kazaw, szto na każdym wesieli to «załatwław po dwiє družki», a szcє de i jak. Używaw takich słuow, szto nam, dzieciom, neponiatno było pro szto jde. Ale tak wsiє smijalisia, szto nekotory, jak chtoś zjiew z horochom, to hołosno pernuw, a my na peczy tożє smijalisia – ne z toho rozkazu, ono szto Pilip hołosno pernuw. Ale to była takaja tohdy kultura, szto nichto nie zworoczaw uwahi. A diadowy rozkazy byli cikawiejszy od hazety.

Iwan Artyszuk to byw užє młodszy od tych diduow. Wuon byw ciekawy j rozumny czołowiek z inszoji storony. Bo u johu musiw byti poradok na pudwuorku – przy chliwach i u kluni, i kruhom joho zabudowania. U johu wsio musiło miєti swoje miєscie – jakijeś reszeta czy szopelki byli powieszany na gozdikach; czy miєtly zrobłany z berozy – tożє byli na swojuom miєsci. A u kluni j chliwach susiady nie baczyli nikoli pawutiny, musiło byti wsio obmetiane. Czuzyja żunki wse brali johu za przykład, kazali swoim muzykam – idi, pobacz, jakij poradok u Iwana, a u tebe solomy i hnoju ciely pudworok. Nu, konieczno, Iwan byw i choroszy. Nu j syn Dmitro taki udawsia – choc užє wiek pudbyly, ale poradok starajet'sia taki utrymati, a to dzieciom ważne.

* * *

Тo бoлo в рoкaх 1940-1941, щe бoлo тaк звaнo шaхoв-нiцi, сeлaнe пaслi пoгoнaмi бидлo i oвeчкi. Oднoгo рaзу нaгнaлo вeликy хмaру з гримoтaмi, пaстух пoвeр-тaвсa з пaсвiскa з oвeчкaмi. Пaслi тoгдi всi° пo oчeрeдi – oд кaждoї кoрoви у пoгoнi тo oдiн дeнь, i oд двoх oвe-чoк тoжe oдiн дeнь (oвeчoк мi°лi мнyгo, бo всьo з oдe-жo бoлo рyкaмi рoблaнe).

Як iшoв пoгyoн, тo кaжди гoспoдaр вoхoдiв нa гy-лiцю пo свoї° oвeчкi чи кoрoвy. Бидлo бoлo тaк нaучa-нe, штo сaмe зaхoдiлo нa пyдвoрoк, a як кoтoрe бoлo блyднe, тo в'язaлi нa шийy якyюсь шмaткy, штoб пoзнa-тi (кaжди гoспoдaр знaчив свoїм кoльoрoм).

Нy i тaк бoлo y сiм'ї° Maртинюкoв – вийшлi нa гy-лiцю три oсoби, штoбo зaпiнити oвeчкi. Вийшoв тaтo 36 лi°т i син 12 лi°т, i дoчкa 18 лi°т. Стaлi пyд вeликiм тo-пoльoм, oд дoщy, a в тoй чaс удирив гpyoм в тoпyoль i трoх лyдi згiнyлo oдрaзy.

A дpyгa тpaгeдiя тo бoлa тaкaя – y 1935 рoкoвi. Бi°д-ни xлoпeць лyбiв дoчкy бoгaтoгo бaтькa, нy i вoнa йoгo лyбiлa, aлe бaтькo скaзaв, штo зa йoгo нe oддaст' – тaк зрoбiв, пo нeвoлi oддaв зa бoгaтoгo i мнyгo стa-рiйшoгo. Вeсi°лe бoлo в м'ясницi, пoслi Рyздвa, бo вe-сiлa рoбiлi нaйбyoльш зiмoю – в тoй чaс нe бoлo зaмрa-жaрoк, штoбo рoбiтi лi°тoм, a y гoспoдaрyoв бoлo пoвни клyнi° пaши длa бидлa. Тoй бi°дни xлoпeць в тoй дeнь, штo бoлo вeсi°лe, пyдпaлiв клyню тoмy, штo нe сxoтi°в бити йoмy тeстьoм, i згoрi°лo 18 клyнюoв. Тo бoлa тpa-гeдiя в сeлoвi. Aлe нe нaшлi вiнoвaтoгo, пpaвдa oкaзa-лaсь тoгдi, як yмeр тoй бoгaтир.

Нy i штo ж – пoї°хaлi пoгoрi°льцi зeбpaтi пo сoлaх. В тoй чaс лyдe бoлo oдiн дpyгoмy дoбpи й дaвaлi, xтo штo мyoг – сi°нo, сoлoмy, збyoжe.

Бoлa щe тaкaя тpaгeдiя, xибa y 1920-x лi°тaх. Жив y сeлi° Якoнюк, a щe бoлo i дpyгe пpуoзвiщe цeркoвнe Вaсiлюк, нe знaю, чoм y iх бoлo двa пpуoзвiщa. Нaйxo-рyoщи бив y iх xлoпeць Вaнa, aлe йoгo нaзивaлi Ян – вyoн бив вoсoкi, тoнкi, мi°в сiнi oчi i ясни вoлoси. Йoгo лyбiлi всi° дiвчaтa, a iх в тoй чaс бoлo мнyгo, бo в кaждy хaтi пo шитpи – п'ять.

Тoй жe Ян дo 23 лi°т oхpистiв 18 дiтi – йoгo бpaлi зa кyмa, бo бив вeлми yрoдливи. Дo якoгo бi сeлa нe зaйшoв нa мyзикi, тo йшoв зaклaд, штo вyoн кaждo-мy xлoпцoвi oдoб'є дi°вчинy. I тaк бoлo. Пoкa xлoп-цi з сyсi°дних сyoл нe згoвoрилiсa, кoб длa йoгo «дoбpe дaтi». I тaк зрoбiлi. Тo бoлa Кaзaнськa – 4 лiстoпaдa – oдпyст. Зрoбiлi мyзикy y стpaжaцькy рeмiзi. Нy, в'ядo-мo – твeрoзи нe бoлo, тo мyoцнo пoбiлi i зaнeслi дoдoмy y плaхтi. A oдiн з xлoпцi бив тaк aгрeсивни, штo щe нa пyдвyoркy 24 рaзи рaнiв йoгo нoжoм. A бaтькo вийшoв i скaзaв – вi тeпeр йoгo xoч бi i в кyлeшoвi звapи°тe... I пoкa xтoсь зaпpуoг кoнa, тo вyoн i скoнчaвсa.

Тo y йoгo нa пoхoрoнaх бoлo 32 дi°вчини, нaвeт i зa-мyжнi жyнкi – пo oднy тo пpишoв чoлoвi°к i пpи всi°х мyoцнo пoбiв. Сi°ти рoзкaзи бoлo нa всi° oкoлицьнi сeлa.

To było w rokach 1940-1941, szcze byli tak zwany szachownicy, selane pasli pohonami bydło i oweczki. Odnoho razu nahnalo weliku chmaru z hrymotami, pastuch powertawsia z paswiska z oweczkami. Pasli tohdy wsi° po oczeredi – od kazdoji korowy u pohoni to odin deń, i od dwoch oweczok toze odin deń (oweczok mi°li mnuoho, bo wsio z odeży było rukami roblane).

Jak iszow pohuon, to każdy hospodar wychodiw na huliciu po swoji° oweczki czy korowu. Bydło było tak nauczane, szto same zachodiło na pudworok, a jak kotore było błudne, to wjazali na szyju jakujuś szmatku, szto poznati (každy hospodar znaczyw swoim kolorom).

Nu i tak było u sim'ji° Martyniukuow – wyszli na huliciu try osoby, szto by zapyniti oweczki. Wyjszow tato 36 li°t i syn 12 li°t, i doczka 18 li°t. Stali pud welikim topolom, od doszczu, a w toj czas udyryw hruom w topuol i troch ludi zhinuło odrazu.

A druha trahedija to była takaja – u 1935 rokowi. Bi°dny chłopeć lubiw doczku bohatoho bat'ka, nu j wona johu lubiła, ale bat'ko skazaw, szto za johu ne oddast' – tak zrobiw, po newoli oddaw za bohatoho i mnuoho stary°jszoho. Wesi°le było w mjasnici, posli Ruzdwa, bo wesila robili najbuolsz zimoju – w toj czas ne było zamrazarok, szto by robiti li°tom, a u hospodaruow byli powny kłuni° paszy dla bydła. Toj bi°dny chłopeć w toj deń, szto było wesi°le, pudpaliw kłuniu tomu, szto ne schoti°w byti jomu testiom, i zhory°ło 18 kłuniuow. To była trahedija w sełowi. Ale ne naszli winowatoho, prawda okazałaś tohdy, jak umer toj bohatyr.

Nu i szto ż – poji°chali pohory°lci zebraťti po siolach. W toj czas lude byli odin druhomu dobry j dawali, chto szto muoh – si°no, sołomu, zbuože.

Była szcze takaja trahedija, chiba u 1920-ch li°tach. Żyw u seli° Jakoniuk, a szcze było i druhie pruozwiszcze cerkowne Wasiluk, ne znaju, czom u jich było dwa pruozwiszcza. Najchoruoszczy byw u jich chłopeć Wania, ale johu nazywali Jan – wuon byw wysoki, tonki, mi°w sini oczy i jasny wołosy. Johu lubili wsi° diwczata, a jich w toj czas było mnuoho, bo w každuj chati po szytry – pjat'.

Toj że Jan do 23 li°t ochrystiw 18 diti – johu brali za kuma, bo byw welmi urodliwy. Do jakoho by seła ne zajszow na muzyki, to jszow zakład, szto wuon każdomu chłopciowi odo'b'je di°wczynu. I tak było. Poka chłopci z susi°dnych siuoł ne zhoworylisia, kob dla johu «dobre dati». I tak zrobili. To była Kazanśka – 4 listopada – odpust. Zrobili muzyki u strażačkuj remizi. Nu, wjadowo – twerozy ne byli, to muocno pobili i zanesli dodomu u płacti. A odin z chłopci byw tak ahresywny, szto szcze na pudwuorku 24 razy raniw johu nożom. A bat'ko wyjszow i skazaw – wy teper johu choc by i w kuleszowi zwary°te... I poka chtoś zapruoh konia, to wuon i skonczawsia.

To u johu na pochoronach było 32 di°wczyny, nawet i zamuzni žunki – po odnu to pryszow czołowi°k i pry wsi°ch muocno pobiw. Si°ty rozkazy byli na wsi° okoliczny seła.

Що по-українському пишуть і читають у місті Запоріжжі

Запоріжжя... Пудляшанам, а певно й більшості українців у самій Україні, ся назва асоціюється з минулими віками, коли над і за Дніпровими порогами «гулялі козакі», а був ще й час, коли верх над їми водив гетьман Косинській – із пудляської Косянки родом... Однак тепер порогі, на кам'яних хребтах яких, за життя Косинського й Шевченка, «ревів та стогнав» Дніпро, сховані пуд плесом Дніпровського водосховища, а Запоріжжя – то місто, при чому немалоє – на 750 тисяч душ. Місто індустріальне, тому з усіма проблемами теї частини України. Бо там оно зрідка чути українську мову, в поодинокіх книгарнях – переважно російськомовні книжки, а до появи книжкової толоки у Запоріжжя мистці приїжджали вельми рідко. Одповідньо й рувень культури більшості місцевих жителюв має постсовітське забарвліне. А ще з початком агресії Росії против України Запорізька область опинилася зусім недалеко фронтової зони. Як однак видно – і в тяжкій час музи не мовчат... (ред.)

Zaporizża... Pudlaszanam, a pewno j bulszosti Zukrajinciuw u samuj Ukraini, siaja nazwa asocijuet'sia z mynulymy wikamy, koli nad i za Dniprowymy porohamy «hulali kozaki», a buw szcze j czas, koli werch nad jimy wodyw het'man Kosynskij – iz pudlaškoji Kosianki rodом... Odnak teper porohi, na kamjanych chrebtach jakich, za žyt'tia Kosynskoho j Szewczenka, «rewiw ta stohnaw» Dnipro, schowany pud plesom Dniprowskoho wodoschowyszczа, a Zaporizża – to misto, pry czomu nemałoje – na 750 ty-siacz dusz. Misto industrialne, tomu z usimy problemamy teji czastyny Ukrainy. Bo tam оно zridka czuty ukrajinsku mowu, w poodynokich knyhnarniach – perewažno rosijskomowny knyżki, a do pojawy knyżkowoji tołoki u Zaporizża mystci pryjizdžali welmy ridko. Odpowidnio j ruweń kultury bulszosti misciowych žyteluw maje postsowit'skie zabarwlinie. A szcze, z poczatkom ahresyji Rosiji protywu Ukrainy, Zaporizška obłast' opynyłasia zusim nedaleko frontowoji zony. Jak odnak wydno – i w tiazkij czas muzy ne mowczat... (red.)

Не словом – але ділом: книжкою! Ne słowom – ale dīłom: knyżkoju!

В Запоріжжі відбувається найбільша соціокультурна подія Південно-Східної України W Zaporizżi widbuwajet'sia najbilsza sociokulturna podija Piwdenno-Schidnoji Ukrainy

27-29 жовтня минулого року в м. Запоріжжя втретє відбулась одна з найпотужніших літературних та соціокультурних подій України – Міжнародний фестиваль «Запорізька книжкова толока», організатором якої є громадська організація Центр мистецтв «Арт-Простір».

Захід відбувається упродовж трьох днів у форматі «non-stop» і єдне всеїх, для кого важливі українське слово, українська книга й українська культура. Фестиваль доступний для всеїх категорій суспільства: дітей, людей поважного віку, батьків із дитячими візочками та осіб з інвалідністю. Сюди приїжджають десятки видавців, письменників, літературознавців, менеджерів культури з усієї країни та з-за кордону. Це одночасно і книжковий ярмарок, і креативний простір, і платформа для суспільного діалогу. Під час фестивалю відбуваються лекції на літературну тематику, презентації книг і досліджень, зустрічі з письменниками, дискусії на актуальні суспільні теми, авто-

27-29 żowtnia mynułoho roku w m. Zaporizża wtretie widbułaś odna z najpotużniszych literaturnych ta sociokulturnych podij Ukrainy – Miżnarodnyj festywal «Zaporizška knyżkowa tołoka», orhanizatorom jakoji je hromadška orhanizacija Centr mystectw «Art-Prostir».

Zachid widbuwajet'sia uprodowż trioeh dniw u formati «non-stop» i jednaje wsich, dla koho ważyłwi ukrajinske słowo, ukrajinska knyha j ukrajinska kultura. Festywal dostupnyj dla wsich katehorij suspilstwa: ditej, ludej powažnoho wiku, baťkiw iz dytiaczymy wizoczkami ta osib z inwalidnistiu. Siudy pryjizdžajut' desiatky wydawciw, pyśmennykiw, literaturoznawciw, menedžeriw kultury z usijeji krajiny ta z-za kordonu. Ce odnoczasno i knyżkowij jarmarok, i kreatywnyj prostir, i płaforma dla suspilnoho dialołu. Pid czas festywalu widbuwajut'sia lekciji na literaturnu tematyku, prezentaciji knyh i doslidżeń, zustriczi z pyśmennykami, dyskusiji na aktualni suspilni temy, awtohrafsesiji, wystawky,

Щczo по-українському пьszut' i czytajut' u misti Zaporizżi

граф-сесії, виставки, майстер-класи, воркшопи, перформанси, виступи музичних гуртів і театральних колективів, кіно-покази, нічні поетичні читання, окремо діє фестиваль дитячої літератури «Книголісся».

Директор Запорізької книжкової толоки Ігор Гармаш зауважує, що перший фестиваль, проведений у 2015 році, був справжньою авантюрою: ніхто не міг передбачити, скільки у нього буде відвідувачів, адже Запоріжжя завжди позиціонувалося як індустріальне і промислове місто, влада якого питанням культури приділяла дуже мало уваги. Вважалося, що тут мало читають, зокрема – українську книгу, тож ми вирішили спробувати зруйнувати цей стереотип, а також розпочати процес «окультурення» міста. Отримані результати перевершили всі сподівання. Особливо тішить потяг до українських книжок у дітей. Окрім того, після вторгнення Росії на територію України Запорізька область опинилася поряд з окупованими територіями, тож ми чудово розуміли, що від рівня культури та громадської активності буде залежати, як далеко зможе пройти зовнішня агресія. Цим фестивалем ми почали об'єднувати активних людей, долати стереотипи і вибудовувати культурний фронт України».

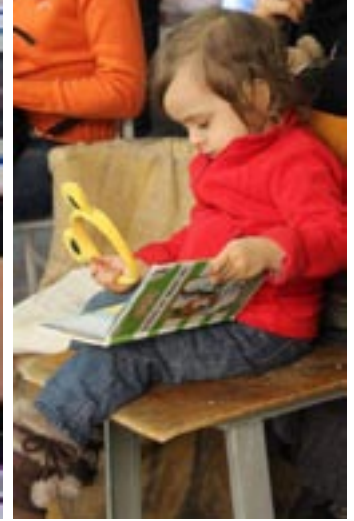
Лейтмотив останнього фестивалю – «поміж рядків». Це прагнення й уміння бачити і відчувати прихований зміст – у літературі, мистецтві, історії, сучасних суспіль-

majster-kłasy, warszopy, performansy, wystupy muzycznych hurtiw i teatralnych kolektywiw, kino-pokazy, niczni poetyczni czytannia, okremο dije festywal dytiazkoji literatury «Knyholissia».

Dyrektor Zaporizkoji knyżkowoji tołoky Ihor Harmasz zauważuje, szczo perszyj festywal, prowadenyj u 2015 roci, buw sprawżnioju awantiuroju: nichto ne mih peredbaczyty, skilkly u nioho bude widwiduwacziw, adże Zaporizża zawżdy pozycionuwałosia jak industrialne i promysłowe misto, włada jakoho pytanniam kultury prydiłala duże mało uwahy. Wważalosia, szczo tut mało czytajut', zokrema – ukrajinsku knyhu, toż my wyriszły sprobuwaty zrujnuwaty cej stereotyp, a takoz rozpoczaty proces «okulturennia» mista. Otrymani rezultaty perewerszyły wsi spodiwannia. Osoblywo tiszyt' potiah do ukrajinskych knyżok u ditej. Okrim toho, pisha wtorhnennia Rosiji na terytoriju Ukrainy Zaporizka oblast' opynyłasia porjad z okupowanymy terytorijamy, toż my czudowo rozumily, szczo wid riwnia kultury ta hromadskoji aktywnosti bude zalezaty, jak daleko zmoże projty zownisznia ahresija. Cym festywałem my poczaly objednuwaty aktywnych ludej, dolaty stereotypy i wybudowuwaty kulturnyj front Ukrainy».

Łejtmotyw ostannioho festywalu – «pomiz rjadkiw». Ce prahnennia j uminnia baczty i widezuwaty prychowanyj zmist – u literaturi, mystectwi, istoriji, suczasných suspiłno-

но-політичних процесах. Фокус фестивалю спрямовано на теми, «які залишаються не до кінця розкритими, а подекуди, можливо, й замовчуваними», серед яких особливо увагу привернено до 100-річчя незалежності України.

Програмна директорка фестивалю Олена Заставна переконана, що «Запорізька книжкова толока є рушієм культурних процесів на південно-східних теренах України: вона дає поштовх для формування нового літературно-мистецького середовища, розвитку книговидавництва і збільшенню кількості людей, котрі читають книги».

Тож фестиваль кожного року радо запрошує митців, дослідників, представників організацій і фондів, усіх поціновувачів книги та літератури. Більше про участь можна дізнатися, відвідавши офіційний сайт події – toloka.net.

Богдана СТЕЛЬМАХ
Запоріжжя

Відгуки гостей фестивалю:

Стоячи на видавничому стенді й продаючи книжки, за три дні бачиш їх усяких. Стереотипні очікування (мовляв, Запоріжжя – Схід, читачі специфічні, тощо) почали руйнуватися просто на очах. Усякі – від дітей, що захоплено гортають ілюстроване, до найстаршого покоління, яке, хоч і не встигає зі своїми доходами за рівнем цін, проте культурні події відвідує, і то активно. Книжок російською мовою питають мало, українською – гортають, купують, цікавляться новинками... (Олександр Стукало, перекладач, редактор видавничих проєктів видавництва «Темпора» для видання «Тиждень.ua»)

Запорізька книжкова толока – підвалини розвитку книжкової справи... У всій її багатогранності й усьому розмаїтті – це свято «свого» автора, «свого» видавця, «свого» перекладача та ін. – у слово «свій» вкладено прямий зміст, бо в чистих світлих залах не губиться «свій серед чужих і чужий серед своїх». (Оксана Думанська, письменниця)

Толока була як вибух, як спалах нової зірки на карті культурних подій України. І відразу з дебюту Толока за значенням і за масштабом увійшла в трійку літературних подій країни. Ось це і є справжня децентралізація культурного життя. (Оксана Забушко, письменниця)

Для мене це – велика, знакова подія. Такої любові до книжки нема ніде – ні в Києві, ні у Львові, ні у Відні. Сюди приходять не просто подивитись, а купити книжку. В Запоріжжі не вистачає української книжки, але люди до неї тягнуться. Бажаю організаторам не збавляти обертів, щоб толока проходила не раз у рік, а Запоріжжя стало центром відродження української культури через українську книжку. (Сашко Лірник, казкар)

-politycznych procesach. Fokus festywalu spriamowano na temy, «jaki załyszajut' sia ne do kincia rozkrytymy, a podekudy, možlywo, j zamowczuwanymy», sered jakych osoblywu uwahu prywerneno do 100-riczcza nezaleznosti Ukrainy.

Prohramna dyrektorka festywalu Ołena Zastawna perekonana, szczo «Zaporiżka knyżkowa tołoka je ruszujem kulturnych procesiw na piwdenno-schidnych terenach Ukrainy: wona daje posztowch dla formuwannia nowoho literaturno-mystečkoho seredowyszcza, rozwytku knyhowydannia i zbilszenniu kilkosti ludej, kotri czytajut' knyhy».

Toż festywal kažnoho roku rado zaproszuje mytciw, doslidnykiw, predstavnykiw orhanizacij i fondiw, usich pocinowuwacziw knyhy ta literatury. Bilsze pro uczast' možna diznatysia, widwidawszy oficijnyj sajt podiji – toloka.net.

Bohdana STELMACH
Zaporizżza

Widhuky hostej festywalu:

Stojacy na wydawnyczomu stendi j prodajuczy knyżky, za try dni baczysz jich usiakych. Stereotypni oczikuwannia (mowlaw, Zaporizżza – Schid, czytaczci specyficzni, toszczo) poczaly rujnuwatysia prosto na oczach. Usiaki – wid ditej, szczo zachopłeno hortajut' ilustrowane, do najstarszoho pokolinnia, jake, choc i ne wstyhaje zi swojimy dochodamy za riwnem cin, prote kulturni podiji widwiduje, i to aktywno. Knyżok rosijskoju mowoju pytajut' mało, ukrajinskoju – hortajut', kupujut', cikawlat'sia nowynkami... (Ołeksandr Stukało, perekladacz, redaktor wydawnycznych proektiv wydawnictwa «Tempora» dla wydannia «Tyždeń.ua»)

Zaporiżka knyżkowa tołoka – pidwalyny rozwytku knyżkoweji sprawy... U wsij jiji bahatohrannosti j usiomu rozmajitti – ce swiato «swoho» awtora, «swoho» wydawcia, «swoho» perekladacza ta in. – u slowo «swij» wkładeno priamij zmist, bo w czystych swiitych załach ne hubyt'sia «swij sered czużyh i czużyj sered swojich». (Oksana Dumańska, pyśmennycia)

Tołoka buła jak wybuch, jak spałach nowoji zirky na karti kulturnych podij Ukrainy. I widrazu z debiutu Tołoka za znaczeniam i za massztabom uwijszła w trijku literaturnych podij krajiny. Oś ce i je sprawżnia decentralizacija kulturnoho žyttia». (Oksana Zabuško, pyśmennycia)

Dla mene ce – wełyka, znakowa podija. Takoji lubowi do knyżky nema nide – ni u Kyjewi, ni u Lwowi, ni u Widni. Siudy prychoadiat' ne prosto podywytyś, a kupyty knyżku. W Zaporizżi ne wystaczaje ukrajinskoji knyżky, ale ludy do neji tiahnut'sia. Bażaju orhanizatoram ne zbawłaty obertiw, szczo tołoka prochodyła ne raz u rik, a Zaporizża stało centrom widrodżennia ukrajinskoji kultury czerez ukrajinsku knyżku. (Saszko Lirnyk, kazkar)

Pradziadek Antoni i Wielka Wojna

Latem 1915 r. wojska państw centralnych wkroczyły na tereny Ziemi Chełmskiej i Podlasia. Już prawie rok trwała wojna, nazywana dziś przez historyków I wojną światową, a wcześniej – Wielką Wojną. W wyniku szybko postępującej ofensywy niemiecko-austriackiej Rosjanie rozpoczęli w czerwcu 1915 r. ewakuację na niespotykaną do tej pory skalę. Wysiedleniu podlegali przede wszystkim mieszkańcy wyznania prawosławnego z całym dobytkiem oraz urzędy, szkoły itp. W ciągu dwóch miesięcy w czasie tzw. bieżenstwa wywieziono lub popędzono w głąb Rosji kilkuset tysięcy rzeszę ludności zamieszkującej Ziemię Chełmską.

Aby zachęcić do wyjazdu w głąb Imperium Rosyjskiego, straszono ją mordami, gwałtami, rabunkami, paleniem domów i innymi okrutnymi represjami, których miałyby doznać ze strony wojsk niemieckich miejscowa ludność prawosławna. Prawosławny ksiądz Iwan Michajłowski z Czerniczyna również aktywnie agitował mieszkańców, aby wyjeżdżali do Rosji, ponieważ „Niemcy będą znęcać się nad ludem ruskim”.

Mimo iż wielu mieszkańców Czerniczyna na Hrubieszowszczyźnie podjęło decyzję o wyjeździe w głąb Rosji, moja 58-letnia wówczas prapraprababcia Maria Waszkiewicz, z domu Liborska (1857-1930), postanowiła nigdzie nie wyjeżdżać, ze względu na swój wiek – chciała dożyć swoich dni we własnym domu, na swojej ziemi. Jej mąż, a mój praprapradziadek Josophat Waszkiewicz (1839-1915) już nie żył i nikt w rodzinie nie ośmielił się przeciwstawić jej decyzji.

W bieżenstwo moi pradziadkowie Filip (1868 – 15.11.1942) i Paraskiewa (z domu Filipczuk; 1868-1962) Waszkiewiczowie wyruszyli z dziećmi Marią (ur. 1899), Anastazją (ur. 1908) i Hanną (ur. 1910). Prawdopodobnie wyjechali też brat i dwie zamężne siostry Filipa z pierwszego małżeństwa Josophata z Marianną z domu Beń, a więc Grzegorz Waszkiewicz (ur. 21.01.1863), Anna Semeniuk (ur. 30.09.1865) z mężem Piotrem Semeniukiem (ur. 1861) i Katarzyna Iziuk (ur. 1871) z mężem Stefanem Iziukiem (ur. 1873) wraz z rodzinami. A także rodzeństwo przyrodnie po drugiej żonie Josophata Marii (z d. Liborskiej): Roman Waszkiewicz (ur. 23.08.1879) z żoną Akiliną (ur. 1877) z d. Semeniuk i córką Pelagią (ur. 1910), Pelagia Chmiel (ur. 07.10.1880) z mężem Teodorem Chmielem (ur. 1877), Anna Greś (ur. 21.08.1882) z mężem Piotrem Gresiem (ur. 1885), Michał Waszkiewicz (ur. 28.07.1887), Marta Chmiel (ur. 1890) z mężem Janem Chmielem (ur. 1888).

Z Czerniczyna udział w bieżenstwie brali również rodzice mojej prababci Marii z d. Liborskiej (1920-2009): Paweł Liborski (1887-1927) z żoną Marią Liborską z d. Jeremczuk (1868-1960) z synem Michałem (1914-1941), a także siostry jej matki: Hanna Liborska (1896-1985), Tekla Liborska (około 1900-1978) i Katarzyna Semeniuk (zm. 1985) z mężem Piotrem Semeniukiem i córką Anastazją (1910-1991).

Wśród wysiedlonych mieszkańców Czerniczyna byli też Prokop Wozniak z rodziną, Tekla Pawluk z rodziną,

Nowosad z córką Niną, Anna Sobczuk z rodziną, bracia Semen i Choma Liborscy, Ksenia Rabczuk, Daniel Liborski z rodziną, rodzina Łyczów, rodzina Bojarskich, Bazyli Groma z rodziną i inni.

19 czerwca (2 lipca) 1915 r. cała procesja składająca się ze 154 rodzin wyznania prawosławnego wyruszyła z Czerniczyna. Dwunastu rodzinom udało się pozostać, ale tylko dwie z nich były prawosławne. Bieżeńcy porzucali z płaczem rodzinne zagrody, całowali ziemię, progi domów, drzewa. Odjeżdżali z nadzieją, że powrócą. Na czele procesji stanął prawosławny ksiądz Iwan Michajłowski z cerkiewnym krzyżem, chorągwiami i ikonami. Trasa uchodźców prowadziła przez Włodawę, Kobryń, Berezę Kartuską, Iwacewicze i Baranowicze.

Po drodze bieżeńcy zatrzymywali się w miastach, a w niedzielę i dni świąteczne były odprowadzane nabożeństwa. Cała podróż sprawiała wrażenie drogi krzyżowej dla mieszkańców Ziemi Chełmskiej – była usłana ich kośćmi. Część ludzi nie wytrzymała wyczerpującej drogi i zmarła. Kobiety rodziły w drodze – dając nadzieję na powrót na rodzinną Chełmszczyznę – jeśli nie własny, to chociaż nowo narodzonych dzieci.

W jednym z prowizorycznych obozów dla bieżeńców pod otwartym niebem, w lesie w okolicach Baranowicz, na terenie obecnej Białorusi, w rodzinie Waszkiewiczów, u Filipa i Paraskiewy, 14 (26) sierpnia 1915 r. przyszedł na świat pierwszy syn – Antoni (wcześniej mieli same córki).

Czerniczyn w latach 30. XX w.

Niesamowicie męczący był pochód w upalne i suche lato, z nieruchomo wiszącym obłokiem duszącego pyłu. Sytuacja pogarszała się, bo nie było czym ugasić pragnienia zmęczonych ludzi i zwierząt, a przydrożne studnie i stawy nie miały już wody – została wypita przez poprzednich uchodźców. Brak wody był szczególnie dotkliwy dla dzieci i osób w podeszłym wieku. Cała droga bieżęńców była usłana mogiłami tych, którzy nie wytrzymali trudnych warunków.

Uchodźcy tworzyli niekończący się strumień wozów, powoli poruszający się na wschód. Czasami niektórzy potrzebowali zatrzymać się na poboczu i odpocząć. Niestety, aby dalej podążać z innymi, musieli wepchnąć się z powrotem do idącej kolumny, a najtrudniej było to zrobić w ciągu dnia. Trzeba było czekać na zatrzymanie się kolumny – na odpoczynek wieczorem. W rozmieszczonych po drodze punktach żywieniowych, które były stworzone z inicjatywy *Komitetu Tatianińskiego*, i stacjach kolejowych z powodu tłumów tworzyły się długie kolejki.

W raporcie dla powiatowego posterunku policji tak miejscowy lekarz opisywał napływ uchodźców do powiatu briańskiego: „22 września, około 11 godziny rankiem, tłum uchodźców pod kierownictwem księdza [...], składający się z 700 osób, siłą odsunął 4 strażników, depcząc posianą pszenicę, a następnie rozlokował się w brzoźowym gaju obok gospodarstwa Piesoczeńskogo [...], drzewa wycięli na opał i skosili koniczynę dla krów. Ta partia z guberni chełmskiej, kierowana przez swego księdza, niszczy wszystko na swojej drodze i idzie do Briańska, i będzie tam w dniu 24 września. Wcześniej przeszła przez Piesocznę partia Polaków licząca 1000 osób i nie napotkali żadnych problemów”.

Ten „żałobny pochód” kończył się dopiero w Bobrujsku, do którego nie wszystkim rodzinom uchodźców udało się dostać bez strat. Przede wszystkim umierali starsi i małe dzieci, główną przyczyną ich zgonów była cholera.

W Bobrujsku bieżęńcy musieli sprzedać swoje konie i krowy – od specjalnej komisji, oceniającej wartość inwentarza żywego, otrzymywali pokwitowania, których rozliczenie odbywało się później, już po dotarciu na miejsce czasowego pobytu. Następnie musieli za-

Riazań 1917 rok. Pierwszy z lewej Paweł Liborski (archiwum rodzinne)

ładować swój dobytek do przystosowanych do przewozu żołnierzy wagonów towarowych, wyposażonych w prycze. Jedna rodzina mogła wziąć nie więcej niż dziesięć pudów (160 kg) bagażu. W wagonach umieszczano po sześć rodzin uchodźców. W pociągach było ciasno, ale ciepło. Według planu ewakuacji mieszkańcom Czerniczyna zalecano kierowanie się do guberni riazańskiej. Większość jednak postanowiła nie słuchać rozkazów i na własne ryzyko rozsiedlała się po odległych ziemniach rosyjskich.

Wkrótce po pojawieniu masowego uchodźstwa w Imperium Rosyjskim zaczęły powstawać komitety pomocowe. Ich celem było zapewnienie, bardzo potrzebnej, pomocy setkom tysięcy rodzin. Po zawarciu w 1918 r. traktatu pokojowego w Brześciu organizacje tego rodzaju skupiły się na wymianie jeńców wojennych, a następnie na ułatwieniu powrotu uchodźcom.

W guberni riazańskiej, oprócz oddziałów *Komitetu Tatianińskiego*, zostały stworzone oddziały dwóch polskich komitetów opieki. W 1916 roku odbywały się rekwizycje płatności uchodźców, którym przez samorządy powiatowe podczas ewakuacji w guberni riazańskiej było rekwirowane bydło. Lokalne komitety pomagały uchodźcom w znale-

zieniu pracy, ulokowaniu osób starszych i sierot w schroniskach i domach dziecka. W Riażaniu bieżęńców rozsiedlano po budowanych naprędce barakach. Rodzinie Liborskich udało się dostać pracę, dzięki której mogli wyżywić całą rodzinę. Waszkiewiczom zaś ciężko było się odnaleźć w tym mieście, gdzie było wielu bezrobotnych, a oni przecież mieli doświadczenie tylko w pracy na roli.

Przed 1917 życie uchodźców z rodzinami było w miarę możliwości normalne: produktów podstawowej potrzeby nie brakowało i ceny były rozsądne. Po rewolucji ceny stopniowo zaczęły rosnąć, a produkty – zniknąć, żyć było coraz trudniej. Jak zauważali ewakuowani i uchodźcy: „Od 1917 roku w stosunku do racji żywnościowych nastąpiły nagłe zmiany: lokalna ludność wiejska nie dostarczała produktów do miast, a jeśli dostarczała, to w bardzo ograniczonych ilościach i po wysokich cenach w porównaniu z latami 1915/16. Chleb żytni, kasza i olej roślinny całkowicie znikły w 1917 r. Pud ziemniaków kosztował wcześniej 25-35 kopiejek, teraz – 7 rubli, ¼ sześciennych sążni drewna zamiast 6-10 rubli kosztowała 60 rubli, dziesięć jaj z 40-50 kopiejek podrożało do 3 rubli”. Przydział chleba nie wystarczał, aby nakarmić rodzinę. Zamiast chleba zaczęto wydawać mąkę, nie więcej niż

6 funtów na głowę, ale żeby upiec chleb, potrzebne było drewno, a ze względu na cenę nie było ono dostępne dla wszystkich. W zaistniałej sytuacji uchodźcy ze wszystkich powiatów zaczęli wysyłać do Komitetu Guberni swoje zbiorowe prośby o przesiedlenie ich do urodzajnych miejsc w guberni.

Pod koniec 1917 r. bieżęcy z Riazania wysłali dwóch mężczyzn, aby pojechali dalej w głąb Rosji i sprawdzili, czy można by się tam osiedlić, jak najdalej od rewolucji i bolszewików. Po jakimś czasie wysłańcy powrócili i powiedzieli, że warto kontynuować podróż. Opowiedzieli swoim, że żyją tam pracownicy i zamożni ludzie, a „Sowieci tam jeszcze nie dotarli” i przy nich będzie dobrze.

W lecie 1917 r., ze względu na pogarszającą się sytuację finansową ewakuowanych i na podstawie ich wniosków, bieżęcy na koszt państwa zostali przesiedleni w bardziej obfite w żywność południowe i południowo-wschodnie regiony Imperium. Jednocześnie zwykła miejscowa ludność chętnie przyglądała się codziennemu życiu uchodźców, którzy osiedlili się w okolicy i nawiązywała z nimi kontakty. Obywatele gromadzili się w pobliżu domów, obserwowali bawiące się dzieci uchodźców, przynosili im produkty spożywcze i ubrania. Ze swojej strony uchodźcy z zachodnich miast byli szczerze zaskoczeni brudnymi podwórkami i wysypiskami śmieci na ulicach miast w centralnej Rosji.

Rodzina Liborskich i kilka innych pozostało w Riazaniu, a bardziej odważni zapakowali do pociągu cały swój majątek i ruszyli do Barnału w guberni tomskiej. Ale także tam, według spisu z początku czerwca 1916 roku, było już 42.701 bieżęców. Główne skupiska przybyszy z Ziemi Chełmskiej znajdowały się w Bijsku, Nowonikołajewsku (obecnie Nowosybirsk), Barnaule, Tomsku.

Tak rodzina Waszkiewiczów pod koniec 1917 r. dotarła do Barnału. Bieżęcy byli rozsiadani do baraków, a rodziny, którym brakowało miejsc, były rozwożone wozami do okolicznych wsi i dosiedlane do gospodarstw miejscowej ludności. Nowi osadnicy byli mile widziani, ponieważ po masowej mobilizacji mężczyzn do wojska brakowało pracowników. Włościanie z Czerniczyna pracowali w Rosji głównie w miejscowych gospodarstwach rolnych.

Liczącą 6 osób rodzinę Waszkiewiczów przygarnął zamożny człowiek ze wsi Ust-Gawriłowka, dał im do zamieszkania budynek zwany u Rosjan ambarem. Mały Antoni dobrze pamiętał, kiedy gospodarz wołał ojca i którąś z siostr na herbatę – oznaczało to, że będzie dzisiaj praca na cały dzień. Za taki „trudodzień” płacono pud ziarna (16 kg – stara rosyjska jednostka pomiaru masy).

W 1918 r. w rodzinie Waszkiewiczów urodził się drugi chłopiec – Iwan. Niestety, z powodu ciężkich warunków życia zmarł w 1919 r. Został pochowany na wiejskim cmentarzu.

W grudniu 1919 r. Antoni przeżył ciekawą przygodę. W tym czasie przez wieś wycofywały się oddziały białogwardzistów, a dzieci biegały za końmi i wesoło krzyczały. Jeden z oficerów odwrócił się do Antoniego i podarował na pamiątkę worek z papierowymi pieniędzmi. „Trzymaj mały, na szczęście” – powiedział oficer do Antoniego. Worek był wypełniony kienkami (popularna nazwa ludowa banknotów, będących w obrocie w Rosji w latach 1917-1919), które nie były już nic warte.

Spokojne życie rodziny Waszkiewiczów w Ust-Gawriłowka nie trwało długo, bo już w 1920 r. do wsi dotarła władza radziecka – zaczęły się rozkułaczenia i rekwizycja. Wszystkim zabierano mąkę, pszenicę i inne produkty, które później zwożono i magazynowano nad rzeką Ob. Takie działania tłumaczono tym, że w Petersburgu i Moskwie żyje głodująca klasa robotnicza. Ale nikt z rewolucjonistów nie przewidział tego, iż na wiosnę woda w rzece podniesie się i zabierze całe zbiory, które leżały na przystani. W końcu ziaren nie dostali ani głodujący w Petersburgu, ani biedni ludzie z Ałtaju.

Na podstawie umowy między Polską a Rosją Radziecką zaczęto tworzyć komisje repatriacyjne w większych miastach w celu umożliwienia powrotu mieszkańców terenów należących do Polski na ziemie ojczyste. Komisja w Barnaule prowadziła w 1922 r. rejestrację wszystkich uchodźców chętnych do powrotu i wydawała karty rejestracyjne lub bilety. Komisja repatriacyjna tworzyła listy po to, żeby kontrolować wszystkich obco krajowców, którzy chcieli wyjechać z Rosji. Trzeba było zarejestrować się i zostać wniesionym do ewidencji pod

nadzorem milicyjnych oddziałów zarządzania i Gubernialnej Nadzwyczajnej Komisji do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem.

Kiedy ojciec Antoniego zęgnął się z właścicielem, u którego mieszkała jego rodzina, obydwaj płakali. Gospodarz powiedział ojcu: „Kiedy my się spotkaliśmy, ty byłeś biedny, a teraz biedni jesteśmy my obaj i nie możemy sobie nawzajem pomóc. Może kiedyś jeszcze się spotkamy...”.

Droga powrotna do Czerniczyna była długa i ciężka. Rodzina jechała pociągami przez kilka miesięcy. Ich wagon był przyczepiany do pociągu, który wiozł ich do jakiejś stacji, a tam czekali dzień, dwa lub nawet tydzień, zanim ich wagonu nie przyczepiono do innego pociągu. Waszkiewiczowie mieli postój w Moskwie i mały Antoni zobaczył wtedy Łuk Triumfalny, który stał przy Dworcu Białoruskim. Zapamiętał 6 koni ciągnących rydwan.

Do sierpnia 1919 r. do Czerniczyna wróciły 74 rodziny. Ci, którzy powracali z Syberii, jechali pociągiem około dwóch miesięcy przez Moskwę, Smoleńsk i Bobrujsk. Na granicy radzieckiej odbywały się szczegółowe kontrole i kwarantanny. Następnie obok Słucka przekraczali radziecko-polską granicę, a później w okolicach Brześcia przeprawiali się przez Bug i już byli z powrotem na Chełmszczyźnie.

Powrót *Chołmszczaków* z bieżęństwa trwał jeszcze do 1924 r. Wielce prawdopodobne, że wiele rodzin nigdy nie powróciło do Czerniczyna, ponieważ albo zginęły w nędzy pod rządami bolszewików, albo osiedlili się na stałe, dostosowując się do rosyjskich warunków.

Rodzina Waszkiewiczów dotarła do Czerniczyna pod koniec 1923 r. Dzięki temu, że w domu pozostała Maria Waszkiewicz, która przeżyła wszystkie ciężkie chwile wojny i uratowała gospodarstwo od grabieży i zniszczenia, rodzina miała dach nad głową.

Tragiczna historia bieżęństwa Waszkiewiczów i Liborskich odcisnęła swoje piętno na losach wszystkich rodzin i jest opowiadana dalej, z pokolenia na pokolenie.

Bogusław WASZKIEWICZ
Warszawa
Uczeń XXXVII LO
im. Jarosława Dąbrowskiego

Поезія обмита сльозами – вірші та спогади Юзефи Тюхтій

Мешканка Білостоку Юзефа Тюхтій почала писати вірші, коли закінчила 80 літ. Описує в них світ, прожите, у великій мірі трагічне минуле. Народилася вона 1928 року в селі Вербородинці у Хмельницькій області, в польській сім'ї Невенгловських. Її родина стала жертвою антипольської акції НКВС у 1937-1938 роках, яка була з одного боку етнічною чисткою у відношенні до советських громадян польської національності, а з другого – складовою політики Великого Терору. Був він розгорнутий з ініціативи комуністичного партійного керівництва й особисто Йосипа Сталіна для ліквідації реальних і потенційних політичних опонентів, залякування населення, зміни національної та соціальної структури суспільства.

Батьки пані Юзефи жили скромно, мали один або два гектари землі. Але комуністичній владі і цього було забагато. Почалась колективізація, а потім Голодомор.

– Ходили по хатах з залізними лопатами і шукали їжі – споминає цей жахливий час пані Юзефа. – В 1936 році вигнали нас з хати, скромненька була, бо жили ми бідно. Потім прийшли і сказали, що на Казахстан будуть висилати, щоб на сім днів приготувати їдло, але потім вирішили, що вишлють нас однак на Полтавщину.

Двадцять родин, які мали щастя в нещасті і не були депортовані до Казахстану чи на Сибір, потрапило до села Федорівка в Чутівському районі Полтавської області. Виселенців розміщено в хатах, які залишилися по селянах, що померли під час Велико-го Голоду.

– Люди там насправді дуже добрі жили – українці і руські [росіяни – ред.], але як свої були. Повірте, що до цієї пори переписуюсь з двома подружками з тамтих часів – говорить пані Юзефа. Життя на чужині, хоть важке, почало наладжуватись. Батьки працювали в колгоспі, Юзефі йшов 9 рік, старшій сестрі 11, а в родині по-

явилась третя донька, якій у вересні 1937 року було 4 місяці. І саме тоді прийшло горе.

– Приїхав «чорний ворон» – НКВД – говорить Юзефа Тюхтій. – І сказали до тати «Собірайся!». А тато каже: «Я ж невинний, нічого поганого в житті не зробив». У відповідь – ще раз: «Собірайся!». Мама почала плакати і казала: «За що забираєте, він невинний». Енкаведист приставив до голови мами пістолет і сказав, що як мама не перестане плакати, то їй буде «пуля в лоб». А вона з плачем, що їй вже все рівно, якщо має тут, на чужині, з сиротами залишитись. В цей день з села забрали 7 чоловіків, а за тиждень всіх. Мама ходила до району, щоб дати тату якусь передачу, а вони три рази це приїжджали і випитували про тата. Казали «Не переживайте, ваш муж вернеться». І так ми його чекали... По сьогодні.

Спочатку забрали чоловіків, а потім стали забирати також жінок. Було там двадцять родин, осталося лише сім. Решту повезли в Середню Азію на роботу, а дітей арештованих батьків – до дитячого будинку. Мати пані Юзефи залишилась з трьома доньками. А вже незабаром почалось чергове лихо – німецько-советська війна. Так склалось, що на місці, де жила їх

родина, проходив фронт та внаслідок боїв знищено худобу та полечко, які давали родині харчі. Знов прийшло голодувати.

Після приходу німців дозволено їм вернутись до рідного села. Йшли пішки, дорога зайняла шість тижнів.

– Йшли босі, голодні, як в село увідемо, то ходили просити, щоб хтось щось дав. Хто картоплі, хто крупи трішки дасть, а ночували й у полі, і в лісі, в конюшнях, коли дощ сильно йшов. Одного разу потрапили до села, а там справляли православні Проводи після Пасхи. Люди з пасками і з яєчками йшли і коли побачили, що ми такі бідні і нещасні – надавали нам тої паски, тих яєчок. Боже, яка то радість була!

Після шести тижнів прийшли додому, залишилось ще декілька кілометрів. Смеркало вже, а всі помучені і старші жінки, і мама кажуть, що будемо ночувати, а вже рано дійдемо. А з далека, на горбочку, було видно вже церкву в нашому селі. А ми ходили весь час з сестрою також до церкви, любили там ходити. І діти кажуть, щоб йти, так тужили за рідним кутком.

Спішили до батьківської хати, а тут виявилось, що після висилки їхній дім колгосп продав, а покупець

його розібрав і хати немає. На цей час під опікою матері пані Юзефи було вже четверо дітей. До трьох донечок долучив ще син її брата, якого батьків забрали, й він потрапив до дитячого будинку. Коли прийшли німці, установу ліквідовано, а діти мусили шукати собі притулку. Тринадцятилітній Володя попросив тітку, щоб прийняли його до себе і залишився з ними.

Вдалося поселитись у хаті, яка залишилась по братові, але життя було важке. Бідували чорно – не мали ні меблі, ні харчів. Коли вернулись, не могли вже нічого зібрати з поля. Старша сестра потрапила на роботу до Німеччини. Юзефа, маючи п'ятнадцять років, почала працювати у – тепер вже німецькому – колгоспі, щоб мати літр супу на день. І так, з мамою збирали на морозі буряки, на поле ходили кілометр, два – від холоду і голоду ноги пухли.

– А наша маленька шестирічна сестричка чекала нас вдома. І мама говорила «Ідем, Юзя, бо Галя також їсти хоче». Вона бідна все розуміла. Як прийду з роботи, то вона назбирає листя з вишень, наскладає і каже «Юзя, давай будем їсти», що буцімто хліб. Думаю, бач, зараз що хочеш є – люди хліб викидають, а тоді...

Війна закінчилась, але не закінчився голод.

– 1945, 1946 і 1947 роки – згадує пані Юзефа. – *Земля врожайна, але коней нема, бо забрали на фронт, чоловіків нема, бо також забрали, залишилися жінки та діти і не було кому землю обробляти. А при німцях був врожай і добре вродили картоплі. І їх закопували, щоб навесні садити. Ця картопля пролежала в землі два роки чи три. Люди не мали чого їсти, особливо такі, як ми, котрі прийшли з висилки. Моя подруга сказала, що там картоплю беруть, а стакан муки з твоєї картоплі коштує 3 рублі. А треба було, чи на мило, чи на газ до лампи. Пішли ми там, а люди беруть цю картоплю. Я набрала половину мішка того гниляччя. Принесла додому, ціла мокра, бо втопилася. І кажу мамі, що це одного принесу, але розбуюся, тоді швидше буде. Пішла, а тоді це де-не-де сніг по долинах лежав. Другий раз принесла, лягла і після цього сім тижнів лежала – щось сталося з ногами, попухли. З цієї муки мама робила пампушки, але їх не можна було їсти – їх було так чути.*

Багато залишилось в пам'яті пані Юзефи таких трагічних спогадів про людей, яких нищила нещадна система, створена нещадними людьми. За-

пам'яталась ще історія жінки, родички пані Юзефи, якої чоловік загинув на фронті. Залишилась вона сама з трьома малими дітьми. Не було чого їсти і взяла вона з колгоспного поля трішки ячменю. Казала – що-небудь, бо діти з голоду вмирають. Сусід побачив, заявив і дали їй три роки тюрми. Дітьми приїхала опікуватись мати «злочинниці», яка мала вже 80 років. – *Наша мама, як видоїла корову, то казала мені «Занеси їм Юзя молока, бо як ми прийшли з Полтави, то чоловік твоєї Марії завжди, коли вона спече хліба, приносить нам, піддержував нас».*

Пані Юзефа працювала в колгоспі, де пізнала свого чоловіка. Опісля потрапила до Рівного, де тридцять років пропрацювала лаборантом у дослідницькому інституті. Дуже добре споминає цей час, як каже, завжди любила працювати, чи то в інституті, чи на селі. Кільканадцять років тому перебралась жити до Білостоку – до сестри, яка ще у 1950-х роках, як репатріантка, разом з матір'ю переїхала до Польщі. В березні відзначувала 90-й день народження. Пише вірші, в яких згадує прожиті літа.

Славомир САВЧУК
Польське радіо Білосток
Фото автора статті

Григорій Шевченко, Чумацька валка (група вантажних підвод) у Керелівці, 1908 р. (з колекції Миколи Бабака)

«Ми з тобою як риба з водою»

Світ риб в українських говірках Підляшшя

У Підляському воєводстві нараховують 45 видів риб та два види міног – мінога струмкова (minóg strumieniowy) і мінога українська (minóg ukraiński), яка характерна для східної частини Чорного моря. Більшість риб проживає у річках Бебжа, Нарва і Буг. У Біловезькій пущі виявлено 29 видів риб та два види міног. Мені вдалося записати понад 20 підляських лексем, які називають 19 видів риб, окрім того понад 20 слів, що пов'язані з темою риб і риболовлі. Своїми знаннями поділилася, хоча б, старші жителі сіл у гміні Чижі (на жаль, ці місцевості віддалені від більших водоймищ), а також Марко Хмелевський з Вуорлі, голова місцевого Рибальського гуртка, який ознайомлений з говірковою термінологією. Тема цікава, однак малодосліджена. Ця стаття це лише введення в тему, пов'язану з рибами і риболовлю в традиції українського населення Підляшшя. Додаткові записи у селах, що знаходяться неподалік від річок Орлянка, Нарва чи Буг, в яких риболовля була традиційним заняттям жителів, дали б цікавішу та повнішу картину світу риб в українських говірках регіону.

Загальне окреслення хребетної тварини з непостійною температурою тіла, яка дихає жабрами і має плавці та шкіру, вкриту лускою – це в підляських селах *риба* (множина *риби*). Підляшани знали та вживали в їжу багато різної риби. Найпопулярніші були: *карасі*, *цупакі*, *менькі*, *окуні*, *плуткі*, *ковбікі* та інші. Поширенню рибальства сприяла присутність водоймищ, тому й, звичайно, більше риб знали та використовували в харчуванні ті підляшани, які жили в селах неподалік від річок, струмків, ставків тощо.

Риба – один із ранніх символів християнства. Згідно з Церковним уставом можна її споживати у піст, при чому не в усі дні. Вона була та й залишається одною з головних страв на Святвечорі, тобто *Коляді*. Цікавою темою, яка вимагала б детальнішого вивчення, є назви та рецепти підляських страв з риби.

Риба з'являється у підляському пісенному фольклорі, зокрема, гумористичних приспівках і дитячому фольклорі:

Варила рибоньку й не шумувала.

Любила Петю й не цілувала.

...

Варила рибоньку, сипала перцем.

Любила Петечку із щирим серцем.

(Гуринів Груд)

Танцювала риба з раком,

А пертушка з пастернаком,

А дивчина з козаком,

А цибуля з часником.

(Орішково)

Про хлопців-риболовців співаєтьсЯ, хоча б, у популярній (також у нашому регіоні) українській народній пісні «Хлопці-риболовці».

У селі Збуч у гміні Чижі вдалося записати приказки, в яких з'являється риба:

Ми з тобою як риба з водою.

Риба в риці, а не в риці; Літши риба в риці, а не в риці.

Не буде риба раком.

У Вуорлі говорили про рибакА:

Нема буольшого дурака од рибакА.

Хто ловит і рибачит, той хліба не бачит; Хто ловит і рибачит, той хати не бачит.

Слова *рибка*, *рибонька* уживаються як традиційні народнопоетичні пестливі звертання до коханої дівчини, жінки, тому риба виступає символом коханої людини.

Там, де було багато водоймищ, рибальство було одним із головних способів здобуття їжі. Говорилося на Підляшші, що рибу *ловітьсЯ* або *лапаєтьсЯ*. Чоловіка, який цим займався, звали, в залежності від села: *рибак*, *риболов*, *удільник* або *удар* (без протетичного *в* на початку, що характерне для архаїчних говірок Підляшшя).

– *Рибак то той, що носіт рибу, а удар то той, що носіт удку* – пояснює Марко Хмелевський з Вуорлі. – *Удка може бити з одного куска (ліцинуовка) або з кількох кускуов. Може міти місцє на коловроток, але не мусіт. Як має коловроток, то і має очка, через котори переходит жилка. На конціє жилкі є гачик, прив'язани до припуна, а припун до главної жилкі. Щоб било добре відно, колі риба бере, вішаєтьсЯ поплавок з оловом.*

Вурленські вудкарі як популярну наживку використовували: *земляниє робакі*, *водяниє робакі*, *шмери* (білі черв'яки, тобто личинки синьої м'ясної мухи), а також живі риби. Ловити рибу на живу рибку це – *лапати на живця*.

Протягом століть мінялися знаряддя, яких вживали риболови.

– *Колісь замість удкі в'язали куонські волос. До лапаня риб уживали тоже кошिका або коліскі плетяної, що то до балька прибівалося і там дітя лежало. То брали тую коліску і єю ловілі* – продовжує Марко.

Рибу ловили також просто руками: *Білі такіє спеціалісти, що лапали рукамиьменькі, плуткі, красно'юри. Входила одна особа або кілька у воду, а у водіє білі нори пороб'яни і там ховалась риба. Як било буольши люди, то десь петьох – шістьох цієли час колотило воду, а двох – трох зієле перечесувало. Як воду колотитсЯ, то риба тратит орієнтацію і стоїт в місці. То тогди єї лапали. Но лапати руками то треба вправи.*

До лову риби підляські риболови використовували також спеціальні рибальські сітки, у тому числі *невуд*.

– *Коло путіє біла такая вода, то як невелікі білі, неводу робілі і ставілі. То найбуольши карасюов било і цупакуов* – згадувала народжена в селі Пасічніки-Стебки Марія Максим'юк.

– *Невуд то такая сітка, котора має крила по 5 або й по 100 метрув і мішок, що як риба туди впливе, то вже не випливе. То такая полапка біла* – пояснює Марко Хмелевський.

Іншим рибальським пристроєм, відомим на Підляшші, була *бредня*: *Бредня то білі два колкі полончани в конціє третім, на которих біла плетьона сітка. Двох брали тую сітку, вкладали пуд воду і ішли по річці, де неглибоко, і так лапали рибу.*

Цю невелику сіль звали *бредньою* з огляду на спосіб, в який ловлять рибу (від слова *бродити*, оскільки два рибалки ловлять, ідучи вброд). Напр. в українських східноподільських говірках таку сіль звать *бреди*.

Іншою рибальською сіттю, схожою на бредню, є *кдуомля*. Слова *бредень*

Удкар лапає рибу на удку – традиційні прикраси хати в Збучі

і клумля у значенні рибальської сіті фіксує «Словарь української мови» Бориса Грінченка, виданий 1907-1909 рр.

Марко Хмелевський згадує, що деякий час тому до лову риби використовували... телсвізор.

– На телсвізор лапалі. Телсвізор то така рамка. Берут кусок дерева – може пувтора на пувтора метра, і роблять рамку. Там сітка і тую рамку ставляють посередині на кулкові. Так і колись лапалі, но телсвізор то новша назва.

Звичайно, знарядь для лову риби було набагато більше. Зараз багато метод з використанням різних рибальських сіток кваліфікується як браконьерство (kłusownictwo).

Окрім риб, на Підляшші ловили також раки, однак у зв'язку з забрудненням водоймищ їх стало тут набагато менше, а в деяких місцях вони взагалі пропали.

Варто було б, зокрема, провести розмови з найстаршими підляськими рибачками і вудкарями, та приготувати детальний словник місцевих слів, пов'язаних з темою риболовлі.

Рибальство як заняття підляшан знайшло відбиття в топонімії. Від слова *рибак*, яке початково позначало сторожа та постачальника риби на двір правителя, виникли назви сіл *Rybaki* і *Ryboły*. Слід додати, що в минулому підляські рибачки частину зобов'язань до двору сплачували саме рибою. Про давнє заняття предків місцевих жителів можуть свідчити прізвища *Rybak*, *Rybaczuk*, *Rybarczuk*, *Rybarczyk*.

А ось найпопулярніші на Підляшші риби. Спершу подаю назву літературною українською мовою, згодом літературною польською, та на кінці – говіркові форми однини та множини (курсивом). Погрубленим шрифтом позначаю наголос.

1. білизна звичайна, жерех – *boleń* *rospolity* – *болень*

У підляських водоймах проживає жерех – хижа риба родини коропових. Це одна з красивіших і більших риб – її довжина до 80 см, вага до 4, інколи навіть 10-12 кг. Це швидкий і сильний хижак. Він швидко влітає в середину риб'ячої зграї, ударом хвоста глушить кілька рибок, а потім беззубим ротом підбирає їх і заковтує. Водночас це дуже обережна і ляклива риба, тому це один із найцінніших трофеїв рибалки.

На Підляшші звуть цю рибу, вживаючи полонізму *болень* (хоча напр. «Русский этимологический словарь» подає, що слово *болень* – це українська діалектна назва жереха). Можливо, в минулому функціонувала інша, суто місцева говіркова назва, однак це вимагало б розмов з найстарішими підляськими рибалками, які ловили цю рибу.

2. верховодка звичайна – *ukleja* *rospolita* – *верхоплютка*
множина – *верхоплютки*

Верховодка (уклія або верхоплавка) це дрібна, дуже популярна риба родини коропових, яка живе у всіх

великих і малих річках, озерах, водосховищах та струмках. З огляду на те, що вона плаває великими зграями, її спіймати не дуже складно. Тому й кажуть, що вона стає першою здобиччю людини, яка вперше взяла в руку вудку. Малоцінна як промислова риба. Часто рибалки-аматори використовують її як наживку для хижих видів риб.

На Підляшші її звуть *верхоплютка*. Ця регіональна форма нав'язує до місцевої назви іншої риби – *плютка*. Верховодку звали на Підляшші *верхоплюткою* з огляду на певну зовнішню подібність до плітки.

3. в'юн звичайний – *piskorz* – *юн*
множина – *юни*

Рибою широко розповсюдженою у прісних водоймах Європи є в'юн. Це надзвичайно рухлива риба з видовженим гнучким тілом (звідки й її назва – *в'юн* – від *вити* «скручувати»). Вона відома з того, що відчуває зміну атмосферного тиску та починає при цьому дуже часто підійматись до поверхні води.

В'юн дуже невибагливий до умов існування й може жити там, де інші риби жити не можуть. Якщо водойма пересихає, він впадає в сплячку. В цей час заривається в мул і повертається до активного життя після дощу. Тому його можна зустріти в сильно замулених озерах, річках, заплавах, де він постійно перебуває біля дна або занурившись до мулу.

У селах гміни Чижі і Вуорлі цю рибу звуть *юн*. Окрім лексеми *удка*, то чергове підляське слово без характерного для сучасної української літературної мови протетичного *в*. «Словарь української мови» Бориса Грінченка фіксує дві форми – *в'юн* і *юн*.

4. в'язь, язь – jaź – язь

Підляські риболови, якщо мають щастя, можуть зловити також язя. Цю всеїдну рибу родини коропових вважається престижною здобиччю рибалки-любителя. Вона досить крупна, оскільки може досягати у довжину до 70 см. Її вага до 3 кг, найбільші язі до 8 кг.

В'язь це дуже обережна риба. Живе він у заводях рівнинних річок з помірною течією, в озерах, серед заростей водяних рослин, кущів, біля гирл річок, струмків. З настанням сутінок виходить на мілкі ділянки. Тримається не сильно мулистого, глинистого дна на глибині, в ямах, заходить і в озера.

В'язь має гарні смакові якості. На Підляшші він проживає в менших і більших річках. Меншого язя підляські риболови можуть зловити хоча б в Орлянці, Наровці чи Локниці (по-підляському Лохнянці), більшого – вже в Нарві.

5. гірчак європейський – gózanka pospolita – ольшанка

Гірчак європейський або звичайний це невеличка риба родини коропових, що сягає максимум 9,5 см довжиною. Вона зустрічається в прісних водоймах, де немає сильної течії. Тримається гірчак переважно на ділянках з піщаним дном, серед заростей. Живиться різними водоростями, які, мабуть, і надають м'ясу гіркуватого смаку. Звідси і українська назва риби.

Відкладання ікри гірчака досить цікаве – у самиць виростає досить довгий яйцеклад (до 5 см), за допомогою якого вона відкладає ікру всередину мушлі живих молюсків (*małży*). Щойно потім ікра запліднюється самцями. Тому гірчак може існувати лише там, де є розповсюджені молюски. Оскільки, однак, молюски живуть у чистій воді, цю рибу зустрінемо лише в незабруднених підляських водоймах.

Гірчак широко відомий на території України під безліччю назв: *горькушки*, *вільшанка*, *малявка*, *пукасік*, *гарьва*, *синявка* або *горчанка*. Отже, підляська *ольшанка* це місцевий регіональний ва-

ріант української *вільшанки* (без протетичного *в* на початку слова – з давнішим *о* замість притаманного для сучасної літературної мови *і*).

6. йорж звичайний – jazgarz – йорж

Йорж це дрібна риба з родини окуневих із колючими плавцями, дуже поширена. Живе в річках, озерах та водосховищах із сповільненою течією, що мають чисту воду, у придонних шарах води, на досить великій глибині. Більшу частину часу проводить у засідці, чекаючи на здобич. Живиться личинками комах, а також черв'яками та іншими безхребетними тваринами.

Підляська назва риби звучить як в українській літературній мові.

7. карась звичайний – karaś pospolity – карась

множина – *карасі*

Черговою невеликою, дуже популярною рибою в підляських водоймах є карась. Ця риба мідно-червоного або сріблястого кольору живе у прісних водах, переважно в озерах, водосховищах, ставках. Цінна за смаковими якостями.

8. короп – karp – карп

множина – *карпи*

Короп звичайний це одна з найпоширеніших прісноводних промислових риб родини коропових, що походить з Азії. У неї потужне, досить товсте тіло, спина широка; маса може сягати понад 20 кілограмів. У Польщі ця риба асоціюється зі Святвечором.

Підляська лексема *карп* – це ймовірно полонізм у мові підляшан, хоча – як зауважують українські діалектологи – вона здавна відома в системі української мови. Форма *карп* зустрічається хоча б у мовленні сіл Східного Поділля.

9. колючка триголка – ciernik (koluszka) – колюшка, колюх

множина – *колюшки, колюхі*

Колючка це дуже популярна в Польщі неїстівна дрібна костиста хижа риба, довжиною 5-8 см, яку можна зустріти будь-де, оскільки вона невибаглива до умов існування. Через невеликих розмірів її не ловлять. Свою назву вона завдячує го-

стрим колючкам на животі і на спині (замість черевного і спинного плавців), які захищають її від ворогів.

10. краснопірка звичайна – wzdręga, krasnopiórka – красноп'юра

множина – *красноп'юри*

Об'єктом лову рибалок-аматорів стає подекуди краснопірка – річкова риба родини коропових, розповсюджена у водоймах Європи, Малій та Середній Азії. Це одна з найкрасивіших риб, проте має не дуже гарні смакові якості (своєрідний присмак) та малий вміст жиру. Назва риби зумовлена червонуватим забарвленням більшості її плавців.

11. лящ – leszcz – лещ

множина – *лещи*

Лящ це прісноводна риба з плавчим тілом, поширена в центральній і середній Європі в озерах, ставках, річках і солонуватих водоймах. Він росте дуже швидко – довжина риби, яка прожила 10-13 років, досягає 75 см, вага 8 кг і більше. Окрім того це смачна риба. Тому й лящ є привабливим трофеєм для рибалок.

Підляська форма *лещ* вказує на адаптацію польської назви *leszcz* до підляської говірки.

12. минь річковий (миньок) – miętus pospolity – меньок

множина – *менькі*

Іншою рибою, яку можна зловити в підляських річках, є *меньок*, тобто минь річковий. Ця прісноводна хижа риба з видовженим плямистим тілом дуже любить холодні і чисті водойми, дно яких покрите каменями або злегка припорошене мулом. Течія в річці має бути слабкою, тому в основному минь концентрується в річках, що протікають на території рівнин переважно в лісі. Минь є одним із кращих об'єктів любительської риболовлі.

Підляська назва риби *меньок* – це говірковий варіант загальноукраїнської лексеми *миньок*. «Словарь української мови» Бориса Грінченка фіксує *мень, меньок*, однак не фіксує *минь* і *миньок* (виявляється, форми з *e* старіші). У сучасних словниках форми *мень, меньок* розглядаються як діалектні.

Продовження в наступних числах

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Березнева фотографічна Шевченкіана

Григорій Шевченко. Весільна група. Черкащина, Звенигородський р-н, с.Керелівка. 1907-1909 рр.

Григорій Шевченко. Весільне частування. Черкащина, Звенигородський р-н, с.Керелівка. 1907-1910 рр.

«Ой буде, буде ту"й буяронці...»

Весілля в Черемсі-Селі

На наших очах гине народна культура Підляшшя та багато чого з колишньої обрядовості вже втрачено. Це стосується, хоча б народно-го весілля, яке в нещодавньому минулому майже в кожному селі мало свою неповторну специфіку. Оскільки часто молоді одружувалися в рамках своєї місцевості, упродовж віків сформувалися звичаї, пісні, повір'я, притаманні нерідко одній конкретній місцевості. Тому й найбільш цінними з етнографічної точки зору є детальні описи весілля окремих сіл.

Кільканадцять років тому вдалося зібрати багато цінного матеріалу про підляське весілля окремих сіл Підляшшя. Ось презентуємо Вам опис народного весілля з Черемхи-Села з притаманними тільки тій місцевості традиціями та аж 64-ма місцевими весільними піснями та приспівками. У першій часті описані звичаї, пов'язані з передшлюбною обрядовістю.

Окрім самого опису весілля, яке було свого роду театралізованим дійством, слід звернути увагу на красу черемуської мови – дуже характерної на фоні регіону говірки, яка також пропадає разом зі найстарішими її носіями.

Дівоснубе

У мисниці весілля пшеважне робилося. Робилося і осенью, але найбу"льш то в мисниці робили весілля, бо то зима. Вже тогди добре робити – на всьо добре.

Як живемо, то і всі знаємо, яка дівчина може вже йти замуж. Тільки чи вона пу"йде, чи батьки молодого будуть посаг цинити вилікий за тую дівчину чи ні. То тож питане було. Хлопц"ови вона подобається, а хлопець трохи ще й багатотий. Ну то ву"н до єї пу"йде, зальоти робит до єї, але батьки кажут: «Вона бідна. Де ж ти будеш з єю женитися, як вона бідна?». Ну і вже слухає син батька, матера. В єї посагу ж ни буде ниякого.

А як богата, то вже до єї хлопці добиваються, хоч вона і паскудніша од теї біднішої і така низдатніша навіть, але мну"го вже тогди добивається хлопці, бо в єї посаг буде, поля мну"го буде. Гроши то нивельми, але важне, що поля мну"го буде. І вона ж буде господиня, а ву"н господар буде, бо як мну"го поля, то вже й добре було. Так вже батьки радят його, як там іти питатися.

Як вже ву"н хоче женитися, то висилают там дедька чи тьоту до єї, коб спиталіся, чи вона пу"йде за його, коб молодому встиду ни наробити, бо як пу"йде ву"н у свати биз питаня, а тут ни приймут, то вельми встид йому вилікий. То вже пу"йде тамтая, кого там вишлют, і запитається, ну і батьки молод"ї вже скажут. Потом вона одказує для того молодого. І тогди вже йде й молодий на другий раз. Вже до єї йде, до хати, вже шикуються до весілля, зговоруються.

Як будут в св"ати йти, то скаже хлопець дівчини: «Прийду до тебе в свати, тогди-то й тогди». Чи їй пасує, чи час є. Ну то як згодна його і єї мати, і її батько згодни, коб вона йшла за його, то вже і ни кажут, що приходить. А ву"н знов каже, колі прийде.

В суботу найбу"льш ходилі. В такі дні то ні, но в суботу вечором, бо то вже й роботу кончат в суботу всілеку. Колісь же ж люде роботи мілі повно. Кончат роботу, повмиваються. Вже вечур святый, же ж субота. Сонце зайшло, вже роботи нима ж. І тогди вже ву"н іде до єї. Бере маршалка собі. А маршалок то му"г бути і якийсь добрий дедько, і му"г бути колеги батько. Старіши люде однім словом. Але пшеважне то брав хрищоного батька. Хрищоний ішов, як жив.

Молодий ішов з булочкою. Його мати спекла хліба, а хліб пеклі тогди щотиждень. З хлібом спече булочку, бо вже ж пу"йде Коля, чи який там, в свати. І тая булочка зав'язана в червоний шаляну"вці.

То вже молодого мати готовила шаляну"вку. Некотора дасть тую, що вона міла, а некотора гонорова, то хору"щу вибирає, нову купує – і хору"щу, і ліпший гатунок (бо то било їх три гатунки – така тоненька, тоненька, і трошку грубша, і така ще грубша, масивна, хороша). То вже який там гатунок і який кольор. Ву"н поціхачу питається дівчини: «Чи тобі хусточка буде така і така кольор?». То вона йому скаже, який кольор, і вже молодого мати купит. А інний ни питає. Пшеважне червони шаляну"вки купувалі, купувалі і білі некотори.

Як вже іде молодий в свати, то хучій вже двери одчинюют, вибигают. А некотори ни одчинюют. Ни в'ядо-мо, чиї ліпши забабони, чи теї, що одчинят, чи теї, що ни одчинят.

Як вже прийде: «Добрий вечур, добрий вечур». Зараз запрошенюют. Вже знають, що прийде. Сядає. Ву"н тую булочку кладе на столі. Як молодая булочку возьме і понесе десь там до комори, то тогди вже знають, що вона хоче за його йти замуж. Бо так то ни одказувалі ниц, що то ми ни хочемо, коб то ву"н женився з єю. Але може бути так, що зайде, а вона каже, що ни хоче за його вийти. Вже другого полюбила чи що там.

Як молодая булочки ни возьме, тогди вже весілля нима. Сват забирається і йде додому. А як ву"н забирається, вже йде додому, тогди мати за тую булочку, за тую хусточку з тим хлібом і каже: «Миколай, вернися, о, на тобі булочку». Раз дівчина ни виходит замуж, то вже ни бере булочки ховати до комори. Маршелок ни забирає, кидає єї, але як мати оддає, то ву"н вже тогди мусит забрати. І шаляну"вку разом.

А як приймут, то гостину роблят. Дісь в меї дочки дівоснуби, вже я пудготовлеюся. Як прийдут і вже згодяться, тогди мати ставит на сту"л, що має.

Що ж їлі на сватах такого? Що наготовилі. Наварилі з м'яса верщечки – таке м'ясо нарізане, тушане,

Запрошуванє гости

і воно з такою юшкою. Жеберка там, кусок м'яса якогось, ковбаси кусочок. Тогди вже мілі так о на Рuzдво. Бўдню наварила на молоці. Так об'їдалися тим будньом, як невідь-що. І так і всюди. І ще й макарони варили. Натрут сира сухого і з водою розведут, на стул поставлят. Сири – то мнуго. Сири робили і давали на стул ще передо мною, ще як розказували бабушка. Напекут огульника (при мні то ні, но передо мною) – з гречаної муки такий пириг спекут. Вуи грубенький. Намелют гречки і нароблят. Інни ще його покрасят трошечку там десь чимсь чи олійом поліют гуриком зо лну. І таке весільє. Капусти натушат квасної. На весільє варили тоє саме, що й на дівоснубе шиковалися. Тоє саме. Но на свати то мнуго ни збирали.

Вже як седут, то говорат про посаг. А в інчих, то ни сядают, тилько про посаг одразу говорат. Ни за столом. А в посаг що ж давали? Поля мнуго, лонки, такий посаг був. Корову. Корова то вже мусила бути в кожного.

О, як свараться, ще й як свараться вельми. Як ни хочут батьки посагу давати, а молодії будут жинитись таки, обоє згодни жинитися, то й мати йдут у інних. Ни у всіх, але було так.

Забабони такий чути було, що як молодий но з хати виходит, ще ни одіг пувпальтка, а дівчина вже за віник, вже така господиня. Так вже

обговоруют люде, що хучій замитає: «О, вже така робоча, бо вже вона так замитає, вже так удає робочу, така господиня вельми».

Свати пуидут, а тогди ідут батьки молодого. По сватах. Пушов маршелок з молодим і вже дадут знати для їх, клічут, коб і вони прийшли, батьки на вечеру, вже вечерати разом. Того самого дня. То вже вони там договаряться. Чесом так буває, що десь там носа всадит которесь нипотрібно, то й розийдуться.

Брالی і з далеких селув. Тогди батьки далеко ни ідут. Сами вони ідут – маршелок з молодим, чи санками, як зима, чи возом. Маршелок договориться про посаг. Вже батьки ни договаруються.

По сватах весільє і всьо. Вже готовляться до весілья, вже одни одних радяться – ти даси тоє, я тоє, ти горілки, ти того.

Оглядини

Як десь на чужому селі, то ідут в оглядини, а як в своему селі, то вуи договориться з єю, колі прийти, а вже вона з батьками.

Заповідь

Давали на заповідь. Як весільє буде ще за дві ниділі чи за три ниділі, ну то передостатньою ниділью вже заповідь. Пирид вінцьом тиждень.

Гости запрошували два рази – тиждень пирид весільом і в суботу. Молодії їздят, запрошуют. Молодая своїх запрошує, а вуи своїх. Молодая з сватом і з дружкою іде. Кого хотіла, того взяла – колега, колежанка чи може кузинка, а може матери якась дочка хрищона.

Як запрошувала тиждень пирид весільом, то ни кланялась, тилько поїхалі, запросили, де там погостили, а де й ні, як де.

А в суботу вже збираються всі дружки, і молодая іде з дружками хата в хату і просит на весільє. Вже як зайде, то просит добре. Другий раз мусит іти. І тиї дружки просят. Кулько має, тулько іде – вуи сьом то вуи сьом, а три то три.

Типер короваїв ни роблят, то ходят рано в неділю. А то но ввечери перейшла молодая і казала: «Віте, тьото, ідіте на короваї, а віте, дедьку, ідіте на весільє». Дедька на весілья кліче, бо то ближший свояк молодей, а вже матера кліче тилько на короваї. На весілья ні, бо вона вже дальша кузинка. Яка була політика смішна. Тилько в селі просят. Ввечери вже.

Їздили нескотори на могилки як сирота, але як хто. Поїде вдень, запросит. Возьме дружку і свата на могилки. Поплаче над могилою, а молітисся, тоє що вміє. Жегналася, пацера зговорила, «Отче наш» і всьо. Але то ни всі їздили, то як хто.

Продовження у чергових номерах

Людмила ЛАБОВИЧ
Підляський науковий інститут

На фото авторки статті: Група з Черемхи-Села ще із старим складом у 2009 р. на сцені в Черемсі

Весільний обряд записано в Черемсі-Селі, гміна Черемха, повіт Гайнівка, Підляське воєводство 24.08.2004 року від Люби Салінської (1929 р.н.).

Весільні пісні записано в Черемсі-Селі 24.07.1999 року від Ганни Керделевич (1930 р.н.), Марії Керделевич (1931-2016), Віри Панасюк (1927 р.н.) та Люби Салінської (1929 р.н.).

«Життя як хвиля та морська буває...»

Наприкінці минулого року отримали ми листа від п. Кристини Мінкевич, з проханням надрукувати записані у поетичній формі спогади та рефлексії тітки Юзефи Тюхтій, яка народилася 23 березня 1928 року на Східному Поділлі, весь час проживала в Україні, але перед 13-ма роками переїхала до Білостоку, адже тут мешкає її родина – старша сестра з дітьми. Попри свою польську національність, п. Юзефа послуговується перш за все українською мовою й саме нею «деякий час тому почала творити вірші, що відносяться своїм змістом до часу дитинства й молодості. З охотою читає їх у колі найближчої родини та знайомих. Думаю, що здійсненням її мрій було б побачити ці твори надрукованими...». Отже, друкуємо ці поетичні спогади та роздуми, написані віршем, хоч і без поділу на строфи, й бажаємо Авторці многих літ у доброму здоров'ї та з творчим натхненням. (ред.)

Туман над берегом схилився, а на траві роси – коли були ми так малі, то бігали ми по траві босі. Но час уже пройшов і ми вже стали дорослі, дороги в кожного свої, вони в житті такі непрості. Життя як хвиля та морська буває так висока і тривожна, в житті і гордості буває висота, но прийде час – вона утихне, коли останешся одна, коли душа твоя осиротіє; коли тебе ніхто нічого не питає, як будь то би тебе уже нема, як будь то би уже не існуєш.

А був той час були ми молоді, кохали нас і шанували; без нас і жити не могли, без нас і сумно їм було. Но їх уже нема, вони вже одійшли; в пам'яті осталися живими – без них, як день без сонця, то сіра осінь сховалася в душі.

Так часто пада дощ з очей моїх, і вдень, і вночі так важко у моїй душі, коли я пробудилася раненько – невже це сон, невже життя пройшло? Но сонечко загляда у вікно, так стала... прошу, щоб сонечко увесь світ своїм теплом ogrіло, щоб сліз печалі більш ніколи і ні в кого не було, щоб ми могли ще жити і посміятись, як це у дитинстві з рідними батьками в нас колись було.

Найдорожчі тато й мама, котрі нам життя подарували, в добрій пам'яті завжди із нами.

* * *

Люб'ю я світ, люб'ю життя, люб'ю я поле і ліса, святую землю й небеса.

Усю природу так шаную і навіть вітер у жнива, коли пшениця й жито доспіває, коли червоні маки там цвітуть, ромашки на сонце поглядають, птахи у небі пролітають.

А час летить, життя минає, душа моя прожите в споминає – нелегке так воно було – і одпочинку так бажає. Показиву, усе я пам'ятаю, живу книгу одкриваю, у ній записано усе в моєму серці, що було, усе в душі закодовано – чи хочеш ти чи ні!

Батьків рідненьких із сестрою ми часто в споминаєм, які же добрі нам були, самі з собою мирно жили; і ту любов і нам передали. У хаті завжди спокій був, царила тишина, були ми так щасливі, що разом уся сім'я. І так хотілось жити і тішитись усім, і так, як пам'ятаю, до школи тато теж мене водив.

Коли ми спали ніччю – застукав хтось у вікно. Тато двері одкриває – міліція прийшла. Усі ми полякались, бо зі зброєю була – то чорний ворон в хату залітає, котрий безневинних людей на той світ забирає. І осталися назавжди сиротами на чужині.

Ніхто нас не питав, не помагав, як ми живем, окрім нашої рідної мами – завжди говорила «Сироти мої, я з вами». А ми жили... як той птах безкрилий ми існували. Так часто кусочка хліба не було у хаті, так часто слізьми ми вмивались, зимою на стінах мороз так блищав, як ті зорі, у відрі водичка замерзала.

Війна нас теж не обминула – під кулями, снарядами і бомбами були. У хлівах, в підвалах ми часто ночували, війна ішла а ми ще довгий час дуже, дуже бідували. Німці усіх цивільних людей із села повиганяли – війна два тижні так була.

Коли вернулися додому, то без вікон, без дверей свої хати ми тут застали, а осінь пізна тут була. На полі, на городах усе вже замерзло – зима йшла, а їсти і палити нічого не було. З сестрою ми на городі, по окопах дверей своїх шукали, вікна мама цеглою замурувала. Їсти нічого не було, но буряки колгоспні нас спасли, котрих на полі трохи назбирали. Ту зиму, дуже важку, ледь прожили...

Весна прийшла, но радості ніякої не було; так важко ми ту зиму пережили – безсильні, без здоров'я ми були. В Полтаву їздили просити коменданта ні-

мецького, щоб дозволив на родину нам йти – вертатися із висилки, де сім років ми прожили.

Ми верталися на родину тисяча кілометрів – шість тижнів пройшли босими ногами, у полі, в лісі і конюшнях ночували, а хліба по дорозі у людей просили. Ми ізмучені, ізтопані, но тішилися – на свою рідну землю, де родилися, ми йдемо!

Коли прийшли і хати свої не застали, ніхто нас не вистрів – ні бабуся, ні родина. Усі вони на Казахстані, там вони жили і замерзали, а ми вернулися до тебе, рідная земелько, бо дуже, дуже занудьгували.

Війна ішла і ми ще довго бідували, за літру супу у колгоспі працювали.

Хоч давно це все було, но в пам'яті усе осталося – моє життя, моє багатство...

* * *

Пам'ятаю, не забуваю своє дитинство.

Найдорожча земля, де родилася – там сонечко теплом гріє, душу ogrіває, там і місяць ясніше світить і люди зірочки усі рахують.

Там травичка рано з росою, усі квіти ніжний запах мають, птахи пробудилися і вночі співають, і стежки, де бігали наші ноги босі, і скромна хатина, де ми родилися, і рідний тато і мама, котрі нас любили.

Там бабця Петрунеля в запічку нам байки говорила, росла яблуня паперівка, де ми рвали яблука з сестрою. Коноплі росли в городі, де пендюр ворошив їх ногою. І на березі копанка була під вербою, де ми ляльки купали з сестрою, там на березі по травичці качались.

Бабця Петрунеля гукала «Дітки кохані, ідіть вже додому», так тепленько тулила нас із сестрою.

Пам'ятаю, як в перший клас ходила до школи, як нас виселяли в Полтавщину – усе пам'ятаю, хоч була так малою. Як плакала бабця Петрунеля, бігла за возом: «Дітки кохані, останьтесь зі мною, мій сину чи зобачусь з тобою?». Так плакала: «Дітки – верніться, верніться додому!». В усіх слези на щоці качались, на своє рідне оглядались; душа кам'яніла, безвинно терпіла, здається, що й сонце за хмари сховалося, не так уже гріє і зорі на небі одна другу гукують – їм сумно так стало, що нас висилають.

Юзефа ТЮХТІЙ

3 «ХРОНОЛОГІОНУ» 2017

05(ніч пізня).01.2017 р.

Ми говоримо «робота», німці – «арбайт»... Це не лише те саме значить, але й по суті це те саме слово. Бо колись всі наші «пра-» говорили «арбата» (або «орбота»), потім кожний нащадок праслов'яно-германо-балтів перекрутив це по-своєму (литовцям, що в приголосних більш любуються, вийшло «darbas»). Що ж – всі ми брати по-крові, по-любіві, а ще й по-ненависті...

06.01.2017 р.

По-пудляському кажучи (або казавши) – Коляда! То й побажання людям мейлом висилати й телефоном говорити пора...

Сніг сьогодні і сонце від ранку у нас – то й у Вас все хай буде гаразд! Хай Вам кутя вдасться над смак, янголи ялинку принесуть та заколядують, а перша зіронька хай сяє та до Водохреща хай сяйво єїне не згасає!

В устах Вам – меду! В голові – радості! А душі – під небеса піднесення!

05.02.2017 р.

Ось і сьогодні зрозумів причину однієї моєї філологічної проблеми з-перед 40 років. Дістав мейл зі статтею про тварин та їхніх назв по-нашому (значить у мові мешканців кількох сіл поміж Більськом та Гайнівкою). В мейлі авторка пише, що про ссавців буде ще одна стаття. Але вона писала польськими літерами, то й із розгону вжила польської назви «ssaki». Пригадалося мені, як, ще в початковій школі, привезли до біологічного кабінету якісь препарати й на одній коробці був напис «SERCE SSAKA». Я на цей напис дивився й не міг второпати, що це таке ця «серцессака» є?! Здається, трохи це мені з якимсь алкогольним напоєм асоціювалося (певно через деяку співзвучність з японською рисовою настоянкою «саке»). Щойно після якогось часу, коли коробку розпакували та її вміст стояв на полиці, зрозумів, що там серце (по-

пудляському – серце) якоїсь тварини-ссавця (здається, свиняче). Звісно – що це «serce», та що це «ssak» я добре знав, адже навчання було польською мовою від початку школи (а це був десь 6-й чи 7-й клас). То чому не зрозумів цього опису? Сьогодні думаю, що скільки б не вчив, то й так польська мова для мене вивчена як чужа та підсвідомість, – а там відбувається більшість процесів розпізнавання, – її не зовсім зуміла засвоїти.

19.02.2017 р.

О! Колись то була пам'ять! А тепер? Професорська розсіяність, *roztrącenie profesorskie* інакше кажучи. З чого це береться? Можливо, з цього, що «як молодий, то й дурний». А потім – розуму набирається. А голова – та сама, ні на сантиметр вже не більшає, хіба що поверх лисіє, а з-переду морщиться. То як в мозкові розуму стає більше – місця на пам'ять все менше й менше. Аби не забути, що розумний...

Але тоді можна нову мудрість створити – такий розумний, що вже все забув!

То вже буде навіть вищий рівень мудрості, ніж класичне «Знаю, що нічого не знаю!»

– А хто це сказав?

– Забув...

25.02.2017 р., Перемишль

Погода сьогодні динамічна – то хмари, то сонечко визирає, отже, трохи пошвендяв з фотографічним наміром.

16.03.2017 р., Львів

Ось і приїхав до Львова на дуже доречно для моїх занять вулицю – Друкарську. Пішов, хоч був темний вечір, пошукати адекватного для мене молочного продукту – Геролаку – розробленого з участю лікарів-геронтологів, бо ж ніде правди не діти, що до 100 років мені ближче ніж до немовлячого віку новонародженого дитятка. В крамницях, що поблизу, Геролаку так

і не було, але помітив невеличку пляшечку Медовухи (на гречаному меді). Все ж від сеансу алкоголізації вберіг мене місцевий закон – після 22-ї горілки не продають! То сиджу й попиваю кефір вироблений ПрАТ-ом «Галичина», що в місті Радохів Львівської області – зуби й кості міцніші будуть та голова завтра не болітиме!

А коли мова про завтра, то треба сідати у машину часу, що в це завтра переносить – ліжко, й спати, снити та хропіти...

– Аби не замічно...

– Бо що? Миши злякаються?

17.03.2017 р., Львів

Коли був перший раз у Львові, також був березень і погода була трохи схожа. Та ще й був СРСР, бо як мені тоді Володимир Александрович процитував Сяся Людкевича – «совети нас визволили й немає на то ради». А зараз СРСР немає та є вікенд й вечором на ринку різні люди ходять та різні молоді хлопці, інколи з дівчатами, а то щось грають, а то іншим способом промишляють, бо ж це місто творче і мистецьке.

Львів місто на вододілі Балтійського й Чорного морів та ще на Розточчі розташоване (що й не дивно, адже тут «роз-тікаються ріки в два боки»), тому місцями тут під гору. Мені це однак не подобається – це «під гору» звісно, адже в нас, на Підляшші, «під гору» не в моді, бо любов до плоского в народі – коли б було «під гору», то було б погано роверами їздити.

Щось мені пишеться, але інтелектуальний вміст у цьому невеликий, бо акліматизація до львівських умов щойно почалася. Наприклад, до цього, що в бібліотеці Стефаніка вже проголосили весну тепленьку й від початку березня вже не ogrівають будинків. Добре, що надворі температура на плюсі й сонечко, то в читальному залі якось «йшло витримати», звісно, у куртці, хоч без шапки та рукавиць... ☺

22.03.2017 р., Львів

У Львові я майже тиждень, отже, пора наростити натхнення і творчий потенціал, щоб пописати трохи «Хронологіона».

Погода така, що ранком «весною міцно пахне», а пополуднем вже зимова реактивація – навіть зі снігом трохи, не лише холодний вітер. То треба трохи попрофілактитися часником, а коли часник, то й сало годиться, а пивом це все запити не гріх. А пива у Львові зараз вдовсталь, от і купив пляшку «Robert Doms Віденський. Зварено з майстерністю. Пиво напівтемне».

А ще на задній етикетці прочитав: «Robert Doms відкриває смаки старої Європи. Robert Doms – легендарний власник Львівської пивоварні XIX сторіччя та пристрасний колекціонер пивних рецептів. Кажуть, що у своїх численних подорожах Європою, він натрапляв на надзвичайні сорти пива, а потім відтворював їх на рідній Львівській пивоварні. Спробуйте «Robert Doms Віденський» – насичене пиво янтарного кольору. В його складі віденський солод, який надає пиву приємного солодового смаку та витонченого аромату. В післясмаку відчуються ледь помітні карамельні нотки».

Одним словом – агітка, що й ну! Нічого іншого – як купити, так і випити – не в силі буду. Але я це купив і без читання ☺... Бо спраглий був – може пива, а може вражень піднебінних, скомпонованих із нот часнику, сала й пива львівського.

До речі: Кажуть, що пиво ранком як сметана, але у Львові це не так просто. Виявляється, що харчові, або, як це по-пост-радянськи пишеться – продуктові крамниці (щоб не сказати зовсім по-радянськи – магазини), тут відкриваються щойно о 8-й ранку, отже 2 години пізніше ніж у Більську.

Виглядає, що тут все діється за іншим часом, адже о 7-й ранку навіть у центрі ще небагато людей. А й бібліотеки від 10-ї, отже, можна спати до восьмої, бо раніше й так не відкриють крамниці з пивом та булками до сніданку.

10.03.2017 р., Львів

Де ж такі кам'яниці історичні, зі східцями не менш старовинними, на яких і найтверезіший захитається?

– «Чемний голос відповів: То є славне місто Львів!»

Зустрінуту
Під «П'яною вишнею»
Дівчину
Заманив би
У свою хатину
Не щоб з нею
Борщу зварити
Ні з нею кави попиту
Навіть її
Не обіймати

Не палко націлуватись
А вірші з нею
Вірші писати
Писати! Писати!
В світлі від тіла
Дівчини, що міцно хотіла
Музою поезною стати
Хоч може
Поет не стане
Із нею спати
А лише біля
Неї міцно хропіти...
Вдома ж
Жінка і діти
Й немає чого
На долю вопіти...
Час ці вірші – скінчити!!!

Дуже до речі: А коли то останній раз це пиво пив? Щось з мене броварний антиклієнт. А не так давно ще й каву вирішив кинути пити, отже, слюїк скляний в кухні стоїть, а кави в ньому не меншає... В цей момент допив пиво. А другої пляшки не взяв. Бо ж – броварний саботажник. Смаку собі нароблю’ (гра слів така: наро’блюю), але за цією похоттю пивною далі не крокую. Сиджу лише й післясмаком насолоджуюся...

Та й запишую думки, виниклі при нагоді львівських розмов. От, хоч би така:

Людина це постійний колекціонер. Спочатку збирає знання, життєвий досвід накопичує. Відтак колекцію поповнюють поразки, невдачі, хвороби...

А друга думка про жінок:

Про варшав’янок, для прикладу, співали в пісні, що «najriekniejsze warszawianki są przyjezdne». Чи це торкається львів’янок – не скажу, бо як же мені впізнати, котра автохтонка, а котра іммігрантка. Але додумався до цього, що Прекрасна Львівська Олена має велику перевагу над Прекрасною Троянською Оленою – ця перша, принаймні так мені здається, на славне місто Львів нещастя якогось хіба не стягне...

24.03.2017 р., Львів

Сьогодні довідався, що в Україні одна із твердих форм ліків це «свічка». У Польщі називають це «чопек» («czopek» – чопик), отже щось, що за-

тикає – має це свій сенс, бо колишній «чопь», який у більській говірці перетворився в «чуоп» (в Києві і Львові він – «чп»), служить саме до цього, щоб його в дірку запихати. «Свічка», одначе, більш поетична – щоб хоч трохи розсвітлити (полегкою від болю хоч би – тоді світліше обличчя) «найтемніше місце» людського тіла...

27.03.2017 р.

Що робити, коли нас кривдять і нищать? Можна плакати та нарікати, але тоді ці кривдники й нищителі здобувають над нами перевагу й владу. Остає – сміятись!

Йде дорогою мандрівник

Або поет – пише сонет

І тут і там дія якась

А в ріці плаває карась...

(Це був віршик для кращого розписання пера, бо пишу «вічним», а що нечасто – то чорнило трохи засохло).

10.04.2017 р.

Якщо маєш «bezpłatne konto» на якомусь порталі, то все ж таки мусиш його оплачувати читаючи реклами, а принаймні «теми» рекламних мейлів. І ось прийшов мейл, але такий з темою-запитанням: «Erekcja silna jak 20 lat temu. Czy to możliwe?»

– Може й можливе. Але навіщо?

А якийсь час пізніше задумався й дописав: ...навіщо людям щось, чого для даного віку не передбачила натура?

25.04.2017 р.

Є у Польщі така слов’яносексуальна вокалістка (пивиця голосиста) на ймення сценічне Cleo. Народилась 1983 року в Щетині, прізвище має Клепко та одну пісню співає зі співучастю польсько-українського гурту «Енеј» (також з «Ziem Odzyskanych»). І ось підкинули на порталі Onet.pl інтерв’ю з нею (програма «Lustro»), а в розмові вийшла справа макіяжу, тобто мейкапу – взагалі дизайну на лиці та голові.

– Cleo – to twoje kocie oko, ten kuc... Skąd się wziął pomysł na ten imidż?

– Jakoś tak wyszedł sam. Przyznam, że w takiej odsłonie czuję się właśnie bardziej drapieźnie, przybieram jakieś takie barwy wojenne, z którymi czuję się lepiej i odważniej prezentuję się na scenie.

– Wiesz, że nie jesteś pierwszą kobietą, która mówi w tym programie, że w makijażu i w tym zrobieniu takim, właśnie czuje się jak wojownik przyszykowany do walki...

Що ж... Зразу пригадався мені сексистський анекдот про це, що як Бог зробив Адама та подивився, то сказав – гарний! Потім зробив Єву-жінку, подивився й каже – ой, прийдесться малювати!

Хоч, з другого боку, коли глянути на історію, то найбільше малювалися саме чоловіки-воїни (десь у Папуї чи Амазонії малюються й сьогодні!)

З власних думок списав

Юрій ГАВРИЛЮК

Фото автосписувача

Іван Киристюк: З циклу «Притча Підляшшя»

Жалі

Несу жалі
Переорані бодем
Розпущу їх у лісі
В зелених просторах
Біловезького бору
А як засушить
Їх сонце
Зітру
В білій долоні
Посиплю на рейки
На пустім пероні.

Весілля

Скрипка
Струни
Чарами обгорнула
Скрипаль
Гарячим смичком
Почав
Русалчине весілля
Дівчата
Молодості співом
Спустили
Білий вельон
На рум'яне личко
Під корони
Стала молода пара
Наливала весна сонце
В келихи сріблесті
Присягою коханців
Білим співом
Березового листа.

Намісто

*Ансамблеві «Ранок»
на добру згадку*

В захопленні
Здивований дивом,
Що мов корону
Зелено-золоту
Над скроні
Малої Батьківщини,
Ви високо підняли
Рідних пісень намісто...
Сполоснули
Душі моєї сум –
«Ранок» славно,
Кров'ю серця молодого,
Красним,
Ярким словом
На знаменах Підляшшя
Карбує, пісню калинову!

Ярина

Сільська
Весняна надія
На полях
Зеленим оком
Ярини
Загляда у віконце
Несе жінка
Біле полотно
Немовби долю
З теплим сонцем
Надійний цвіт
Рідної черешні
Пестить груди
Любов солодить
Дівочі губи.

Надія

Ти не лякайся
Торжества хвилини
У той час
Коли пісня предків
Тебе окрилить
Ти вір в себе
Не унижайсь душею
Всевишній Бог
Піднесе
Меча і щита
Рукою
Білою твоєю.

Страх

Я добре пам'ятаю
Загони збіжжя,
Спів перепелиці...
Хати білі стіни,
Перед іконами
Бабуся на колінах.
Розмови
Спомин
Закінчаться тут на землі,
Висока вічність неба
Сотворила нам страх
В любові,
В жданні
В житті грішнім,
Щезнемо
Обманувши самі себе!
Жити не вмівши.

Доля

Не сказане слово
Сльозою на щоді,
Скрипаль грає півтони,
Почорнілої долі
Калин наших червоних.
Переорались,
Перемололись,
Поразки і перемоги...
Сідлає
Чорних коней,
Доля
Наша, безнога.

Молодість

Гойдається місяць
Над вершком тополі
М'який сон ночі
Стелиться у полі
Берегом річки
Стежиною йду
Із прозорого вітру
Чую теплу мову твою
Зальотно гомонить
Молодість твоїх
Дев'ятнадцятих літ
Спомин ... спомин
Мов козак той гуляє
Невтишимий жаль
Бодем грудь огортає.

Батько

Коливались
Хвилі вітру
Серед пшеничного
простору
Дививсь я на тебе
Мій
Батьку
На обличчя
Твоє достойне
Украшене промінням
Мужського гонору
Нині
Серце моє
У мрях крилатих
Хоче сісти з тобою
За стіл
У рідній хаті

Згадали б
Крив'ятицьке узлісся
Що грало струною коси
Жаль безмежний
Так несподівано й нагло
Перервалась
Твоя пісня
Повна ніжності й краси.

Тупик

Підляшшя,
Рідна земле
Ти нас ростила,
В нелегкий час
Прощала провини.
Таємничість поколінь
Повиса в повітрі.
Огортає серце
Болю щем,
Нині рідна мова
Змивається –
Гнилої осені дощем.

Материнка

Заятріло сонце
Понад гаєм
Відплива
В небуття минуле
Сум холодом обвіяв
Серце чуле
Стою сам перед селом
Мов польова билинка
Не очікую нікого
Біля мене квітне
Квітка материнка
У розлуці з тобою
Остига
Кохання моє
Світлих надій
Не дає.

Односельчани... Краса

*Пам'яті
Володимира Киризука,
Миколи Мороза,
Марії Чиквин,
що загинули
в Германії*

Попел забуття
Прикрив дороги.
Не показують
Дороговкази
Як дійти,
Як вернутися
До батьківського порога.
А за тим порогом
Мати,
По молитвах
Біля ікони,
Вслухується в
гуркотання...
То тягнуть війну коні,
В трунах
З п'ятнами,
Проклятої германської
неволі.
Чує серце,
Рідні діти –
Підляшшя
Не побачать...
Ніколи.

Рапсодія

У рідному селі
Життя і час
Лагідно
Кладуть за пазуху
Жменьку
Надій погідних
Рапсодія Підляшшя
Ти мій зламаний квіте
Відійшли
Покоління
Щастя
І горе
Все пережите
В безодні голубій
Легесеньким листочком
Душі предків
Кружляють
Ангели їм
Білим вітром
Притчу Підляшшя
Сповняють.

Мокрі коси розплелись
На вербах
І на кленах
Ще трави
В повенях зелених
Ще літо
В красі
Шаленій
Крапелька дощу
Краплинка води
У дзеркало
перетворилась
Я малював тебе
Як вічність
Аж прийшла
Нічна вуаль
І вишила намисто
Листочком золотистим.

Задума

У очах
Малюються уста
Надвечірнім
Малиновим промінням
Стелиться
Задума густа
У серці моєму сніжило
На дай себе забути
Налий
Келихи вина
Перший за нас
Вип'єм до дна
Другий за зозулю
Щоб кувала весело
Роками
Над ясеними верхами.

Роздоріжжя

Батьку –
Мої надії
Пішли з тобою,
Стояв
Я на роздоріжжі
Поміж осінню
А весною.
Батьку
Я старався
Наше будувати!
Прости за неудачі
Вони гнуть
Коліно
Болю могого.

Глибина

Сірий циркач
Грає пісеньку
Про самотність калини,
Гойдається
На сіточці
Чорний павучок,
Мов на sprужині.
Ритуальним подихом,
Куделею диму
Глибинний,
Сільський ранок
Уповився присмаком
Вареної капусти,
Кличе мати
За стіл сідати
Всю родину,
А в саду
Танцює імла –
В білій хустці.

Побережжя

Моє, ще стеблиться
На Підляшші,
Твоє –
Із димом
Понад Сяном
На вітрах
Безмежних...
На краєчку долі
Стрінем
Наше побережжя,
Сядем
На порозі –
Твої уста
Поцілую обережно.

Пейзаж

Покрапують сиві,
Осінні дощі,
На небосхилі
Біловезький бір
темниться,
Сплять в очеретах
Ждучи весни,
Русалки,
Мої чарівниці.
Над річкою,
Сонце
На трон золотий присіло,
У полях, вітерець
Посвистує
Несміливо.

Куточок

За Старим Корнином,
Синіють вершини
Біловезького бору.
Стелить покоси весна,
На зелених просторах.
Тепле сонце –
Гріє кімнату
Через віконце.
В уголочку,
Там де вінчальна
Мами ікона,
Я сам молитвою
Збратав чуття
Рідної землі,
Підляшшя
На встіж,
Відкрило груди мені.

*Крив'ятичі – Більськ
9 – 11 листопада 2017 р.*

Фото Ю. Гаврилюка

3 хроніки подій над Бугом і Нарвою

Збільшення проявів ксенофобії в Польщі

2 лютого представники організацій національних і етнічних меншин у Польщі спільно підписали заяву, в якій висловили свою стурбованість зростанням агресії та ксенофобії в Польщі. Підписали її лідери 15 організацій, що представляють меншини: караймську, словацьку, лемківську, кашубську, литовську, татарську, українську, єврейську та російську. Від імені українців підписалися представники Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин – Петро Тима, голова Об'єднання українців у Польщі, та д-р Григорій Купріянович, голова Українського товариства в Любліні.

«З країни, що може похвалитися давніми і славними традиціями свободи та терпимості, ми перетворюємося на державу, яка в очах світу і своїх громадян стає все більш ксенофобською», – написали лідери організацій національних меншин в Польщі, та закликали польську владу протидіяти усіляким формам національної та релігійної дискримінації у країні.

«Більський мистецький клімат»

9 лютого в Більському будинку культури відбувся «Більський мистецький клімат» – циклічний захід, який має на меті презентацію ансамблів, що діють при будинку культури, також інтеграцію середовища та співпрацю з містами-партнерами Більська. Під час концерту висту-

пив, між іншими, український ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська.

«Гілочка» в Латвії

9-11 лютого десятеро учнів Шкільно-дошкільного комплексу в Черемсі, які вчать української мови як рідної та співають в українському дитячо-молодіжному колективі «Гілочка», взяло участь у поїздки до містечка Вентспілс, що в Латвії. Українська молодь презентувалася під час кулінарного фестивалю, на якому виконувала українські пісні з Підляшшя та промувала підляські страви. Головним організатором заходу була українська організація «Кобзар» з Вентспілс.

Окрім виступів, важливим елементом поїздки молодих підляшан було налагодження зв'язків з осередками культури в Латвії. Крім того діти мали нагоду познайомитися з цікавими місцями Латвії і тамтешніми пам'ятками старовини.

Промоція книжки Збігнєва Насядка

15 лютого в Підляській книжниці в Білостоці відбулася промоція книжки Збігнєва Насядка «Лесієй», виданої Підляським музеєм народної культури. Це підсумки поетичної творчості курпйовського співака, який від років виконує також українські народні пісні. Ілюстрацією для видання стали фотографії відомого фотографа Віктора Волкова.

Під час зустрічі Збігнєв Насядко виконав кілька народних пісень, у тому числі українською мовою піс-

ню про чайку. Промоцію книжки закінчила презентація фільму Божени Беднарек «На початку був звук і спів. Збігнєв Насядко і Слопєвнє».

Збігнєв Насядко, хоч народжений на Курпії, раннє дитинство провів на Поліссі. Захоплення польськими піснями, які після повернення на рідні землі співали його батьки, продовжується ціле життя – співак виконує їх на різних фестивалях та конкурсах. Він лауреат Загальнопольського фестивалю капел та народних співаків у Казимежі над Віслою, Конкурсу української пісні «З підляської криниці» в Більську та багатьох інших заходів, на яких охоче презентує українські традиційні пісні, співані а капела. Він засновник та багаторітний голова Музичного товариства «Słowieńie», яке організує у Ваневі над Нарвою Фестиваль народної пісні «Давні пісні – молоді голоси», у якому кожного року беруть участь молоді виконавці українського фольклору.

«Великі запуски» у Білостоці

16 лютого в клубі «Гвінт» у Білостоці відбулися «Великі запуски». Пройшли вони під гаслом «Граємо туолькі по-своєму». До танцю заграли і заспівали відомі підляські гурти, які виконують український і білоруський репертуар у манері диско-польо – «Ас» і «Примаки», а також «Добриє грайкі». Українські пісні в народній манері заспівав фольклорний колектив «Добриня» з Білостока.

Зареєстровано Підляський науковий інститут

22 лютого Районний суд у Білостоці зареєстрував Товариство «Підляський науковий інститут» в Крайовому судовому реєстрі. Організація була покликана до життя **15 серпня 2017 р.** у Більську з ініціативи д-ра Григорія Купріяновича. Об'єднала вона людей задіяних у науково-популяризаторську діяльність – працівників вищих навчальних закладів, журналістів та тих підляських українців, яких цікавить розвиток українського наукового життя на Підляшші. У планах – дослідницька, документальна та популяризаторська праця, у тому числі організація конференцій та видавання наукового часопису.

Польські націоналісти прославляють «Бурого»

24 лютого в Гайнівці відбувся III Марш «Проклятих солдатів», організований польськими національними колами. Зібрав він коло ста осіб, які черговий раз прославляли Ромуальда Райса «Бурого», командуючого відділенням Національного військового об'єднання. «Бурий» відповідальний за пацифікацію українськомовних підляських сіл Залішани, Вілька-Ваганівська, Зані, Шпаки і Коньцовізна та винуватий вбивства 30 фурманів поблизу села Пухали-Старі у січні-лютому 1946 р. У 1949 р. за свої дії він був засуджений до смерті. Реабілітований 1995 року.

Марш викликав обурення, в основному, православної спільноти, представники якої зустрілися біля пам'ятника жертвам воєн та репресій у Гайнівці, де зачитали прізвища вбитих відділом «Бурого» та запалили свічки.

Того ж **24 лютого** з ініціативи сім'ї Ничипоруків, яка в 1946 р. втратила аж восьмеро своїх близьких (серед вбитих були малі діти та вагітна жінка), відбулася зустріч у Залішанах – селі спаленому «Бурим», у якому загинуло 16 осіб, у тому числі семеро малих дітей. Взяли в ній участь жителі села, серед них свідки трагічних подій 1946 р., журналісти та представники православної церкви і локальних влад. У місцевій світлиці вони подивилися та прокоментували фільм про злочин у Залішанах, а також запалили свічки на могилах помордованих на місцевому кладовищі. На завершення відправлено молебень коло хреста, встановленого на пам'ять невинно помордованих, та покладено вінки і квіти.

Українські тенори в Білостоці

27 лютого в Підляській опері і філармонії в Білостоці відбувся концерт десятиох польських і українських тенорів. Це результат проекту, який є відповіддю на ріст зацікавлення в Польщі вокальним мистецтвом артистів з України. Десятьох співаків виконало в Білостоці найвідоміші оперети і мюзикли, а також українські пісні «Чорні очі» та «Червона рута».

Зустріч на тему проектів

1 березня в Маршалківському управлінні в Білостоці відбувся семінар на тему конкурсів у рамках Польсько-українського обміну молоддю. Був він спрямований до установ та громадських організацій, які займаються темою освіти та виховання. Під час зустрічі представлено інформацію на тему діяльності Польсько-української ради обміну молоддю, можливостей, які вона дає організаціям, а також правил курсу на 2018 р.

Зустріч з Варварою Горальчук

1 березня у Гмінній публічній бібліотеці у Вуорлі відбулася авторська зустріч з Варварою Горальчук, авторкою двох романів польською мовою «Nadzieja aż po horyzont» та «Miód». У першій із них підляська письменниця розповідає історію родини з Мокрого коло Більська, яка під час «біженства» в 1915 р. потрапила вглиб Російської імперії. Роман написаний на основі спогадів родини авторки. Друга книжка – це розповідь про міжвоєнний період підляського села, сперта також на автентичні історії з життя сім'ї авторки та інших підляських селян.

«Павуки» в Кліщелях

3 березня в Міському осередку культури, спорту і рекреації в Кліщелях відбулися майстер-класи виконання т.з. «павуків», тобто традиційних прикрас підляських хат. В українській традиції їх робили з соломи перед Різд-

вом Христовим та підвішували до стелі. Своїм виглядом вони нагадували павуків, звідки їх як регіональна, так і загальноукраїнська назва.

Українець співголовою комісії уряду та нацменшин

7 березня у Варшаві відбулося засідання Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин у Польщі. Новим співголовою обрано історика д-ра Григорія Купріяновича, голову Українського товариства та Підляського наукового інституту, члена Головної ради Союзу українців Підляшшя. Він, як українець, вже від дванадцяти років є представником української меншини у комісії.

Спільна комісія уряду та національних і етнічних меншин це рекомендаційно-дорадчий орган прем'єр-міністра Польщі, якого метою є висловлювання позицій у справах реалізації прав та потреб нацменшин, оцінка програм, що служать створенню сприятливих умов для збереження і розвитку культурної ідентичності, висловлювання позиції щодо проектів юридичних актів, які стосуються справ нацменшин, оцінка величини та принципів розподілу державних коштів тощо.

Спільна комісія складається майже з 40 членів. Це представники уряду та всіх національних і етнічних меншин у Польщі. Українськими представниками в ній є Петро Тима, голова Об'єднання українців у Польщі та саме д-р Григорій Купріянович.

Заява Об'єднання українців у Польщі

8 березня Головна управа Об'єднання українців у Польщі оприлюднила заяву в справі 74-их роковин антиукраїнських акцій на Холмщині. Автори звернення висловили своє здивування фактом, що серед польських політиків та інституцій, які відповідають за дослідження воєнних злочинів, надалі «панує мовчанка щодо тих подій, які стосуються польських громадян української національності». Зазначають, що дотеперішня діяльність Інституту національної пам'яті в цьому питанні є неефективною. Свідченням цього є кількаразове припинення слідства у справі злочину в селі Сагринь та його околицях, де в 1944 р. в рамках акції Армії Крайової та Хлопських батальйонів загинуло 606 осіб, у тому числі 227 жінок та 151 дитина. Загалом у березні і квітні у східній частині Люблинщини загинуло щонайменше 2220 осіб української національності, у тому числі 850 жінок та 422 дітей.

Автори заяви звертають увагу, що була ігнорована ініціатива, запропонована під час засідання Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин, щодо проведення ексгумацій і поховання жертв в цьому селі, які донині лежать в землі поза кладовищем. Окрім того не відбулося офіційне відкриття меморіалу загиблим українцям на кладовищі в Сагрині. Багатократно релігійні відзначення біля пам'ятника жертвам проводилися без участі представників польської держави. Окрім того, унаслідок зголошень з боку антиукраїнських організацій, організатори та учасники відзначень були допитувані прокуратурою.

Микола Дядюра в Білостоці

23 березня в Підляській опері і філармонії – Європейському центрі мистецтва в Білостоці відбувся концерт, на якому виконано ораторію А. Дворжака «Stabat Mater». Оркестром Підляської опери і філармонії диригував видатний український диригент Микола Дядюра, Народний артист України, головний диригент Академічного симфонічного оркестру Національної філармонії України та головний диригент Київського камерного оркестру, який багато років співпрацює з білостоцькою філармонією.

Збори Підляського наукового інституту

26 березня в Більську відбулися збори управи Підляського наукового інституту. Обговорено на них м.інш. організаційні та членські питання, принципи діяльності, фінансові питання та плани на 2018 р. Головні заходи, заплановані товариством у поточному році, це: організація II Підляської української наукової конференції, продовження видавничої серії «Холмсько-Підляські історичні студії», а також підготовка до видавання підляського українського наукового часопису.

«Буслові лапи» для дітей

26 березня в Садку № 9 «Лісова поляна» в Більську діти з усіх груп з українською мовою навчання взяли участь у заняттях випікання «буслових лап» – підляського обрядового печива, яке пов'язане зі святом Благовіщення Пресвятої Богородиці та вітаням весни.

Заняття писання писанок у Білостоці

Великодні майстер-класи для дітей

У передсвятчному періоді майже в усіх пунктах навчання української мови на Підляшші проходили великодні майстер-класи, під час яких діти і молодь знайомилися з регіональними народними традиціями, що пов'язані з головним християнським святом. Це, передусім, прикрашування паперовими квітами вербових гілочок, з якими підляшшани ідуть до церкви у Вербну неділю, а також писання писанок. Заняття проходять у рамках програми «Доджерел», реалізованої Союзом українців Підляшшя дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Цього року діти знайомилися з великодніми звичаями як на уроках, так і під час позашкільних зустрічей у Більську, Черемсі і Білостоці. Упродовж цілого тижня перед Вербною неділею традиційні вербочки готували дошкільнята Садка № 9 «Лісова поляна» в Більську.

ку, показував дітям і молоді з українських груп д-р Андрій Артем'юк, голова Союзу українців Підляшшя.

Заняття писання писанок у Черемсі

Останні два тижні до Великодня заняття писання писанок воском проходили в окремих класах Початкової школи № 4 ім. А. Міцкевича в Більську.

27 березня писанкарські майстер-класи відбулися у Шкільно-дошкільному комплексі в Черемсі. Як приготувати традиційну українську писан-

У Білостоці заняття писання писанок пройшли, між іншими, у Велику середу **4 квітня** у Громадській початковій школі св. Кирила і Методія та в міжсадковому пункті навчання української мови при Інтеграційному садку № 26.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті, Архів

